

38
267
H U N N I A

A'

HALADÁS KORSZAKÁBAN.

IRTA

ÉLIÁSSY ISTVÁN.

2.

EGERBEN, 1842.

AZ ÉRSEKI LYCEUM BETŪIVEL.

A I N I U H

HALADÁSOK A BALKAN

A' polgári társaság hasonló egy embertesthez, vagy lánczhoz, mellyben egyik tagnak a' másikkal, 's a' gyűrűknek egymással öszve kell kapcsolva lenni, úgy; hogy egyetlen egy tagnak, egyetlen egy gyűrűnek elszakadásával megszűnne a' test, a' láncz egész lenni: s. a. t. B. I. I. R. I. szak.

1812. ÉVI

ARAD VÁROSI KÖZSÉGE

A'

k e l e t n é p é n e k

hazafiúi érzéssel ajánlja

FŐV. RCSI
KÖNYVTAR
1912

a' szerző.

Köztársaságunk

1912. évi kiadás

FŐVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

KÖNYV
TÁR
1912

1912. évi kiadás

E L Ő S Z Ó!

Szabad honban a' rend, 's illedelem határi közt szabadon szóllani kell, 's illik; hogy tiszta érzetünk kifejtette elveket kormány, nemzet, 's egyes polgár megértve bírálja meg a' társulati egyedek gondolkozását; használva ha kell a' jót, ellen munkálva annak ha üdvös sikert nem volna képes kifejteni az indítvány, és így haza polgárának tenni kell hazájának jóléte fejében lelke sugallata szerint; hogy az egyes elvek az alkotmány körül, mint ezer csillagok a' jótévő napkörül forogva e-gészenben tökélyt fejthessenek ki. Illy meggyőződéstől vezetettve, minekutánna a' 1840-dik évi N. Ujság Hasznos Mulatságaiban 14-dik 21. 22. 23. 24. 25. 26 és 35-dik úgy a' 1841-dik évi 19 számtól 24-dik számig elveimet kifejténém, 's azok eránt Barátimtól bővebb nyi-

latkozatra felszöllittattam volna , im jelen kis munkába foglalom azon nézeteket , mellyekről eddig tökéletes meggyőződést nyerék , — örvendni fogok , ha csekély tehetségem Hazám üdvére egy pornyi hasznot eszközöndett , örvendni akkor is , ha elveim hibás voltában meggyőzend az ellenvélemény , 's tanulva jobbat követhetek.

B E V E Z E T É S.

Valamint embereknek, 's egyéb a' nagy mindenség által teremtetett növényeknek bizonyos korszaka van, melly sikeresen hat egy, vagy más teremtetett lényre, úgy a' népeknek összeállott társulata is, nemzet, haza, család, 's a' t. bizonyos korszakokban fénylik, 's múlik el. Az is bizonyos, hogy egyik lény emelkedésével a' másik lehúny, 's így fordul minden a' kerek ég alatt, mellyből azt tartom: hogy valamint ember születésétől érett koráig lépcsőnkint, és a' böles teremtő műve szerint bizonyos systema mellett tökéletesedik, úgy egy nemzet is maga emelkedésében kénytelen meg tartani a' haladás lépcsőit, különben, minthogy a' kora érettség kora halál, a' hirtelen emelkedő nemzetnek is csak hamar keresztül kell esni a' természet rendszerén, 's lelépni az elért pályafokról; mert magát fenntartani hirtelen haladtában nincs ereje. Így

fogva fel szép hazámnak mind szellemi, mind anyagi helyzetét, jól figyelve korunk hajdani, 's jelen történeteire, azt hiszem; hogy midőn a' siralmas mohácsi vésznap nemzetünk nagyságát eltemeté, sirjából, mellybe nem egészen holtan sülyesztetek, feléledve, a' sír üreg hantjainak segédkezekkeli széjjel rombolása, és a' következő béke malasztja után a' beteg nemzet erősödni kezdé, ha bár olykor a' gyógyítás egyik sikeres nemét, ki tudja nem-e alkalmasan használt altató szert nyújtott is' neki a' nemzet nagy orvosa, elég az: hogy nemzetünk sem volt kivételve a' nagy természet rendszeres kormánya alól; volt idő, midőn gyermek, midőn férjfiú, midőn elaggott ősz alakjában tűnt fel, ekkor lealkonyodott, 's ellehet mondani, majd csak nem átalakulást (metamorphosis) szenvedve ébredt fel, és ez idő olta külömbféle nyavalyákon keresztül többnyire súlyos betegségben sinlődött; mivel pedig az eredeti nemzet természetében crisi-sei mellett változott, nehéz volna eltalálni az illy chronicus nyavalyában sinlődő nemzetnek részére a' gyógyszert, melly sikeresen munkálódhatott volna, — innen támadt, hogy a' beteg nemzetnek, többféle orvosai külön véleményre oszolván, egymásba ütköző orvoslás

módot kívántak megalapítani; s mai napig nints meghatározva, mi lenne alkalmas orvos-szer gyanánt használható annyi orvosok rendelte szereit közül, kik nagy nemzetünk betegágyánál össze sereglettek.

Ugyan azért e' rövid életrajz után, nincs panaszom azok ellen, kik segéd kezekkel sietnek orvosolni egy elgyengült ősz hazát, 's halálal vezetni a' kirendelt pályán, nincs azok ellen is, kik bár ellenkező orvos szert javallanak alkalmazni; mert a' vélemények különbözőse örök időktől felmaradt, 's a' rosztetben is dicséretes olykor a' jóakarat, és így történéjék bár egy nemzetnek örök elhunytja az orvosi szerek hibás alkalmazása miatt, 's csak hibának, értetlenségnek, fájdalmas következményét siratnók, ám de ha a' sinlődő beteg egy erőszakos durva kéz altatja el idő előtt, már akkor a' lélek keservei átkot emelnek ki az utódok' kebeléből, 's az undok gyilkosokat isten széke elébe idézik, számot adandókat a' nagy nemzet kora meggyilkolásáért.

Vessünk tehát egy tekintetet hazánk jelen állására, megfontolva mindent mi tett, czélzat, akarat, 's merény alakjából kiburkolható, ele-

ven ecsettel festhetjük; hogy míg vérözönnel szerzett csendes századunk szülne boldog éveket, és a' szükséges egyetértés békenapjainkban hasznos gyümölcsöt teremne, az ártalmas irigység halkal, 's némán, mint a' komor éj, körülünkben fészket verve, beteg hazánknak szivéhez halálos sebet irányz. E' szörnyeteg nem mottzan meg úntalan, csak az alkalmi facsar ki belőle ártalmas szózatot, hogy fondor művének czélszerű végét örömtelt kebel-lel érje el, 's mirigyves viszhangja rendítsen országokat. Ekkor palást alatt kaczagja a' kivított zavart, mert abból hasznos halászatra tett vala szert.

Hideg vérrel, 's részrehajlatlan kebel-lal át futva év könyveinket, be látjuk: milly bölcs intézetek által veték meg dicső eleink a' köz, 's egyes jólétet szülő áldott béke talpkövé; a' nemzeti köz, egyes polgári szabadság, 's birtok biztosítási magányos jogok hasznos törvényekkel meg óvatvák; csak e' pályán, halkal azonban, 's előreható vizsga szemekkel haladni kelle nemzetünknek, 's fel üdül, és az ősz nemzet nagyjá teremtetik, mert a' mohácsi borzasztó csata szülte komor századot ha bár nagy vér árú, de jóltévő béke szelleme követé ek-

korig. Ám de ha fürge szemügyre nem vesz-
szük a' lappangó gonoszt, mint a' sűrű gyom
megterem a' bűn, 's az önzés, és egyes ha-
szonlesés, mint ugyan annyi meghasonlás
eszközének ártalmas gyümölcse, a' semmiség-
nek feneketlen tengerébe fog buktatni orszá-
got, 's Királyt.

E' szörnyetegben az irigység lelkét lá-
tom én fondorul lappangani, melly az ős csa-
ládok fényét, 's birtokát eltulajdonítani vágy-
ván, hogy a' nagy czél el lehessen érve, nem-
zetiségünket, szent szokásainkat, erős alapon,
rendithetlen hitvalláson nyugvó alaptörvényein-
ket, 's divat szülte indifferentismus mérgével
vallásos érzelmeinket öldökli, 's kártékony iz-
gatással az adózó nép csendes nyugalmára is
elhatva, e' nyugott nép felekezetet, mellynek a'
sors mostoha keze nem nyújta messzelátó eszmé-
ket rövid értelmébe, riasztja fel, — ámit, gú-
nyol, szelid, 's együgyü polgárt, mérges fulánk-
kal csipkedi az egyszerű körbe vonúlt jobbágyot,
hogy az engedelmisség ösvényéről eltérítve val-
lástanan csoportok zászlója alá gyűjtse őt, 's lá-
zadás viharával öntse el e' páratlan hont, melly-
nek alaptörvényeit elavult vázlatnak hirdeti; 's
azon elv mellett; hogy az emberiség valaha egy-

arányos joggal birt minden földet, azt közös osztályra bocsájtani kívánja, 's azért fenyven hirdeti szónokai által, hogy a' magyar constitutio a' pór népet törvénytelen adó alatt sanyargatja, 's a' földes uraság rabszolga gyanánt használja jobbágyát; mi okért alaptörvényeink az emberiség jogaival nem légyenek meg egyezhetők. Azonban fűsvény szemekkel futván végig constitutionk tartalmát, nem foghatá fel azon elszakaszthatlan kapcsolatot, melly által vallás, nemzet, király, alaptörvényeink lelkében frigyesítve vannak, nem azon igazságot, melly országunk e' három szövetségeseinek viszonyos jogai mellett, olly könnyen, mint kiszámítá, elnem tiportathatik. Ártalmas példákban idézi a' nép elébe a' kül hon reformjait, mellyeket honunk állásához képest fonákul alkalmazva, végtelen czélú pályát tűz a' pór-nép elébe, mellyen a' polgári társaság közvetlen egyformaságát, birtoki egy arányosságot, 's függetlenséget gyermeki — — — — álmodzásában jósol elérhetni; nem figyelve arra: hogy az emberiségnek kevély hatalma, melly a' teremtő minden ádáz vadainak rengeteg erején uralkodni tud, természeti tulajdonhoz képest magában egyformaságot soha megszenvedni nem fog, de az annyira butának hirdetett

magyar pór közönséges példabeszédje szerint: hogy „ujjaink sem egyenlők“ 's létünk kezdetétől nyert tapasztalás bizonyításánál fogva is megvalósult, hogy az emberek korlátlan hatalmának, a' rangok, birtokok különfélesége, törvények, 's ezekre nézve fen állani kellő végrehajtó hatalmak, végre pedig az egyetlen eszköz, a' hitvallás bájló méltósága huzand párvonalt, 's legerősb korlátokat akkor is, ha egy hazát ma fogunk alapjából kiemelni, ha éppen ma magokat a' legtúlságosb reformereket egy köztársaságba össze alakítjuk is, sok leend egy század, és a' vagyonosbodás, 's ezért maga iránt több tekintetet követelő öntudat, melly gyengéje a' legerényesb népfelkezetnek is, a' köz 's az egy jogu társaságot végre csak ugyan vagy monarchica, vagy pedig a' legközönségesb példák szerint valódi despotica országási rendszer alá csigázandja a' ki eléghetlen embernek végnélküli vágya, nyugtalan surlodás, 's más nemzetekkel barátságos vagy ellenséges viszonyok.

Ez mind kézzel fogható igazság! még is vagynak emberek, kik az eredeti egyenlőségbe kívánnának alá szállani, 'de nem azért: mert az ártatlan egyszerűség az első embe-

reknek paradicsomból lett kiűzetése utáni sorsukat is irigylésre méltóvá tévé, hanem azért; mert annak, kinek semmije sincs, a' reformatio juttatna valamit, 's még is jobb sors érné az illy elégületleneket, kivált törvény, 's felsőségi felügyelés nélkül, ha t. i. a' *modus acquirendinek* mentül tágosb mező nyitvatnék. Innen van, mikép nem ritkaság hallani a' mesterséges szónoklat hatalmas hangjait „éljen, „'s taps“ viszhangokkal kísérve, 's kérded mi tárgy ellen vivott a' nemes szónok? bizonyosan vallás, constitutio, 's kormányi rendszer, mint az egalité nagy elv hatalmas ellenségei ellen. Jaj pedig azon conservativ embernek, ki a' haza jólétét hazai, vallási, 's fejedelmi jogokban mint e' három frigyesek hatalmában gyökerezi, 's a' haza boldogságát tettel, nem szájjal eszközölni javalja. Ha egy tapasztalásban megőszült hazafi alaptörvényeinket védve, azt kívánná megmutatni: hogy a' nyolcz százados constitutio, 's azzal rokonult hitvallás, 's kormányi alapos jognak lényeges változtatása mindent megemésztő forradalom veszélyét, 's ezzel a' hon elenyésztét siettetni — azonnal készen állanak a' tulzó pártiak felkiáltani: alkossunk törvényt! melly szerint az illy elaggott ősz polgár, mint már nem e'

század embere haszonvehetlensége tekintetéből égettessék meg! mások azonban, kik a' halálos ítéleteknek eltörlését szorgalmazzák, életének megkegyelmezve, csak vagyonát mint a' status' sajátját fogják elkobozhatónak indítványozni.

Sajnos! e' jelen elmeforradalomban sok kába lelkek szédülnek illy pártfelekezetek táborába, többnyire tapasztalatlan ifjaink közül, kiket a' munka nélküli jobb remény édesget az egyesület zászlója alá; sőt a' külföld, mellynek a' terra incognitáról fogalma nincs, keményen sújtja a' conservatív részt, miért bátorodik az europailag sőt már földkerekségleg haladási mozgalomba vergődött hőseinket üdvös haladásában gátolni? Hogy tehát mind azok, kik a' föld népét egyszerű ártatlanságában látni irigylik, mind azon félmagyarok, kik a' magyar nemesi szabadságra érdemeket tenni képesek nem lévén, az azzal járó kiváltságokat ártalmasaknak hirdetik, mind pedig azon sajnálatra méltó hazámfiak is, kik a' külföld nyomor szülte reformjaitól, 's bizonytalan lépésekkel egyedül ön honjokra alkalmaztatott törvényeiknek reménylett jótékonyságától elkábitatva, vak képezetekbe vezettettek, a' magyar

alkatmányoknak — ezzel rokonult hitvallásnak — 's alkotmányunk szellemében alakult polgári rendszabályok védelme alatt levő pórnépnek honunkbani állását rövid kivonatba szorítva igazságos mértékkel bírálghassák, azok feletti nézeteimet világ elébe terjesztem; hozzá vetve azon üdvös gyógyszereket is, melyek a' súlyos viszontagságok között meggyengült — nemzetnek erőre kaphatását a' lehetőségig eszközölhetik.

I R É S Z.

A Magyar jelen alkotmány azaz egyetlen védfal, melly által hazánk fennállhatása biztosítva van:

1 §.

A' magyar hon' kormánya az első alapítónak korszakától fogva jelen ideig határozott igazgatás formában áll: itt a' haza királyának megegyezésén kívül törvényt nem szab, de ellenben a' törvényes király sem vehet nyakába e' nemzetnek törvényt az ország négy státusának bé egyezésén kívül, sőt a' haza királyával együtt sem rendelkezhetik az alkotmány lényeges változtatása felett, a) mind ezen bölcs intézkedéseknek szükséges voltát a' jelenkor világosan megfejté; mert vallyon, az ujtás mételeye hová ragadja nemzetünket, ha minden fiatal indítvány fejedelmi hozzá járulta szüksége nélkül törvényé alakul? hová akkor, ha alaptörvényeink lényegébe hathat a' fellengős éjszak amerikai utazó követője² talán maga a' fejedelem is kényszerülve lenne kimondani a' törvényt ön maga ellen, melly magát a' sanctio pragmaticát is semmiségbe döntené. Ismérjük meg bölcseségét ős eleinknek minden intézkedéseikben, 's tiszteljük a' messzelátó figyelmet benne, 's áldjuk helyhezétünket, melly nem enged olly hamar botlani, mig más nemzetek vajudnak jobb létet keresve sorsok bizonytalan-

a) L. 1715: 3. 1741: 8. 1791. 2-dik t. c. s. a. t.

ságában. Nálunk tehát közös a' haza ügyei felett megkívántató törvényhozásban, a' mi még annál lényegesebb a' köznépre kivettetni szokott adó mennyiségének megalapításában is a tanácskozás, 's átallyában kilehet mondani, miképp honunkban a' törvényes fejedelem egyedül csak a' törvények végrehajtásában, a' csend, 's polgári jólét megőrzésében rendelkezhetik ön hatalmával. Melly ideigleni, 's a' sarkalatos szabadságba nem ütköző rendeleteknek törvényes őrjei a' m. k. Cancellaria, Helytartó magyar tanács az ország Nádorával. Ezen politicai hatóságok a' fejedelem, 's haza között olykor a fenn álló törvények ellen, vagy pedig azoknak hijányában közbejőhető intézkedések által megesett sérelmek miatt a' nemzet, 's fejedelem közt felszóllalni kötelesek. Törvények igazgatják tehát a' magyar nemzetet, nem mint a' külhon véli, fejedelmi önkény; mert annak által engedett némmelly jogok, úgy mint a' hadüzenet, békekötés, harminczad, és sóár fel, 's le szállítás, ön hatalmunkból jutottak a' királyi jogok sorába azért, mert bé láttuk hogy mig a' haza hadikészületekről törvényszabta renddel tanácskozzék, a' honnak nagy részét idegen, 's belső elenség dulta fel. A' harminczad, és sóár tarifák körüli intézkedés jogát éppen azon okból nem neheztelhetjük; mert a' kormány szükséggeire jobbnak véltük e' jogokat engedni által, mint ön erszényünket az időben felnyitottuk volna. A' vissza vonultság szülte jog engedés törvényesítetett, most ön érdekünkben fekszik, hogy más jogát sértetlen hagyjuk, ha törvényszerint kívánjuk, hogy magunké épségben maradjon; vagy pedig szünteleni kérelmekkel birjuk fejedelmünket arra, hogy ezen nékie által adott jogokat reánk vissza ruházni kegyeskedjék; mivel a' mi jogot törvény véd, azt önkény többé egy jól elrendelt hazában vissza nem veheti. És itt hibáznak sokan, kik a' kormány ellen kiméletlenül kelnek ki azért; mert a' harminczad, 's sóár fel 's leszállítás jogát a' nemzetnek sajátí közé szabad rendelkezésre nem engedi vissza, holott be kellene látni, hogy midőn a' király a' nemzet jogai fenntartására esküvék, éppen ez eskü kötelezi

a fejedelmet arra is, hogy a' királyi hatalomnak elődjeitől által vett legcsekélyebb részét-is, a gyakorolható jogokat értve elhanyagolni nem fogja. — Mások ismét az-iránt sohajtoznak, hogy a' harminczad, és sóár kellett-nél feljebb emeltetett; igaz hogy sok hazánkra nézve — a' vám, és sóár de a' kormány szükségeit is arányba kell yennünk, 's ki tudja nem intézkednék e' terheltetőbb módon maga a' nemzet' e' jogok' gyakorlásával, ha közvetlen sajátjává teszi? im a' háziadó rovatok kimutatják, mint növekeszik azoknak majd elviselhetlen terhe évről évre, 's oda kényszeríti a' nemzetet, hogy a' sarkalatos törvények ellenére a' nemesek is adó alá vettessenek. Mondjuk ki tehát az igazat, ha fejünk sujtva lesz is: hogy inkább fizessünk fölösleg vám, és sóár fejében kormány szükségeire, némi reménnyel, mellyet béke idején még is a' leszállításra nézve ohajtó keblünkben ápolgatunk, mint házi adóban annyi pazarló kezeknek felesleg költségeit viseljük, mellyeknek kevesbüléséhez annyival is inkább soha semmiféle reményünk nem éledhet fel; mert a' köztisztviselőségnek mindennapi szükségei naponkint növekednek, és így lelkiismeretes kezelés — már néhány évek óta divaton tul esett. 'S tudja Isten okát a' háziadó különös természeti tulajdonának; a midőn minden e' világon még maga a' tengervize is hol árad, hol fogy, a' háziadó béke idejében hatalmasan árad, háború esetben pedig özönnel fenyeget. De hiszem nem czéлом status gazdaság felett értekezni, megfejtik ezt a' fenytő törvényszékek is — a) csak annyit akarok mondani: minekelőtte új jogokat kívánunk szerezni, rendezzük el a kezeinkben levőket czélszerűn, hogy a' hanyagság szülte szükség ne kényszerítsen alkotmányos törvényt sérteni. Honunk alkotmányos rendszere minden statusnak, 's így magának a' status főnöknek, sőt az egyes polgárnak is tulajdon jogait meghatározó, e' rendszert megzavarni nem szabad, — nem lehet, bár europa minden

a) Tisztelet a' jó lelkű megyei pénztárnokoknak. de már sokak után pótoljuk a' gyakori bukást.

más nemzetei igazgatnak is bennünket, ha csak sajátosságunkat, 's nemzeti állásunkat fenekestül felfordítani 's a' beteg hont elaltatni nem akarjuk: szent légyen minden fen álló törvény, melly a kiváltságokat védi, szent maga a kiváltságosítás, ahhoz csipkedve nyulni illetlen, illy esetben kötelezve érzem magamat kimondani: hogy sokkal diszesb egy nemzetnek egyenest szüntetni meg a' kiváltságokat, hogy sem kiváltságosított egyedekeket kiváltságaik ellenére részes rovásokkal adóztatni. A' jellem (character) dísze minden nemzetnek, légyen tehát nemzetünk állhatatos, jelleme 's törvényes kiváltságai mellett, a' kifejlődött terhek viselése iránt, intézkedjék úgy, hogy a' kiváltságosítás törvénye mint örje nemzetünk törzsökének, ne romboltassék széjjel — e' részben nézetemet alább fejtem ki, mint lehessen a' háziadó terhek viselésében a' póron könnyíteni.

Alkatmány tartalma tehát az is, mellynél fogva a' nemesi rend kiváltságos jogait a' fejedelemtől-sértetlen megtartatni követeli. Ez alkatmányos szabadság jerusalemi Andráskirálynak 1222. évben költ arany bullájában foglaltatik, 's ezen bullában szerkezett nemesi kiváltságos jogoknak épségben tartására koronáztatása alkalmával minden törvényes fejedelem megesküszik. Rövid foglalatja e' nemesi kiváltságos jogoknak e' három pontban gyökerezik. a)

2. §.

1-ő Senki nemeseink közül alkatmányunk lelke szerint megidézés, és törvényes kihallgatás nélkül le nem tartóztathatik, sem személyében, sem vagyonában nem háborgattathatik, meg nem íteltethetik. Azonban minden törvénynek, annyival inkább a'

a) H. T. I. R. 9. II. And. 2. 1613: 34. 1723. 5. s. a. t. törvény cikkelek tartalmát össze vetve.

szabadságnak az igazságnak lelkét magában foglalnia kell, 's a' törvényt esetekre alkalmazva, kivételeket tenni szükséges, mert kivételek nélkül sérülne maga a' szent igazság; így lett, hogy e' sarkalatos szabadságra nézve is több kivételeknek kelle közé jönni u. m. *a)* vedd ki a' felség sértés, 's hűségtelenség eseteit hárm. t. II. r. 14. 1715. e. 7. t. c. szerint, e' nyomos kivételt azonban józanul senki nem nehezítheti, csak azt vetem hozzá, hogy a' tetten kapott nyilvános vétke legyen; mert a' pusztá gyanubóli elfogatás, mint-hogy e' nagy fontosságú véteknek rettentő büntetése szabott, a' gyanuból ártatlanul elfogatott polgárt lelkében örökre megsemmisítheti; azért igen helyes a' törvénytudóknak azon általános véleménye, hogy a' felségsértés, és hűségtelenség büne miatt is minden haza' polgárát szabad védelemben kelljen hagyni, mihelyest a' tett csak feladás után szerzendő tanukból, nem pedig a' dolgon kapott nyilvános próbából kelletik a' bírónak itélni *b)* a' nyilvános tolvajok az 1723. e. 5. és *c)* a' szökött katonák, az 1798. e. 31. *d)* az adószedők, 's más számadás terhe alatt levők, ha számot adni nem akarnak *e)* a' nyilvános, és birtoktalan gonosztevők az 1625: 13. 1655: 38. s: a. t. t. c. értelmében, e' kiváltságos jogokkal szabadságban méltán nem élhetnek.

A' magyar szabadságnak e' fénylő része, midőn már gyakorlatilag a' magyar pórra is kiterjesztetik, vélekedésem szerint a' természet törvényében gyökerezik; mert senki rosznak nem tartathatik addig miglen ellene ollyas vétke neme, melly magával büntetést vonzana, be nem bizonyodik; a' természet törvényének méltóságába ütköznék rendelkezésünk, ha polgártársaink kihalgatás nélkül elfogatva, velek született jogok, és szabadságok megsértése mellett becsületekben is szenvednének megítélés előtt. De valljon lehet-e polgári békes szövetkezésnek tartani olly hont, 's az emberi jogok sértettségé megvan e' óva ott, hol az agyarkodó ellenség egyes vádjára a' jó, és csendes lelkű polgár minekelőtte meg-

halgattatnék, a' bünt, és gyalázatot festő rablánczokba veretve, vagy csak személye elzáratva, már is a' közvélemény igéző szemeinek súlyát szenvedni? főképp ott: hol az ártatlanság védelmére önnön személyes védelme kívántatik meg, és a' hol életének veszedelme forog kérdésben, kivált pedig, ha a' nem nemes polgár a' pártfogó ügyvéd által védetve, annak ügyes, vagy ügyetlenségétől, gondos, vagy gondatlanságától, s olykor kényelmétől várja a' reá következő birói végszót. Alkatmányunknak e' tartalma tehát a' nem nemesekre is kiterjesztve nem fogna veszteni fényéből, ha nemes Pest vármegyének már is tervezett azon törvény javallata, hogy a' fenytőtörvényszék elébe állítandó vádlott maga nevezte védő által nyilvánosan védessék, országos törvénynyel alakulna, és illy haladás illő, 's üdvös egyedül a' magyar alkotmányos szabadság e' részének módosításához. Visszatérve a' tárgy velejéhez a' meghallgatás előtti elfogatása tehát polgártársainknak vélekedésem szerint a' törvény által fentebb elősorolt eseteken kívül csak akkor állhatna meg, ha az abból származandó lelki szenvedelem, 's köz gyanu, az ártatlan szenvedőkre, a' megítélés alatt, 's után is végképp megszűnnék; de mivel az lehetetlen, sőt erkölcsi tanuságunk szerint: inkább száz bűnös büntetlen maradjon, mint egy ártatlan — bűnhődjék, a' természeti, egyházi, 's világi törvények lelke szerint sem férhet meg az emberiség jogaival, hogy a' megbirálás előtt az ártatlanok lelki szenvedelemmel, 's bal vélemény súlyával gyötörtessenek. Ezen sértetlen szabadság egyedül csak illy szempontból, de nem a' visszaélés szülte kicsapongások neveletlen kény uralkodások tekintetében véve, minekutána az alkotmány e' része a' magyar nem nemesekre is kiterjesztetett, 's a' nemo nobilium helyett 1-ör 9. törv. cikkünkbe nemo hungarorum tétetni fog, éjszakának kürtölt szabadsága felett tündöklök, mert a' polgári társulatot a' despotismus jármától őrzi meg, a' föld népe pedig a' fősvény politianak emberi jogot lekobzó körmeitől mentve van, 's így elűzetve a' hirtelen ítéletekből származni szokott sze-

mély 's vagyonbátorságnak, kártékony sérelme, birtorlása.

3. §.

Második alkotmányos szabadsága a' magyar nemzetnek az : hogy a' magyar nemes csak ő felsége hatalma alatt légyen, 's királyi felsége sem gátolhatja meg jogaival való élésében a' törvény rendes útján kívül. Vagynak azonban esetek, mellyek szerint, a' tulajdonosi hasznok rendkívüli szükség eseteiben a' magyar nemesnek hazájáért, királyáért égő kebeléből rendes úton kívül is áldozatul engedtetnek. Értsük itt a' háboru eseteit, mellyekben az ország java, megkívánja, hogy ingatlan birtokunknak valamely részét Mart. polg. törv. 7. r. 182. §-ba előadott feltételek mellett rendes úton kívül is ideiglen által engedjük, vagy az 183 $\frac{1}{2}$ esz. XXV. tör. cz. szerint a' hazának közjava forogván fenn, egyezkedés útján örökösen válunk meg birtoki jogunktól.

Azon rend miszerint a' magyar nemes, csak fejedelmek hatalmának alatta él, — és hogy önmagának választotta birák által itéltetik meg, sok ellenvetéseknek tárgya lett. Némellyek úgy vélekednek, hogy a' nemesi kiváltságosítás a' nép fölött feudalismust tüntetve elő, a' népjogok általános sérthetlenségével nem férhet össze, — és hogy a' nemes önválasztotta bíró előtti ítélet kimondását vagy igazságtalanná, vagy húzamosná teszi. Én illy vélekedésekkel homlok egyenest gondolkozom.

Előre bocsájtván azon elvet, hogy a' jól elrendelt kormány magában foglalja azonnal a' biztos erőt, ha a' hon polgárai között bizonyos tekintetben különég uralkodik, — az illy megkülönböztetések, 's különégek adnak ösztönt, fejtik ki az ipart emberekben; ezt könnyű felfogni, ha csak a' pénz utáni sovárgás kiolthatatlan erejét tekintjük is. Mennyi igyekezetet, 's elszántságot

fejt ki a' gazdagságra vergődni kívánság? És most ezt csak pénzszerzés által eszközölhetjük sokak véleménye szerint; de ha valóban örök állandóságot akarunk kormányunknak eszközölni, elkerülhetetlen szükség a' rang, és vagyon különséget feltartani, mert tagadom hogy az annyira ohajtott egalité, csak felszázad alatt is megálhasson; mivel a' teremtett lények, mint már előbb kimondám a' természettől különségben zavartatnak össze, — csak két fia volt az első embernek, 's a' kettő között, — milly lényeges volt a' gondolkozás módjában a' különség? de az is bizonyos: hogy az embereknek természetben látszik alkotva lenni azon titkos erő, melly a' tiszta erény szellemén győzni siet, mert a' testiség szükségai kielégíthetlenné, 's így, mihelyest az erény szelleme egyben a' testiség ingereit legyőzni nem képes, a' másikkban pedig amaz fenségesebb pályára ragadhatá a' csintalan, elmét azonnal felvan bomolva az egyformaság, kivált, ha hisszük azt; hogy a' purismus e' földi honban nem találhatá lakhelyét, *a)* de az úgy nevezett szerencse játéka, a' szüntelen mozgó emberek műveit egyik a' másika felett sikeresbiti, 's ekkor is hatalmassabb lesz a' szerencse kedvelt gazdag, a' szegényebbnél, 's kész az elnyomatás; sőt ha törvényes kormány nem vág illyeknek közébe, azonnal emberi jogok bitorlotta század embereivé válnak. Ha tehát így ment, 's megyen az okos emberi állatok között az élet sora, 's mindig állott, 's áll azon axioma, hogy kiki ohajt egymás felett gazdagság, ész, és rang megkülönböztetés pályáján előhaladni: ugy természetesen következik, hogy azon kormány forma, mellyben az illy természeti ösztönön alapult rendszer a' polgári társaság egy részét kiváltságosítja, 's rangok által különbözteti meg a' polgárokat, az a' társas öszvealakulás lelkéből meritvén rendszerét, biztosban áll — mint az olly köztársaság, melly — az egyenlőség rendszerén a' nyugtalan elme törekedéseivel kénytelen szü-

a) Lásd Virozsil. Term. Tört. I. köt. 133. l. öszve vetve a' XI-dik §-al a' 35-dik s. a. t. lapokon.

net nélkül harcolni. De továbbá, ha a' magyar nemes erényes tetteivel egyéb honpolgárai fölébe emelkedett, 's utódait a' köznép rendéből felemelte, illő: hogy ezen kiváltságait a' későkor is tiszteletben tartsa. Csak egyet szeretnék ez alkotmány részén is, de Istenemre! soha gyökeres, hanem módosító változást tenni. Szent legyen a' nemesi kiváltságnak e' része is; mert tagadom, hogy a' jutalom erényre ne ösztönözne embert: legyen tehát a' nemes egyedül csak ő felsége a' király hatalma alatt, 's legyen ő tagja a' koronának, kiből még egykor fedelmet emelhet ki a' győzhetetlen nemesség erős pajza, mint Árpádot Rákos mezején, 's e' jogra tarthat számat minden magyar nemes; de vesszen a' gonosz mint a' gyom, ne ölje el fényét e' tündöklő lovag seregnek. Vétsége ha szenny, bűne ha undok, fosszameg őt nemesi rangjától törvény rendes útján, 's a' fedelem vonja vissza adomány levelét a' korostól, mellyre csak erény tesz polgárt érdemessé, de egyedül önszemélyére értem e' csapást, 's akkor bizton reménylem: hogy a' szabadság foszlott néhány gonosznak bűnhődése százak erényesbedését eszközlené, pedig haj! be fő elv a' néptörzsök nevelése, 's a' korlátlanok fékezése arra: hogy egy alkotmányos haza megálhasson. Illy értelemben én is sietek előre tenni veletek haladó honfitársaim! egy lépést, de alkotmányunk e' részét egészben tisztetem. Így ha nemes kiváltságos állásában tiszta — gyöngye lehet a' magyar koronának; illő az is: hogy magához hasonló rangu bíró által itiltessék meg; hiszem a' pór magyarhonban maga köréből sérthetlen joggal törvényesen választ magának birákat a) hát a' nemes kevesebb joggal éljen e' fennebb körében? — vagy azért; hogy a' tisztujításokbani lélekvásárlás botrányal szövetkezik, rontsuk el az alkotmány rendszerét? itt már a' betegben nem a' nyavalyát, hanem okát a' nyavalyának kell gyógyítanunk; a' lealacsonyult nemes, nevelés hiányában elkorcsult fia hazánknak, 's a'

a) Lásd az 133²/₆ Eszt. IX. T. Cikkelyt.

vétek súlya a' hazát nyomja; mert a' katonáskodás születési kötelességet elkobozók nemeseinktől, 's a' szegényebb megosztozott nemesnek nem julhatott czélszerű nevelés, innen van, hogy a' dologtalan kiváltságosított árultatja magát, holott lenne csak köteles alkotmányánál fogva fegyverben állani, megkérdené egykor kimerészel fehér, vagy fekete tollat vole pénzért kucsmája mellé szuratni *b)* de menjünk a' nemesek birái felett kissé szemlét tartani. Én mint országos ügyvéd, minden hatóságok rendszereit perlekedési módokat alaposan ismerni tanulván, némi tapasztalást merítve tudom, hogy a' nemesség birái korántsem egyedül kedvezés, vagy roszt indulat miatt, nem hoznak némely perekben több évek alatt ítéletet; hanem az ügyvédi lángész, e' részbeni törvény hiánya az az: még 1817. eszt. 10. october havában költ ki királyi resolutionnak törvénybe nem iktatása tészik e' pert olly húzamoszá. „De hiszem, hogy bár melly kir. városok tanácsai sem tiszták azon vádtól, sőt maga az annyira például ajánlott austriai törvényszékek sem képesek magokat védeni azon panasz ellen, mellynél fogva több éves perekben sem mindig nyerhetni végső ítéletet. Ezen vád az adóssági pereket is tekintve tehát, nem a' nemesi kiváltság tulsága, hanem a' rosszakaratu embereknek erénytelen tetteire is figyelmezve, — majd a' felek, majd az ügyvédek, — megengedem azt is, hogy ollykor a' birósági eljárás körül is megfordulhat; általjában mnd az által, kilehet mondani, hogy e' mivel században adósságot fizetni, vagy másét megadni nem csak nemes vonakodik, hanem a' pór, zsidó s. a. t. mivel a' 10. parancsolatot, a' divat, erejéből már az emberiség minden egyéncinél kivetkezteté; itt tehát az általános moralitas hijánya forog kérdésben, mellyet tisztos papjainknak lelkére kötve menjünk tovább.

b) Ns. Heves Vármegyében a' Nemesség két pártot képezett F e k e t e, és F e h é r tollakkal jelölve, innen fekete, és fehér tollasoknak nevezettek.

Én így vagyok meggyőződve, hogy ha a' nemes horri nemes bíró előtt köteles egyedül állani, nem vesztett még ezzel sem a' haza, sem egyes polgár; mert a' törvényes igazság kiszolgáltatása minden bírónak becsületesség bélyege alatt tisztii kötelessége a) de akkor sem vesztünk, ha minden perlekedési hátráltató módok, kifogások, mellyek közül sok a' pórnak is szabadjoga, úgy a' nemesi rendre nézve néha jogtalanul közbejönni szokott ellenállás, tiltás — visszaűzés 's másnemű törvényes szerek elfognak törültetni; csak azon megjegyzést vetem közbe, hogy sokszor maga helyén látam már, az ellenállás, visszaűzés tiltás s. a. t. jogait; hanem ezeket bizonyos esetekre kellene vonni, ne hogy ezzel vissza éljen a' rosszakarat. Illy módosító törvény alkotásával sőt inkább az egész magyar törvény ujjá szerkesztésével, honnan a' hijános, vagy elavult, 's talán hasztalan törvényeket is kihagyva egy tiszta juriscorpust alakítani ideje volna; 's ekkor nemesi nagylelkűségünk egy lépcsővel, feljebb fog emelkedni a' világ lakosi között, mind a' mellett pedig kiváltságos jogaink az alkotmánnyal ingadozás nélkül megfognak állani.

Ezen alkotmányos nemesi szabadság magában foglalja tehát azon jogot is, hogy kizárjon minden nem nemest, és idegent a' nemesi telkek örökös birásától, a' mellyet én nagyon maga helyén látok; mert a' világ kezdetétől fogva soroljuk bár el a' nemzetek történeteit, be látjuk; hogy a' nemzet csak úgy korcsult el, ha sok idegen nemzetbeliek áraszták el a' hazát, 's a' néptörzsök kiüttetvén birtokaiból, az idegen ellen-szellemiek felforgaták az alkotmányos rendet; 's a' bábeli zavart nép szelleme, 's különbféle vélemények elbuktaták az alkotmányos hont, mellyet különben az egyszokásu egytermészetű nemzetbeliek egyesült erő, szilárd, és rendit-

a) Sz. László III-ik könyve 24-ik fejezetében az igazságtalan bíró megveretét ul: III-ik Decr 4-ik Cikkében pedig halállal büntetni rendeli

hetlen jellem mellett, a' legfélelmesebb ellen is megóvni tudtak; de a' nemzet lelkében, 's alkotmány szellemében mostohán testvérkedő idegen honosítottak önző terveik kajánságával könnyen megtudták ölni a' nemzet jellemét, erényt, szokást, és velek a' szabadság dicsőségét is, azon egyszerű tapasztalás szerint, hogy a' belső titkos méreg hamarabb emészt, mint a' physical sérülés. † Azért ha borzadtam a' haladás pályájani ujítás vakindulatjával dühön szárnyaló némely hazánkfiai céljaitól: a' többi között az ősiség eltörlesztése kivitelének indítványozása rázá fel minden valómat; mert ez azon vakmerő vágy, melly az idegenek kezébe játsza az őshazát, és a' mellytől irtózhatik nemzetem is. Sajnos! azonban, most már nem csak egyes írók, sőt némelly megyék sietnek megfosztani a' nemzetet az ősiség törvényének jótékonyosságától; és ha érdekes tárgyakról olvassunk, nemkerülheti el figyelmünket azon kártékony törekvés: mint lehessen ősalkotmányunk egyik támaszát az ősiséget minél terhesebb panasszal a' hitel megdöntőjének vádja alá csigázni? — sokan lobogtatták már e' védbástya ellenében az ellenségi zászlót, de a' józan felfogás nagy mestere az okosság, képes volt elűzni a' törekedés kártékony lobogóját. Bár mikint forgassuk is e' kérdést, soha ki nem vergődünk azon csalhatatlan elvből: az ősiség feletti kérdés élet kérdése alkotmányunknak, mert nemzetiségünknek alapját teszi az. † Tekintsük meg csak eldődeink rendelkezéseit, odamutatnak ezek: hogy e' szép hazát a' néptörzsök kezéből a' pénzaristocratia ki ne csikarja, tudván ingatagságát azon nemzeti jólétnek, a' mellyben a' pénzaristocratia vezeti a' kormányt, többre becsülvén tapasztalt eleink ennél a' földbirtokot, mint állandó vagyont, többre a' néptörzsök biztosítását a' gyűlevész idegenek kaján speculatiojánál. És igazok volt. — Mert állott a' magyar ősiség joga mellett erős lábön valaha a' nélkül, hogy a' hitel kétségbe esett volna, — roppant majoratusok, milliókba került intézetek, 's világbámulta kastélyok emelkedtek, a' földbirtokos pedig töméntelen kincset hagyott a' pazar iva-

déknak. De vessük szemeinket a' magyar földtekére! mindenütt látunk tetemes summákba került alapítványokat, mellyeket a' jelenkor, pénzaristocrazia' törekvése mellett ápolni sem bír, okát ezen körülménynek könnyű eltalálni; mert a' külhoni felesleg mennyiségben hozzánk szállíttatni szokott divatárúk felemésztik ősi birtokaink gyümöleseit, és így az utókornak hátra hagyott tetemes kincs már mind elpazaroltatott, 's mivel ilyenek a' spanyolok sorsára jutának, kik a' sok kincs, mellett is nyomorral küzdének, a' szabad elvűség lobogója alatt módokruul gondolkoznak, mikép lehessen politicalai esellel, de szép színnel festett esellel a' nagyobb birtoku honfiaktól vagyonaikat elkaparítani, hogy országunkban az egalitét eltévesztett szellemben felállithassák *) azonban jegyezzük meg, hogy az illy fenytő törvényben az egalite elvet nem igen akarnák elfogadni; mert örömet vetik ellen illykor a' szabad nemesi jogot, mihelyest a' pórral egyaránt bilincsbe veretnének. — † Pénzszomjas tehát a' nemzetnek nagyobb része. Am de mit tész ezen nyomorgató — szörnyeteg ellenébe a' szabadelvűség tulzó hőse? hitelt akar vissza varázsolni roppant áron, hitelt, mellyet nem az ősiség, hanem a' takaréktalanság ölt meg; eladja ősi birtokát örökre egy bizonytalan jövedőért; képzelve magának ekkép egy pénzforgást szülő kereskedői állást; de vak képzeteiben, nem képes fel-fogni: hogy magyar honnak angoly kereskedésre emelkedése megbuktatja, Austriát, Morva, Cseh s. a. t. rokon tartományokat, kiknek atyja azon fejedelem, ki igazsággal, 's józan politicával kormányoz, ki belátja: hogy a' boldogabb Hunnia tenyésztő nemzetiségében erősb, mint a' silányabb föld lakosa Gallicia Morva sat. és így a' kéz, 's más gyári művekkel kereskedésre vergődő magyar semmivé teheti azon nemzeteket, mellyek földmive-

*) Fraczia Ország XVI-ik Lajos uteszakában a' személy, és vagyon biztosságot közönyösnek kiáltván ki, e' törvénnyel a' tudatlan nép vissza élt; 's az Egalite törvényt rablás palástyául használá, 's elkobozá a' szegényebb a' vagyonosabb javait.

halgattatnék, a' bünt, és gyalázatot festő rablánczokba veretve, vagy csak személye elzáratva, már is a' közvélemény igéző szemeinck süllyát szenvedí? főképp ott: hol az ártatlanság védelmére önnön személyes védelme kívántatik meg, és a' hol életének veszedelme forog kérdésben, kivált pedig, ha a' nem nemes polgár a' pártfogó ügyvéd által védetve, annak ügyes, vagy ügyetlenségétől, gondos, vagy gondatlanságától, s olykor kényelmétől várja a' reá következő birói végszót. Alkotmányunknak e' tartalma tehát a' nem nemesekre is kiterjesztve nem fogna veszteni fényéből, ha nemes Pest vármegyének már is tervezett azon törvény javallata, hogy a' fenyítőtörvényszék elébe állítandó vádlott maga nevezte védlő által nyilvánosan védessék, országos törvénynyé alakulna, és illy haladás illő, 's üdvös egyedül a' magyar alkotmányos szabadság e' részének módosításához. Visszatérve a' tárgy velejéhez a' meghallgatás előtti elfogatása tehát polgártársainknak vélekedésem szerint a' törvény által fentebb elősorolt eseteken kívül csak akkor állhatna meg, ha az abból származandó lelki szenvedelem, 's köz gyanu, az ártatlan szenvedőkre, a' megítélés alatt, 's után is végképp megszűnnék; de mivel az lehetetlen, sőt erkölcsi tanuságunk szerint: inkább száz bűnös büntetlen maradjon, mint egy ártatlan — bűnhődjék, a' természeti, egyházi, 's világi törvények lelke szerint sem férhet meg az emberiség jogaival, hogy a' megbirálás előtt az ártatlanok lelki szenvedelemmel, 's bal vélemény súllyával gyötörtessenek. Ezen sértetlen szabadság egyedül csak illy szempontból, de nem a' visszaélés szülte kicsapongások neveletlen kény uralkodások tekintetében véve, minekutána az alkotmány c' része a' magyar nem nemesekre is kiterjesztetett, 's a' nemo nobilium helyett 1-ör 9. törv. cikkünkbe nemo hungarorum tétetni fog, éjszakának kürtölt szabadsága felett tündöklik, mert a' polgári társulatot a' despotismus jármától őrzi meg, a' föld népe pedig a' fősvény politíának emberi jogot lekobzó körmeitől mentve van, 's így elűzve a' hirtelen ítéletekből származni szokott sze-

mély 's vagyombátorságnak, kártékony sérelme, birtorlása.

3. §.

Második alkotmányos szabadsága a' magyar nemzetnek az: hogy a' magyar nemes csak ő felsége hatalma alatt légyen, 's királyi felsége sem gátolhatja meg jogaival való élésében a' törvény rendes útján kívül. Vagynak azonban esetek, mellyek szerint, a' tulajdonosi hasznok rendkívüli szükség eseteiben a' magyar nemesnek hazájáért, királyáért égő kebeléből rendes úton kívül is áldozatul engedtetnek. Értsük itt a' háboru eseteit, mellyekben az ország java, megkívánja, hogy ingatlan birtokunknak valamely részét Mart. polg. törv. 7. r. 182. §-ba előadott feltételek mellett rendes úton kívül is ideiglen által engedjük, vagy az 183 $\frac{1}{2}$ esz. XXV. tör. cz. szerint a' hazának közjava forogván fenn, egyezkedés útján örökösen válunk meg birtoki jogunktól.

Azon rend miszerint a' magyar nemes, csak fejedelmé' hatalmának alatta él, — és hogy önmagának választotta bírák által ítéltetik meg, sok ellenvetéseknek tárgya lett. Némelylek úgy vélekednek, hogy a' nemesi kiváltságosítás a' nép fölött feudalismust tüntetve elő, a' népjogok általános sérthetetlenségével nem férhet össze, — és hogy a' nemes önválasztotta bíró előtti ítélet kimondását vagy igazságtalanná, vagy húzamossá teszi. Én illy vélekedésekkel homlok egyenest gondolkozom.

Előre bocsájtván azon elvet, hogy a' jól elrendelt kormány magában foglalja azonnal a' biztos erőt, ha a' hon polgárai között bizonyos tekintetben különség uralkodik, — az illy megkülönböztetések, 's különségek adnak ösztönt, fejtik ki az ipart embereken; ezt könnyű felfogni, ha csak a' pénz utáni sovárgás kiolthatatlan erejét tekintjük is. Mennyi igyekezetet, 's elszántságot

fejt ki a' gazdagságra vergődni kívánság? És most ezt csak pénzszerezés által eszközölhetjük sokak véleménye szerint; de ha valóban örök állandóságot akarunk kormányunknak eszközölni, elkerülhetetlen szükség a' rang, és vagyon különséget feltartani, mert tagadom hogy az annyira ohajtott egalité, csak felszázad alatt is megálhasson; mivel a' teremtett lények, mint már előbb kimondám a' természettől különségben zavartatnak össze, — csak két fia volt az első embernek, 's a' kettő között, — milly lényeges volt a' gondolkozás módjában a' különség? de az is bizonyos: hogy az embereknek természetben látszik alkotva lenni azon titkos erő, melly a' tiszta erény szellemén győzni siet, mert a' testiség szükségie kielégithetlennel, 's így, mihelyest az erény szelleme egyben a' testiség ingerit legyőzni nem képes, a' másikon pedig amaz fenségesebb pályára ragadhatá a' esintalan, elmét azonnal felvan bomolva az egyformaság, kivált, ha hisszük azt; hogy a' purismus e' földi houban nem találhatá lakhelyét, a) de az úgy nevezett szerencse játéka, a' szüntelen mozgó emberek műveit egyik a' másika felett sikeresbiti, 's ekkor is hatalmassabb lesz a' szerencse kedvelt gazdag, a' szegényebbnél, 's kész az elnyomatás; sőt ha törvényes kormány nem vág illyenek közébe, azonnal emberi jogok bitorlotta század embereivé válnak. Ha tehát így ment, 's megyen az okos emberi állatok között az élet sora, 's mindig állott, 's áll azon axioma, hogy kiki ohajt egymás felett gazdagság, ész, és rang megkülönböztetés pályáján előhaladni: úgy természetesen következik, hogy azon kormány forma, mellyben az illy természeti ösztönön alapult rendszer a' polgári társaság egy részét kiváltságosítja, 's rangok által különbözteti meg a' polgárokat, az a' társaság összealakulás lelkéből meritvén rendszerét, biztosban áll — mint az olly köztársaság, melly — az egyenlőség rendszerén a' nyugtalan elme törekedéseivel kénytelen szü-

a) Lásd Virozsil. Term. Tört. 1. köt. 133. 1. öszve vetve a' XI-dik §-al a' 35-dik s. a. t. lapokon.

net nélkül harcolni. De továbbá, ha a' magyar nemes erényes tetteivel egyéb honpolgárai fölébe emelkedett, 's utódait a' köznép rendéből felemelte, illő: hogy ezen kiváltságait a' későkor is tiszteletben tartsa. Csak egyet szeretnék ez alkotmány részén is, de Istenemre! soha gyökeres, hanem módosító változást tenni. Szent legyen a' nemesi kiváltságnak e' része is; mert tagadom, hogy a' jutalom erényre ne ösztönözne embert: legyen tehát a' nemes egyedül csak ő felsége a' király hatalma alatt, 's legyen ő tagja a' koronának, kiből még egykor fedelmet emelhet ki a' győzhetetlen nemesség erős pajza, mint Apádot Rákos mezején, 's e' jogra farthat számot minden magyar nemes; de vesszen a' gonosz mint a' gyom, ne ölje el fényét e' tündöklő lovag seregnek. Vétsége ha szenny, bűne ha undok, foszszameg őt nemesi rangjától törvény rendes útján, 's a' fejedelem vonja vissza adomány levelét a' korostól, mellyre csak erény tesz polgárt érdemessé, de egyedül önszemélyére értem o' csapást, 's akkor bizton reménylem: hogy a' szabadság fosztott néhány gonosznak bűnhődése százak erényesbedését eszközzené, pedig haj! be fő elv a' néptörzsök nevelése, 's a' korlátlanok fékezése arra: hogy egy alkotmányos haza megálhasson. Illy értelemben én is sietek előre tenni veletek haladó honfitársaim! egy lépést, de alkotmányunk e' részét egészben tisztelem. Így ha nemes kiváltságos állásában tiszta — gyöngye lehet a' magyar koronának; illő az is: hogy magához hasonló rangu bíró által itiltessék meg; hiszem a' pór magyarhonban maga köréből sérthetlen joggal törvényesen választ magának bírakat a) hát a' nemes kevesebb joggal éljen e' fennebb körében? — vagy azért; hogy a' tisztujításokbani lélekvásárlás botrányal szövetkezik, rontsuk el az alkotmány rendszerét? itt már a' betegben nem a' nyavalyát, hanem okát a' nyavalyának kell gyógyítanunk; a' lealacsonyult nemes, nevelés hiányában elkorcsult fia hazánknak, 's a'

a) Lásd az 133% Eszt. IX. T. Cikkelyt.

vétek súlya a' hazát nyomja; mert a' katonáskodás születési kötelességet elkobozók nemeseinktől, 's a' szegényebb megosztzott nemesnek nem jülhatott czélszerű nevelés, innen van, hogy a' dologtalan kiváltságosított árultatja magát, holott lenne csak köteles alkotmányánál fogva fegyverben állani, megkérdené egykor kimerőszel fehér, vagy fekete tollat vele pénzért kucs mája mellé szuratni *b)* de menjünk a' nemesek birái felett kissé szemlét tartani. Én mint országos ügyvéd, minden hatóságok rendszereit perlokodési módokat alaposan ismerni tanulván, némi, tapasztalást merítve tudom, hogy a' nemesség birái korántsem egyedül kedvezés, vagy rossz indulat miatt, nem hoznak némelly perekben több évek alatt ítéletet; hanem az ügyvédi lángész, o' részbeni törvény hiányja az az: még 1817. eszt. 10. october havában költ ki királyi resolutionnak törvénybe nem iktatása tészik o' pert olly húzamossá. „De hiszem, hogy bár melly kir. városok tanácsai sem tiszták azon vádtól, sőt maga az annyira például ajánlott austriai törvényszékek sem képesek magokat védeni azon panasz ellen, mellynél fogva több éves perekben sem mindig nyerhetni végső ítéletet. Ezen vád az adóssági pereket is tekintve tehát, nem a' nemesi kiváltság tulsága, hanem a' rosszakaratu embereknek erénytelen tetteire is figyelmezve, — majd a' felek, majd az ügyvédek, — megengedem azt is, hogy ollykor a' birósági eljárás körül is megfordulhat; általjában mtnd az által, kilehet mondani, hogy e' mivelt században adósságot fizetni, vagy másét megadni nem csak nemes vonakodik, hanem a' pór, zsidó s. a. t. mivel a' 10. parancsolatot, a' divat, erejéből már az emberiség minden egyéneinél kivetkezteté; itt tehát az általános moralitas hijánya forog kérdésben, mellyet tisztos papjainknak lelkére kötve menjünk tovább.

b) Ns. Heves Varmegyében a' Nemesség két pártot kepezett F e k e t e, és F e h é r tollakkal jelölve, innen fekete, és fehér tollasoknak' nevezettek.

Én így vagyok meggyőződve, hogy ha a' nemes horfi nemes bíró előtt köteles egyedül állani, nem vesztett még ezzel sem a' haza, sem egyes polgár; mert a' törvényes igazság kiszolgáltatása minden bírónak becselenség bélyege alatt tiszti kötelessége *a)* de akkor sem vesztünk, ha minden perlekedési hátráltató módok, kifogások, mellyek közül sok a' pórnak is szabadjoga, úgy a' nemesi rendre nézve néha jogtalanul közbejönni szokott ellenállás, tiltás — visszaüzés 's másnemű törvényes szerek elfognak törültetni; csak azon megjegyzést vetem közbe, hogy sokszor maga helyén látam már, az ellenállás, visszaüzés tiltás s. a. t. jogait; hanem ezeket bizonyos esetekre kellene vonni, ne hogy ezzel vissza éljen a' rosszakarat. Ily módosító törvény alkotásával sőt inkább az egész magyar törvény ujja szerkesztésével, honnan a' hijános, vagy elavult, 's talán hasztalan törvényeket is kihagyva egy tiszta juriscorpus alakítani ideje volna; 's ekkor nemesi nagylelkűségünk egy lépéssel, feljebb fog emelkedni a' világ lakosi között, mind a' mellett pedig kiváltságos jogaink az alkotmánnyal ingadozás nélkül megfognak állani.

Ezen alkotmányos nemesi szabadság magában foglalja tehát azon jogot is, hogy kizárjon minden nemest, és idegent a' nemesi telkek örökös birásától, a' mellyet én nagyon maga helyén látok; mert a' világ kezdetétől fogva soroljuk bár el a' nemzetek történeteit, be látjuk; hogy a' nemzet csak úgy korcsult el, ha sok idegen nemzetbeliek áraszták el a' hazát, 's a' néptörzsök kiüttetvén birtokaiból, az idegen ellen-szellemiek felforgaták az alkotmányos rendet; 's a' bábeli zavart nép szelleme, 's különbözőféle vélemények elbuktaták az alkotmányos hont, mellyet különben az egyszokásu egytermésztű nemzetbeliek egyesült erő, szilárd, és rendit-

a) Sz. László III-ik könyve 24-ik fejezetében az igazságtalan bírót megvereté ul: III-ik Decr 4-ik Czikkében pedig halállal büntetni rendeli

hetlen jellem mellett, a' legféltelmesebb ellen is megóvni tudtak; de a' nemzet lelkében, 's alkotmány szellemében mostohán testvérkedő idegen honosítottak önző terveik kajánságával könnyen megtudták ölni a' nemzet jellemét, erényt, szokást, és velek a' szabadság dicsőségét is, azon egyszerű tapasztalás szerint, hogy a' belső titkos méreg hamarabb emészt, mint a' physical sérülés. — Azért ha borzadtam a' haladás pályájani ujítás vakindulatjával dühön szárnyaló némely hazánkiai czéljaitól: a' többi között az ősiség eltörlesztése kivitelének indítványozása rázá fel minden valómat; mert ez azon vakmerő vágy, melly az idegenek kezébe játsza az őshazát, és a' mellytől irtózhatik nemzetem is. Sajnos! azonban, most már nem csak egyes írók, sőt némelly megyék sietnek megfosztani a' nemzetet az ősiség törvényének jótékonyosságától; és ha érdekes tárgyokról olvassunk, nemkerülheti el figyelmünket azon kártékony törekvés: mint lehessen ősalotmányunk egyik támaszát az ősiséget minél terhesebb panasszal a' hitel megdöntőjének vádjá alá csigázni? — sokan lobogtatták már e' védbástya ellenében az ellenségi zászlót, de a' józan felfogás nagy mestere az okosság, képes volt elűzni a' törekedés kártékony lobogóját. Bár mikint forgassuk is e' kérdést, soha ki nem vergődünk azon csalhatatlan elvből: az ősiség feletti kérdés élet kérdése alkotmányunknak, mert nemzetiségünknek alapját teszi az. — Tekintsük meg csak eldődeink rendelkezéseit, odamutatnak ezek: hogy e' szép hazát a' néptörzsök kezéből a' pénzarisztocratia ki ne csikarja, tudván ingatagságát azon nemzeti jólétnek, a' mellyben a' pénzarisztocratia vezeti a' kormányt, többre becsülvén tapasztalt eleink ennél a' földbirtokot, mint állandó vagyont, többre a' néptörzsök biztosítását a' gyűlevész idegenek kaján speculatiojánál. És igazok volt. — Mert állott a' magyar ősiség joga mellett erősb lábon valaha a' nélkül, hogy a' hitel kétségbe esett volna, — roppant majoratusok, milliókba került intézetek, 's világbámulta kastélyok emelkedtek, a' földbirtokos pedig töméntelen kincset hagyott a' pazar iva-

déknak. De vessük szemeinket a' magyar földtekére! mindenütt látunk tetemes summákba került alapítványokat, mellyeket a' jelenkor, pénzarisztocrazia' törekvése mellett ápolni sem bír, okát ezen körülménynek könnyű eltalálni; mert a' külhoni felesleg mennyiségben hozzánk szállíttatni szokott divatárúk felemésztik ősi birtokaink gyümölcseit, és így az utókornak hátra hagyott tetemes kincs már mind elpazaroltatott, 's mivel ilyenek a' spanyolok sorsára jutának, kik a' sok kincs, mellett is nyomorral küzdének, a' szabad elvűség lobogója alatt módokru gondolkoznak, mikép lehessen political esellel, de szép színnel festett esellel a' nagyobb birtoku honfiaktól vagyonaikat elkaparítani, hogy országunkban az egalitét eltévesztett szellemben felállithassák *) azonban jegyezzük meg, hogy az illy fenytő törvényben az egalite elvet nem igen akarnák elfogadni; mert örömet vetik ellen illykor a' szabad nemesi jogot, mihelyest a' pórral egyaránt bilincsbe veretnének. † Pénzszomjas tehát a' nemzetnek nagyobb része. Ám de mit tész ezen nyomorgató — szörnyeteg ellenébe a' szabadelvűség tulzó hőse? hitelt akar vissza varázsolni roppant áron, hitelt, mellyet nem az ősiség, hanem a' takaréktalanság ölt meg; eladja ősi birtokát örökre egy bizonytalan jövődöért; képzelve magának ekkép egy pénzforgást szülő kereskedői állást; de vak képzeteiben, nem képes fel-fogni: hogy magyar honnak angoly kereskedésre emelkedése megbuktatja, Austriát, Morva, Cseh s. a. t. rokon tartományokat, kiknek atyja azon fejedelem, ki igazsággal, 's józan politicával kormányoz, ki belátja: hogy a' boldogabb Hunnia tenyésztő nemzetiségében erősb, mint a' silányabb föld lakosa Gallicia Morva sat. és így a' kéz, 's más gyári művekkal kereskedésre vergődő magyar semmivé teheti azon nemzeteket, mellyek földmive-

*) Fraczia Ország XVI-ik Lajos üdöszakában a' személy, és vagyon biztosságot közönyösnek kiáltván ki, e' törvénnyel a' tudatlan nép vissza élt; 's az Egalite törvényt rablás palástyául használá, 's elkobozá a' szegényebb a' vagyonosabb javait.

lésből soha, de kézgyár művekből táplálják magokat. E' politicát felnem fogva sokan pénzaristocriatiát sielnek felállítani, leendő nagy kereskedés rovására, 's már is indítványozzák: hogy az exequalandó nemesi birtok egy esztendő folyama alatt vissza váltható légyen, azontul a' hitelező öröke leend. Öröke leend tehát a' nemesi birtok e' szerint az uzsorás zsidóknak, és csapszékéseknek, a' kik kirablák erszényünket, hogy tulajdon pénzünkön vegyék el örökre őscink viharos századán épségben reánk által szállott nemesi birtokait honnosinknak. Előre látom a' pénzaristocriatia hősét *) mint önti el honunkat papiros pénzzel, hogy Jericóját magyar Kanaanban állítsa fel.

Vannak azonban olyanok, kik mind ezzel keveset törődnek. Az ember ugymond egyjogu e' földtekén, ha Israel foglalja is el nagy részét e' honnak, mind egy, csak jóléte biztositassék a' földnépének — mind az által illy könnyelmű hazánkfiai igen rövid számolók; mert megkell fontolni azt is: hogy minden nemzetnek, melly határait magának kijelelé, 's egy ország névvel nevezi honát, ha csak a' nemzet nevet érdemel, saját alkatmánya, nyelve, szokása, caractere, 's más nemzet tagjai ellenében kizáró törvényei vagynak; ezen sajátság alkalmas alapokon nyugszik, úgy annyira, hogy próbáljuk sajátságának csak egy részét sérteni, elfog azonnal aljasodni, 's nom az a' nemzet többé, meglehet, hogy ha csak nép tömeget értünk nemzet név alatt? ugy valaha még öszve állhat, de korántsem ugyan azon nemzeti alakban, vagy azon sajátságban. Irtuk ki csak honunkból a' néptörzsöket, (a' nemesi — rondet) foglaljanak itt idegenek helyet: valljon Árpád apánk holfogja feltalálni az általa megtelepítette Hunniát? valóban helyes példában fellehet hozni az elhunyt latin birodalom állapotját; mert ha e roppaut birodalom ősi sajátságában,

*) Rothschild B. mennyi földet vásároltathatna meg magyar zsidopolgárok által honunkban? nem nagy felszámítás kirántatik.

szokásaiban, alkotmányos törvényei mellett szilárd jellemében meg marad, ha az időbeni korszellem nyavalyája a tapasztalt öszöket, a kormányról le nem taszítja, 's helyekbe a minden új után kapkodó tapasztalatlan ifjakat törvényhozói hatalomra felnem emeli, és a különféle idegen nemzeteknek reá nézve ártalmas hatásu szokásait benem veszi, nemzeti nagyléttének örök elhunytát nem siratja! Im a divat rettentő özöne, melly a többféle nemzetekkel való közösködés által az idegen szokások majmolása mellett elborítván e nagy hont a hajdani czélszerű szokásoknak nemzeti sajátágnak, törvényeknek, és így velek a nemzetet képviselő néptörzsöknek elaljasodásával ott áll, hová honunknak buknia kell, mihelyest ősi alkotmányos törvényeinket, 's eredeti characterünket kivetkeztük, és a néptörzsök erejét meggyengítjük. Így vajudik jelen korunkban franczia ország, melly már végetlen számu constitutiót alkotott, 's mégsem lett boldog; mert messze távozott az eredeti alkotmánytól, 's nem bírja feltalálni önmagát — úgy van az olly nemzet sorsa, mellyben a heterogeneitás tulsága az eszméket öszvehangzásban tenni nem engedi, pedig ennek egyszerű oka csak abban fekszik: hogy a nemzet természete, 's jelleme elaljasodott, elváltozott, a sokféle csöcselék népnek véleményei öszve ütköznek, 's vívnak mind addig, mig végkép elaltatni fognak. Már ellenben China magában állandóbb, 's egyszerű ősi szokása mellett a despotismus vas vesszejét sem érzi meg, 's ne férjen angol e nép szivébe, önmagától, ön felekezete ellen, nem ragadand fegyvert. Minden nemzetnek megvan maga sajátága, és kimondhatjuk, hogy mit angol, vagy franczia hasznosan térszen jóléte fejében, az éppen magyar honnak mérget teremhet.

A felfogott ösiség ügyére vissza térve, egyik sajátága, 's így máltán mondhatjuk alapja nemzetiségünknek az ösiség; mert a néptörzsök erejét biztosítja, a pazar ivadéknak ártalmas szárnyait elmetszi, a haza javá-

ban fulladásig élődő idegeneket a' honfelfalásától gátolja. És igaz, mert volt már egy siralmas időszak, melly az 1222. esztendőre emlékeztet, midőn illy elvek mellett tudniillik, hogy: „egy embernek megbuktával fog emelkedni más, 's mégis állani fog a' nemzet,“ alkotmányt, 's hazát biztosító törvényt kelle hozni, — akkor jött világra az 1222. eszt. 24. t. cz. is — később Zsigmond VI. dec. 2. II. Ulászló 1. dec. 34. and. 26. 1681. 27. 1723. 24. és 56. törv. czikkelyek szükségessé lettek, arra: hogy az idegenek a' közhivatalokból kizárattassanak. E' sérelem kényszerítette törvényeknek okát ott találjuk fel, hogy a' hon olly kezekbe került, a' mellyek nemzeti jellem, 's sajátság nélkül önző elvek mellett törvényt kezdének szabni a' néptörzsöknek, 's kérded kik voltak ezek? könnyen felfoghatod a' beszivárgott idegenek.

Ám de nincs kereskedés hitel nélkül; monda a' szabadelvű tulzó, 's az ősiség hitelünket gátolja! adná Istenünk, hogy honunkban idegen hitelre soha szükség ne lenne egyébiránt én zsidainktul jobbat tanulni képes nem valék vastürelmek, és szorgalmokon kívül azon elvnel „adok hogy adj“ ősiségünket kell tehát nékik által engedni kereskedési hitelért, 's feláldozni, de mivel nem látok, sőt nem is képzelhetek jelen állásunkban illy ohajtásba vett boldogító kereskedést, már ekkor soha egy zsidó, vagy bár melly idegen kedvliért ősi jogomat banknottáik ingatag értékiért fel nem áldoznám, nem mind addig, mig biztosítva nem lések arról: hogy a' pénzaristocrazia mellett hazám boldog leend; politicalai tapintásaim közé tartozik tehát azon következtetés, hogy a' jövődő semmiért, egy valót, pedig hatalmas valót, mint az ingatlan birtoknak aranyoknál többet érő kincsét józanon ne engedjük oda.

Némellyek azon okfőn tespedeznek, hogy a' pénz fő ága a' nemzeti vagyonnak, pedig nagy kérdés, lehet-e papiros pénzzel kereskedést biztosan sentartani?

ha nem, mint általában érezzük a' papirosok, 's váltólevelek ingatagságának súlyát, így könnyű kitalálni azon különbséget, melly a' két harczoló, Anglia, és China közt e' tekintetben észrevehető. Anglia' váltólevelei ma holnap a' legfelsőbb lépcsőre emelt nemzetet lerohonásában fentartani nem képesek, azért Chinának boldogságát, mellyet ez csak az arany, ezüsttel vezetett kereskedése által kivitt, hatalmasan ostromolja: 's ha lekopaszthatja őt, mint spanyol Perut, akkor még századokra számolhat. China megbukása őt lábra emeli; különben kiszámítani lehet, hogy a' morális erő, physica erő nélkül hány, és mi kevés évekre terjedhet, számításom e' csekély nézetekben központosúl. A' kereskedés szülte papírospénz beszívárogtatja a' divatot, ez a' drágaságot, és ez ismét a' nemzetnek sebesléptekkel előhaladása mellett is az általános bukást. Így Angliának roppant mennyiségű váltólevelei megölelé az alsóbb néposztályt, 's millió szegények iránt Billt kelle hozni létre, 's még is ezen valóban jól vezetett szegény törvény mellett is tömérdek szegény nép rettegetti a' kormányt. De különben is ha Cobbetnek hiszünk, a' pénzváltó kereskedők a' népet harmokkint tekintik, nem gondolván vele boldog e a' nép vagy nyomorult, csak azon törekeshnek, hogy pénzt, vagy a' mi pénzt ér nyerhesenek — sőt ugyan azon protestans angoliró szerint, az elárasztott váltólevelek angolhonban a' népet olly nyomoru — helyhezetbe hozák, mikép arról kelletik gondoskodni, hogy az alsóbb néposztálynak a' házasság megtiltassék, „) megegyez-e az illy intézkedés az emberi jogok méltóságával? tagadom, különben is a' physiocratáknak, és Schmidt Adám követőinek felhozott azon elve, hogy a' pénz igen csekély részét teszi a' nemzeti vagyonnak, nincsen eléggé megezáfolva a' mercantilisták által; már e' példa ismét hazánkra alkalmaztatható, így p. o. nálunk magyar honban a' sok pénz a' nemzeti

* „) Lásd Cobbet 1. Füzet 1. Level; és 2. Füzet 7. level ugy nem különben O Callaghannál az uzsoráskodásról szóló panasz.

igyekezetet akadályozni fogná, mert nincs kereskedői kiterjedtebb állásunk. Kereskedés nem léttében a' sok pénz lassu folyamú lenne, és az, az ipart is lassúvá teszi, 's ezen elv olly tagadhatlan, valamint igaz az is, hogy a' pénznek sebes forgása a' keresőmódok különbféleségét mozgásba hozza. A' rendkívüli pénztömeg lassu folyamú által a' keresőmódok különbfélesége megszűnik, senkisésem ösztönöztetvén magának az illy esetben szükségtelen pénzt megszerezni. Ellenben a' kevés jóértékű pénznek sebes folyamú az ipart is sebesebb lép-tekre ingerli, a' kereső-módok kitalálásában az iparmézeje megnyílik, mindenik kívánván visszavarázsolni a' szükségképen kiadott jóértékű pénzt. Ezen elv vélekedésem szerint a' józan finantiának legboldogabb systemája hazámat érte. De menjünk ismét spanyolhon történetére, míg Peru fel nem találtatott, a' spanyol tartók a' világ első nemzetének, folyt ez időkor egy szakaszig, de Peru kimondhatatlan kincse becsábitá a' tönkre vezető luxust, 's a' rendkívüli lassu pénzforgás által megölé benne a' tudományok országát, 's behozá egyszersemind a' nemzet kora elérését, 's im a' vérpad' borzasztó amphiteatrumává tette a' nagy hont, 's elestét különben menedéket kereső honfiai kesergik.

Visszatérve ősiségünk ügyére, sokan halálára szavaztak mindezek mellett is az ősiségnek, mint olly kártékony lénynek melly az ipar, és kereskedés ellensége, pedig a' földbirtokosok társulatokba alakulva az ősiség mellett is tehetnének gyári kézműi 's a' t. lépéseket, 's nem kellene ősiségünk felforgatásával egyszersemind a' korona jogaiba vágni; holott tudjuk: hogy a' korona ügyvédje a' jus succedendi alaptörvényt angol kereskedői állásra vergődni ohajtó honnosink kedvéért feláldozni nem fogja, és méltán; mert hazánk polgári állása csak így leszen mentve a' veszélytől, mivel a' mellett, hogy a' fejedelmi örökösödés e' jogának elenyésztesítéséért nekünk annyi értékű más forrást kellene a' koronának adni, még azon veszélyt rejti magában az

Ősiség eltörlése, — hogy a' birtokoknak örök ároni eladhatása, és a' halálos büntetéseknek czélba vett eltörlése minél több hűtlen, 's fejedelem — sértőket eszközölne, kik egyfelől birtokaik elkobozhatásától nem tartva, más felől a' halálos büntetéstől mentve, a' fellázadt indulatok hevének annál könnyelműbben engednének. Egyébiránt is szabad légyen kérdezni: valljon a' spekulansok kezeikbe kerülendő birtok jobb hazafiakat eszközöl-e? mint az érdemet követelő királyi adomány? könnyű ezt megfejtetni. A' királyi adomány érdemet, a' pénz vásárt kíván; hol a' zsidókat nélkülözni nem lehet; innét belátjuk jövendő hazánkfiait! Ennyit korántsem hiúságból hozok fel, alább zsidainkról többet, most okát keresem fel az ősiségnek, miért az őseinktől megalapított. Már sz. István király alatt nyomát találjuk az ősiségnek lásd II. könyv. 5. és 35. czikk. mert a' királyi jóváhagyás éppen az ősiséget is magában foglalja, láthatjuk Kálmán 1100 eszt. 1-ső könyv. 20. czikk. által: mikép az oldalos örökösödést megalapítja e' szavakban: *Possessio vero ab aliis regibus data de patre descendat ad filium, qui si defuerit, succedat germanus, cuius filii etiam post mortem illius non exhaerentur.* 2. §-ban pedig a' királyi jóváhagyásnak szükségét megalapítja e' szavaknál: „*germanus autem praedictus si non inveniatur, regi haereditas deputetur*“ ugyan azt erősíti azon könyv. 20. czikk. Innen méltán következtetem; hogy a *ratio legis*, mellynek minden józan törvényben ha nem világosan is, legalább alatta értve benn kell foglaltatni, egyedül ott fekszik: hogy a' néptörzsököt a' fejedelem ősiség törvényeivel látta megóvni szükségesnek. Később pedig a' királyi jóváhagyás iránt, valamint a' morális testületeknek jószágvétel joga ellen hozott törvények u. m. a' fentebb meghívott Kálmán 21. czikk. 1222. 4. 1231.: 11. 1267.: 6. 9. 1298.: 75. mellyeket lásd Kovachich: *de vestigiis comitorum*; nem különben II. Ulászló 3. dec. 55., 65. 1647.: 17. czikk. világossá tészik, hogy a' fejedelemnek örökösödési joga sérthetellenebb a' testvéri ö-

rökösödésnél, mert a' királyijog alkotmányos törvény által, a' testvéri örökösödés pedig csak magányos polgári törvény által biztosittatik, ezt az idő megkívánván, változtatni, sőt végkép is eltörlni lehet, amazt; mint a' közönséges törvényhez, 's alkotmányhoz csatolt jogot az alkotmány megrendítése nélkül megsérteni nem szabad a) mert a' királyi adomány a' közönséges jogtannak elve, a' királynak, t. i. azon joga: melly szerint jószágokat, 's kiváltságokat osztogathat, az alkotmányos törvények közzé tartozik. De megláthatjuk tovább ezen törvényekből azt is: hogy az egyházi testületeknek, 's városoknak a' lex amortisationis csak azért tiltá el az egyes családok jószágainak örökös megvételét, mert azok soha a' néptörzsöknek, és bizonyos esetekben a' fejedelemnek kezébe vissza nem kerülnének. És ime itt a' fonala az ősiség megalapítására vezető oknak. Így gondolkoztak ősatyáink a' jövendőről, de nem úgy, mint némelly korszellemű tulzók, a' kik ön léteket ősi vagyonokkal együtt, 's velek az egész néptörzsöket idegen speculánsoknak, 's ki nem képesített kártékony zsidó népnek olly könnyelműen áldoznák fel.

Igaz hogy az ősi javoknak elidegeníthetlensége egy-két pazart adósságba verhet, mert a' visszaválthatás reménye a' zálogosításra, — hajlandóvá teszi a' fiatal urfit, azonban ha elsüllyeszti is a' rosszakarók az illy szerencsétlent, azért a' családból más visszaszerezvén ősi birtokát, a' czél nem veszett el; mert felemelkedik más honfi, szóval adóságokat csináljunk bár ősiség mellett; eljön az idő, 's kifizetvén azt, birtokainknak ismét urai vagyunk — ne legyen ősiség, ki fogja a' zsidók kezeiből visszaválthatni az örökre eladott birtokokat? lassan lassan nem leszünk-e a' takarékoság elhanyaglása mellett kénytelenek ősiség hiánya mellett egész kipusztult családokat kiköltözni látni birtokaikból, helyettek zsidókat, 's idegeneket foglalni el azon helyet,

a) Lásd az 1741-ik 8-ik t. cz. s. a. t.

mellyen az ősiség varázs ereje őrzé meg eddig e' hont elenyésztétől. Egyébiránt senkise vélje, hogy az ősiség eltörlesztésével divatszomjas honfiaink nem fognak adósságba merülni: fognak találkozni ezrenként csak azon különbséggel, hogy illy pazarok az ősiség mellett ön magokat büntetik, ősiség nélkül pedig az egész családot, 's a' néptörzsök erejének fogyasztásával a' statust, annak nemzeti erejét, 's nemzeti saajtságának koczkázta-
tásával közelítendik a' sirt, mellybe ez ős hon hova előbb eltemetessék. A' természet folyama, mint már előbb mondtam, nem hagyja magát akadályozni, feléled egyszer minden, mi csak e' földön létezik, gyarapul, erősödik, elérve a' tökélynek pontját hanyatlani kezd, végre elérik, 's lesüllyed az enyészetbe. a) Vigyázzunk tehát, hogy a' tökéletesség felé renddel haladjunk, ne-
hogy időelött hirtelen éadjunk meg, minekelötte az életrendnek minden stadiumán keresztül estünk. Ismétlem: az időelötti érettség kora halál.

Ezen alapelvek tagadhatlan valósulnak az ősiség el-
törlesztésével, ha kitűzött pályájokon szárnyalni fogunk azokkal, a' kik a' zsidók polgári állását, 's honnosítását siettetik. Ezen népfelekezet' kiképeztetésében nincs még elegendő figyelem, 's tapasztalám: hogy egy helység tönkrehajtására elegendő két zsidónak bebocsájtása, 's minden tetteiben önzés uralkodik, melly a' Thalmud erkölcstelen cikkelyére emlékeztet; de [attól is tartok, hogy noha jelenleg honnosink az aristocratiatól rettegnek, az ősiség eltörlesztése, 's zsidók honnosítása után nagyobb mező nyitattván a' szabad adás vétel által arra, hogy a' birtokok a' pénzes gazdag zsidók kezeire kerüljenek, azon czélnál leszünk, mellyet most ügyetlenül kerülni akarunk; olly különbséggel mindazáltal, hogy a'

a) A' teremtés művéről 's a' természet változásairól tiszta fogalomra szól J. G. Elsner: „Über die ungewöhnlichen gegenwärtigen Naturscheinungen“ 's a' t. 1837-ik évben kiadott munkájában.

pénzeten honfi üres tarisznyát, a' pénzes zsidó pedig jobbágyai által nyerendő nagyságos czim mellett magyar birtokosi nevet, de nem szívet, lelket, 's jellemet viselend Árpádnak győzedelmein alapított honában. De mondjunk bár mit, annyi bizonyos: hogy valamint angolhonban VIII. Henrik időszakában az uzoráskodás méfelye a' zsidókrol a' keresztényekre elterjedett, így nálunk jelenkorban a' pénzcsabítás egyedül zsidók által, 's dühösen folytattatik, úgy annyira; hogy kényteleneknek véljük magunkat utósó képzelt segédhez, a' zsidók honosittásához folyamodni; pedig az uzoráskodás szörnyetege még a' 15. században sem divatozott, c' mérget a' zsidóság szaporodásával szívábe nemzetünk, 's most már elmondhatom: hogy honunkban a' váltólevelek belsőértékének hijányából eredett könnyelműség, 's az uzorások' kelepceje rontá meg nemzetünk nagyrészt; miolta a' jámbor földművelést 's katonáskodást elhanyagolók, 's a' nemzeti őszokás mellőztével a' külnemzetek divatját majmoljuk, 's ezer kényszerítő szükséggel küzdve zsidainkkal „Geschäfteket“ tervezünk, 's a' kiterjedtebb kereskedés systema árnyéklatai után kapkodunk, nyakunkra emelvén egyszersmind a' váltótörvények' kora létrejött jármát, azóta telvék hirlapjaink a' sok banque-rotteriáknak, és a' temérdek csődpernek hirdetésével.

Innen kiindulva, ha csakugyan eltörlendi nemzetem az ősiséget, 's zsidainkat honosittandja előre lelsírom a' magyar nép következő nyomoruságát, mellytől k. m. 1840. évi ország gyűlésen maga a' főiendek táblája is rettegni látszék, azon óvást kívánván a' leendő törvénybe iktatni; hogy mivel a' mi zsidaink más szomszédtartományokban lakozókénál olly sokkal kedvezőbb sorsot nyertek, hogy méltán lehetne tartani áttól, miszerint ezen jótékonyságoknak élvezhetése végett számos vagyontalan idegen zsidók fognak ide tódulni, az „innen eredhető káros következtéseknek elmellőzése tekintetéből“ hatósági felügyelésre légyen szükség. Szegény haza! hát egy-

nehány politiai egyén, 's eképp egyesjólalkúságétől fog függni azon helyhezeted, hogy a' lengyelhon zsidai nelepjék el áldott földedet? 's nefoglalják el az országnak minden hasznothajtó javait? Mind ezen bár legszigorubb törvény mellettis: előre látom mint lepik el sáskatábor-kint fővárasaink házait, a' mellyeket zsidaink fognak ugyan bérbe kiadni, de nem keresztényeknek! előre látom midőn a' zsidók (kiket én úgy tekintek — mint egy testületet, mellynek tagjai egymásért in solidum szavatosak, és a' kik eddig elkobozott pénzünket össze vásárlandó ingatlan javakért kiadják ugyan, de annak idejében azt kétszeresen veendik vissza; hogy se ingatlan vagyonunk se pénzünk tulajdon honunkban ne lehessen) a' tökéletes polgári jogok megnyerése után, birtok szerzehetés jogának, és így ad manus mortuas devolutionak lex amortisationis megújításával, vagy legalább e' népfelokezetre leendő kiterjesztéssel kelletek gálat vetni; és nehogy a' néptörzsököt ártalmas gyomkint elnyomja, olly hathatós szerrel leendünk kénytelenek élni, mint a' spanyolhonbéliek; a' kik 1478. eszt. 1.º Ferdinand, és Isabella alatt kénytelenek valának a' zsidóság ellen inquisitiót felallítani kereszténycsábítás bűne miatt; a) előre látom végre, — hogy mivel a' honosított zsidók egyszersmind megis nemesedhetnek, a' korszellem ohajtotta — pénzarisocratia, mint fogja emelni zsidainkat a' megyei hivatalokra, mellyeket a' V. Isópányságtól esküdtségig ők fognak pénzen össze vásárlani; mert fő elvek az, hogy igazság klszolgáltatását kezükbe csikarhassák. Ekkor midőn e' szerenesétlen epocha béérkezendik, én ugyan már e' földi pályát elhagyám, de gyermekeim fogják siratni a' zsidók hatalmát, siratni a' gyűlölt hajdankornak eltűntét, hijába keresvén egy babilonai népesoportban a' hajdan dicső nemzetet, melly gallicia siralmas nyomorára jutván, el-

a) Lásd Vayracknak illy czimű munkáját. „Spanyol honnak jelen alapotja“ 1719. Eszt. Amsterdamban kiadva.

adta magát egy rég ellene fenekedő népfelkezetnek, azon gyáva reménnyel, hogy kereskedés virágzása helyébe uzsorás világot alkasson ön veszedelmére! A' zsidóknak ugyan is életrendszereik különös tacticája abban áll: bogy ők más embertársaik buktával siessenek boldogulni. Innen van, hogy e' népfelkezet csak a' szegény helységeket igyekszik megszállani, hol a' napi rendű szükségűl nyomtatott pórnak kölcsönözésekkel nadálykint szivja ki erejét — a' gazdagabb helységeknél minden bővséggel elárasztott lakosit kerüli e' nép; mert haszon illyesektől nem mutatkozik. E' természeti jellem megrögzött véralkattá vált zsidainkban, ők e' jellemből általában százados művelődés után sem vergődhetnek ki: azért felette hibáznak, a' kik azt tartják, hogy e' népnek szabad polgári jog engedéssel, melly őket erősb lánczozal csatolandja e' hazához, egy szersmind jelleme, és életmódja változni fogna; legalább több nemzedéknek kell még eredetileg neveltetni. E' szerint, habár honunk zsidai polgári jogot nyernének is, bennök a' honiránti szeretet, nem magáért a' függetlenségért, vagy állandó alkatmányért fog mutatkozni alkalmas időben, hanem csak a' mennyiben az ön haszonnak tágasb mezőt nyithatnának; legyen e' szerint az ország lebilincselve, viruljon azonban az uzsorás világot elbájló pénzarisztocrazia, nekik az életparadicsommá vált. Ok nemzeti életről mitsem tudnak, ott is, hol szabad nemzeti jóllét, egyespolgárivá alakított. A' nemzeti felkeléseknél tüstént készek azon erőhöz hajlani, mellyet ők hatalmasbnak éreznek. Így p. o, lengyelhon zsidai, ezek minden zsirját kiszopák o' szerencsétlen hazának, de ki emlékezik, hogy e' nép közül az utósó felkeléskor, hazája szabadságának kivívásában valaki tettleg annyira kitüntette volna magát, hogy az illyet a' győző colossus siberia vagy kamcsatka lakosi közé kárhoytatta volna annyi ezer, és ismét ezer zsidók közül? a' midőn sok szerencsétlen lengyelnéptörzsök siratja számkivetve hontalan, hazájának gyászos lehunytát.

De majd tárgyamtól eltérni látszatom, az ősiség ügyéről akarom a' végszót befejezni. — Nemzetünk mint mondám megrongáltaték szigorú csapások alatt, az életerő most kezd benne mozgásba jönni, 's már igyekezünk a' betegnemzetet crisis alá vetni, hogy örökre elhunjon; sietünk hazánk torára pénzgyűjtő vásárt, 's a' néptörzsök helyébe gyülevészeket, zsidókat állítani, hogy ezek hatalmas erővel a' néptörzsöknek s abjanak törvényt, kik hazafiak alig lehetnek, kiknek honjok szeretete a' pénzváltó ház, királyok a' speculatio, istenek az uzsora. Ne mondja tehát senki azt, hogy feudale systema, a' földaristocraták erejével okozta a' gyakori zendüléseket, minthogy a' haza kevés kezekben volt felosztva; mert hiszem h. Eszterházy család roppant kiterjedésű birtokai mellett is soha, a' haza és fejedlem iránt hűtlen nem vala, hasonlóan herczeg Pálffy, Battyányi, gróf Károlyi 's a' t. fényes családok! nyugton áldva éldelik a' haza, 's alkotmány jótékonyágát nagy kiterjedésű birtokaikban. Ellenben a' pénzaristocratia tágos mezőt nyitván a' szabad birtok vásárban mentül több javakat öszve szerezni, ki áll jót azért, nem kerülend-e nagyobb birtok egy család kezébe mint most? Le kell azonban e' részben rántani az ultra liberalismus léplét, 's ki kell mondani, hogy az oly szabadelvű hőseknek c éljok, kik minke-előtte a' kivánt kereskedői állásunk biztosítva volna, 's hazánkat minden tekintetben kereskedésre alkalmassá tegyük, gyárokat, dolgozóházakat, 's egyéb népfoglaltoskodtató intézeteket, 's honi kereskedőket teremtsünk, a' népet neveljük, 's ezekre azt előre elkészítésük, eldönteni kívánják azon gátot, melly akadályozta a' nemzet képviselőinek a' néptörzsöknek ingatlan birtokaitól való megfosztását, 's megnyitják a' nemesibirtokoknak szabados vásárát, bévezetvén a' legtöbb banknottákkal ellátott zsidókat, 's hontalan idegeneket, a' kik nemesi birtokaikért papiroost adnak kezeikbe, hogy azzal a' hazában kereskedhessenek, 's utnak eresztik a' kereskedéshez nem értő nemzetet, kereskedésünk nem-

létében egy két banquerotteriát megpróbálandnak, melyeket zsidainktól tanultak, a' midőn végre ez sem teszi üdvösbbé sorsukat, sőt borzadva tekintnek vissza birtokaiknak bitanglóira, honjokban birtoktalan, 's pénzetlen állásokban lesújtó keservek között az elégedetlenség fogja meglepni szíveiket, 's végre csak ugyan elfognak jajdulni: Egalite! vagy legalább is republica! Am de az illy arányossági pert zaklató hősök feledék, hogy ezen franczia igazságot csak erőszakkal követelhetik; olly nemzetben pedig, a' hol a' néptörzsök birtokaiból kivetkezve vándorbottal cserélte fel az udvari fényt, czéljainak kivitelére erőt nem talál, mert a' moralis erő physika erő nélkül kevés ideig tarthatja fel magát, kivált ha ezerféle eszméjü hazánkiai közé, még annyi külön érdekü, jellemü, 's czélzatu zsidókat, 's idegeneket léptet az anyaföldre. Hát a' nemzeti nyelv állandó lézen-e honunkban, ha idegen ajkuk vásárlandják öszve honosink birtokait? kik a' nemzeti nyelv ügyében tett szép haladást csirájában nyomandják el, 's az illy nemzeti érzés nélkül uralkodó idegenek, fognak-e buzogni honi nyelvünk iránt? tagadom. Erő, velő, nyelv kell tehát egy nemzetben, ha magán uralkodni kíván, de ugy látom, hogy e' három vezéricsillag iránt nem vagyunk alapos figyelemmel, mert sok lépéseink erőt koppasztó rendszereket fejtenek ki. — A' velőt tisztos öregeinkben eltemetők, kiket a' törvényhozó teremben nevetség 's gúny tárgyaivá tevénk, a' tapasztalatlan ifjak pedig minden főbb szerepeket kívánnak magokhoz ragadni, hogy a' hazát hová elébb az éjszaki orkán kebelébe döntsék. A' nyelv ügyében sem tettünk czélirányos lépéseket, mert senkire erőszakkal nyelvet tolni nem lehet, halkkal édesgetve magunkhoz az idegen ajakukat nem akarva is megtaníthatnók, de erőszakos köteleztetés, ellenszegülést fejtki; mint azt a' Horvát, Tót 's Arva vidékiekben sajnosan tapasztaljuk.

Igy gondolkodva hiszem, hogy ősiségünk mint saját nemzetiségünk alapjának megbuktatásával magában következik a néptörzsök erejének velejének, nyelvének zavarba hozása; 's a következő gonosz nyakunkba veti vas jármát, kiváltha hisszük, mit már fennebb érinték, hogy valamint az ember születésétől érett koráig lépcsőnkint, és a bölcs Teremtő mive szerint bizonyos systema mellett tökéletesedik; úgy egy nemzet is maga emelkedésében kénytelen megtartani a haladás lépcsőit, nehogy hirtelen haladva, fattyu rendszerek' örve alatt az enyészet sötét homályába rohanjon. — A beteg nemzetnek jobb halkkal felgyógyulni mint hirtelen javulással előbbi betegségébe vissza esve örökre lehunyni. Nyolczszázados alkotvány őrzi nemzetünket, annak erős istápjá vala ősiségünk, e' hiv védőnket tiszteljük, nem tudjuk, a' képzelt uj képes leend e' megóvni a' páratlan hont. Egyébiránt vérrel, 's fegyverrel szerzett haza ez: azért — nem lehet itt idegen, 's nem nemeseknek uzsorás pénzével vásárt ütni, mellyet talán az önállásu 's több nemzetekkel rokon viszonyban nemálló nemzet gyakorolhatna. Mi adományleveleinknél fogva is örökösainknek a' birtokért felelősek vagyunk, 's azokat eltékozolni nincs jogunk. Ezen elv mind addig sértetlen marad, mig a' józan nemzet, 's bölcs kormány belátja, hogy a' korszellem' tulajdonosok célzatánál fogva az alkotmányos — thrón megbuktatásának hova előbb történni kell, mihelyest hazánkban az ingatlan javaknak vására minden idegenek, 's nem nemesek számára korlátlanul megnyitott. — Jelszavam tehát végszó gyanánt mindég ez marad: Mentsd meg Isten hazámat a' kereskedői szellemtől, és a' zsidóknak' uralkodásától, mert nem adál hazámnak kereskedői helyhezetet, 's módokat, és ezeknélkül zsidaink — megmérhetlen erszényétől nem menekedhetünk. Add Uram! hogy a' magyar nemes törzökös birtokát megőrizhesse, mert csak így maradhatunk meg nemzetiségünkben, 's így uralkodhatik földi

fojedelmünk is, mi, hasznos tenyésztő birtokosok, 's nem pedig zsidók szenáljai leendünk!

4. §.

A' harmadik kiváltságos szabadságunk ezen egypár szóban gyökerezik. A' magyar nemes adót nem fizet! 's vámokat. — Ezen kiváltság véghetetlen sokat szenved, sok bel, 's külhoni kiáltoz e' szabadság ellen. Én így vélekedem; hogy e' szabadság lelkét megfejteni, 's valahára örökös megőrzése tekintetéből is, annak biztosítást szerezni nemzeti érdekünkben állván, e' tárgy országos tanácskozásink legfőbbjeik közé tartozik. Igaz: hogy minden olyan hazafi, a' ki egy országban ingyen veszi a' közhasznokat, az here, inkább mondva — olly kártékony lény, mint a' rabló méh, szükség tehát ez alkotmányos szabadságot hova előbb czélszerű, de nem ellenkező szerrel orvosolni. A' tulzók, jobban mondva fellengősdiek leakarják buktatni e' szabadságot, 's egyforma adózást javallanak. Én mint alkotmány embere ohajtanám, hogy tételnék vissza ez alkotmányos szabadság maga eredeti valóságába; mert tudjuk, hogy And. 3. Albert. 19. 28. II-dik rész 14. s. a. t. — cikkely értelme szerint kiváltságosított nemesünk azért nem fizetnek adót; mert ők született katonák lévén, mint hazájoknak született őrjei, az adó alól kivétettek; most már elfajulva ez alkotmány pontja ellenében a' nemesi rend, megtartá ugyan a' nemadózás' kiváltságát, a' katonáskodást azonban a' pór nyakába vetté. Legyünk tehát valódi alkotmányosak, fogjuk fel a' haza' védőfegyverét, a' pórt pedig küldjük az ekeszarvához, fizesse hadi költségeinket; mert a' nemesi rend birtokának szép részét olcsó áron árendálja, mi pedig legyünk rettentők az ellenségnek, mint ősapáink, 's erős oszlopai a' királyi thronnak, hiszen nem olly rég felséges M. Theresia thronja a' magyar nemesség' védpaizsa alatt nyugodott, hatalmas erejét nemesünknek érzi a' porosz-

nép. Rendezzünk önmagunkból ezeredeket, mint valaha Arpád dicső apánk szerkeze össze, melly alatt az idegenföld remegett, de gyakoroljuk magunkat fegyverben addig is; míg a' farao, makau, ferbli hatalmas isteneknek temjénczünk, 's megvan mentve az alkotmányos szabadság e' része is, 's elmondhatjuk a' világnak a' nyomos okot; miért nem fizet a' magyar nemes pórral együtt közadót.

Vagnak továbbá olly eszmék is, mellyeket a' Hirlap szerkesztője hatalmas erővel siet bevésni honnosink szívébe, hogy a' háziadó nemes társainkra rovatassék. Előre bocsátám: hogy a' hon közügyében különbféle módokkal illő a' haza polgárinak segédkezet nyujtani, herék nem lehetünk, sem igaztalanok, alkotmány ne nyomjon egyes polgárt, tágítsunk azon, mint G. Széchényi István helyesen jegyzimég, de vigyázva; alkassunk törvényt úgy, hogy az alkotmányos szabadságnak törvényével homlokegyenest ne ütközzék meg. Kiváltságosítani polgárokat olly adománylevél által, melly szerint adó alól bizonyos személyeket kiveszünk, és más úton ismét megadóztatni, nem férőszve a' kormányzás méltóságával. Ellenben mivel a' háziadónak terhe a' nemességnek javát is eszközli, igazságot látok abban, hogy olly terhek viselésében nemeseink is részesüljenek. Illyenek lehetnek a' közöshidak, megyei házak, börtönök s. a. t. közintézetek felállítása. Csak módját kell különöznünk, a' terhek viselésében, 's meghatározásában. Voltak idők, midőn az országgyűlési, 's több országosan elfogadott terhek a' nemesi rendre kivettettek, 's mainap is rovatnak; azért sohasem mondhatjuk, hogy a' nemesirend jelenleg olly szükkeblü, hogy a' szükséghez képest segédkezet nyujtani vonakodnék; de egyszersmind aztsem állithatja egy kiváltságos nemes, hogy adománylevele, 's kiváltsága ellenében a' pórral egyaránt egyenes adó alá vették. Fogadjuk el tehát a' háziadónak egy részét nemesilélekkel, de nem adórovatok czíme alatt; mert fájdalommal telik el szívem, midőn a' Budapesti láncz-

hid létesítése végett alkotmányunk e' palladiumát egynehány társulathoz lépett egyének miatt majd századig terjedő korszakra feláldozók; holott vissza kellett volna emlékeznünk, hogy a' nemesi rendnek, így a' nemzet egy fénylőrészének kiváltságát ettől elkobozni, 's más egyes személyekre ruházni alkotmányos országban veszedelmes; de a' haladás' elveivel öszveütköző intézkedésnek is tekintethetik; mert e' honban minden közintézet a' status' közjavát illeti. Ha az egyes nemesi kiváltság b. Szina személyére nézve, a' mennyiben ez egy szabad nemzetet adóztathat, megáll: miért nem állhatnameg e' rendelkezés magára a' nemzetre nézve díszesb, 's méltóságosb tekintetben? mert józauon felfogom, hogy illy intézet alaptökéjét, 's egyéb ehez szükséges költségeket a' nemzet egyszerre elfogadni, 's egyszerre leörvni törvény rendén mindig kész, és ekkor volna nemzetünknek, egy szabad intézménye, melly a' világ egyrészében sem találkozik, 's hazánk szabad szelleméhez csak illy kiváltságosított intézet lehet, és volna illő, 's nemzeti nagyraemelkedésünknek megfelelő. De menjünk vissza a' házi adóra.

En a' háziadó fedezéséről így vélekedem. Volt 's lesz is minden megyének nemesi pénztára, ebbe gyűjtjük öszve bizonyos időkben a' szükséges pénzeket; e' pénztár legyen a' nemesnek külön gazdasági intézete. Minden megye megtudván a' háziköltségek mennyiségét, a' tartatni szokott de e' célra különösen kitűzendő évnegyedes, és így törvény által meghatározva, markális erővel bírándó közgyűléseken, illető Alispánjai, 's pénztárnokai terjesszék elő azon szükségeket, a' mellyek a' megye házi ügyének kormányzására minden fertályévben megkivántatók, ekkor a' megye közgyűlése kirendelendő választmánya által tüstint megrostálja a' javallatba tett költségfedezését, 's még azon közgyűlés előtt határozassák el annak mennyiben leendő elfogadása. Ekkor a' birtok mennyiségéhez képest kivettett, 's beszédetett illy költségfedezés alapjául szolgáló pénzőszveg, a' ne-

mesi pénztárba folya, 's innen az illető Alispány a' házi szükségekre teendé rendeléseit, ha azok hatáskörét felülnem haladnák, azonnal, ellenkező esetre a' közgyűlés határozata, 's jóváhagyása mellett. Ezen tervvázlat magában következteti azt: hogy törvény lenne e' részben hozandó, melly csak ennyit foglalna magában: „mindazon háziadóbeli pótlék terheket, mellyeket a' megyék kihirdetendő marcalis gyűlésekben szótöbbséggel önkint elvállalnak, ugyan a' megyék által szóbeli per útján az 183% 20. tör. cz. értelmében beszédethetnek.“ Azt mondaná valaki, hogy e' tekervényes fizetés mód is adózást foglal magában. Igaz, de csak éppen úgy, mint mikor országosan fogadjuk el a' nemesi terheket, 's reánk kivéve fizetjük. Egyébiránt, ha a' nemesirend kiváltsága elkülönözi a' pórtól őt, szükség illy esetben is — maga állását megtartani, hogy egyrészről kiváltságos levele sérthetlen megőrzessék, más részről ismét, a' közigaság iránt hideg ne maradjon. Fogja ezen intézkedés módjának üdvét érezni a' pór akkor is, ha a' háziadó terhe nem egyes adórovat, hanem önkényes határozat melletti elfogadás által fedeztetik; mert megvagyok győződve abban: hogy a' háziadó terhei között nem csekély helyet foglalni szokott építések, 's egyéb alkuk iránt majd szót emelne minden nemes, és figyelmesb szemmel tartaná a' gyakori kihágásokat, 's máris hirlapokban kürtölt tisztviselői botrányt, kivált az előfogatok végtelensége miatt.

5. §.

Elsorolva ekkép a' nemes szabadság' részleteit, mint-hogy jelen rövid fejtegetésimet nem csak hazámnak; hanem a' hazánk' állásában járatlan külföldnek is kívánom közzétenni; felesleg nem léssen ez alkotmányos országnak egész rendezetét, political, és törvényes állását rövid kivonathan megérinteni: lássa europa, lehet-e haza, a' hol a' személyes jogok, 's maga a' hon biztosabb állásban volna helyeztetve?

Fennebb már előadám, hogy e' haza lényeges szükségci felett országosan kelljen honunkban tanácskozni; semmi tehernek, — semmiféle törvény alkotásának, vagy módosításának országgyűlésen kívül nálunk hely nem adatik. Az országgyűlések tehát orvosszertár gyanánt szolgálnak a' hon' megeshető nyavalyájában. A' meghozott törvények lótesülését a' fejedelem eszközli maga, üdvari cancellariája, és a' m. helytartótanács által, megesküdni kellvén a' magyar cancellárnak, és a' helytartótanács' tagjainak, hogy semmi olyas rendeletet, vagy intézményt, a' melly világos törvény ellen szóllana, kibocsájtani nem fognak. Ezek mellett az ország Nádora fejedelmi helyettesként örökodik az ország' törvényeinek végrehajtása felett. A' részben mindazáltal törvénytudóink öszevütközésben állanak: valljon midőn a' rendes bíróság előtt lefolyó perekben hozott ítéletek végrehajtását a' fejedelem felfüggesztő rendelete által gátolja, köteles-e az illy esetben a' megyei hatóság ebbeli k. rendeletnek fogamatot szerezni? véleményem a' fejedelmi hatalom lelkéből meritve ez: bár milly egyes hatóságok, és személyek között senforgó peres kérdésekben, ha bár azok a' fennálló törvény értelmében keletkeztek is, és habár a' megítélt esetenél a' világos törvény minden fellyebbviteleket, óvásokat, 's egyéb törvényes szereket, sőt a' birói parancsokat kizárja is, van joga a' fejedelemnek a' peres tárgynak addigis leendő felfüggesztése mellett vizsgálódni: mihelyest valaki sérelmet követel, 's panaszol, és ezen fejedelmi jogot nem pedig, mint némellyek állitják, visszaélést azon törvényben gyökereztetem, melly a' törvényeknek magyarázatja, 's azoknak miképplett végrehajtása felett addig is, míg az országgyűlés a' kétséges esetekben magyarázólag nyilatkozik, a' fejedelemnek elvonathatlan jogaihoz tartozik *a)* felfüggesztő parancsát e' képp fejedelmünknek elkülönözöm a' kisebb cancelláriának ugy nevezett birói paran-

a) Lásd 1563: 78. 79. és 1569: 38. T. czikelyket az 1790: 12 és 1715: 17 cz.ikkelyekkel öszevetve.

csolatjaitól; mert amabban a' tárgynak megvizsgálása tekintetéből az egész peres eljárásról körülményes tudósítás kívántatik, és így mint fejedelmi közvetlen rendelet soha föltre nem tétethetik, emebben pedig a' rebus ita stantibus sequē habentibus „záradék azon következőkét fejti ki, hogy a' dolog kitételének valótalansága esetében a' birói parancs azonnal tisztelettel félretetethetik; de különben is, mivel minden magyarnak törvényes királyához folyamodni joga van, az illy folyamodást pedig a' fejedelemnek vizsgálatlan félrevetni nem lehet, a' törvények végrehajtása feletti fejedelmi örökös joga kívánja: hogy a' dolognak épségben tartása mellett értesítsék a' fejedelem, a' törvénynek miképpen teljesítése felől.

Illy törvényszerű intézmények közé tartozik a' világbámulta kir: curia. E' két törvényszékekben hozott egyhangu ítéletek törvények hiányában az alsóbb bírósági hatóságoknak hozandó ítéleteikben zsinórmértékül szolgálnak addig is, míg országos törvény hozatik. E' felséges kir. táblák hosszas tapasztalásu őszfűrtü birákkal ellátva, rendithetlen igazságszeretőkkel, 's mély törvénytudói szellemükkel magoknak az egész világ előtt bámulásig fénylő méltóságot vívtak ki. E' mellett a' két horváth és lótv országoknak báni tábláját sem hagyva el.

Az ország négy kerületében a' perlekedés siettetése végett négy kerületi táblák állitvák. — Legközelebb az 1840-ik évi 15-ik tör. cz. által az ország négy kerületeiben, és egy középponti, váltótörvényszékek — 's szinte egy váltó feltörvényszék, a' tengermelléki váltó törvényszéki hatóságon kívül. Ezen törvényszékeknek azonban a' nemzetre nézve üdvös hatások nem leendő c-lőbb, mint egy nemzeti bank felállitása után, nem is lehet természetesb annál, mint hogy a' magyar lassu pénzforgás miatt a' váltótörvények rögtöni végrehajtása alatt végkép tönkre jut, mert nem képes pénzt teremthetni négyszeres kamat ígéret mellett is olykor 24 óra folyá-

sával. E' szerint tehát kimondhatjuk hogy a' lesujtó törvény korábban alkotott, mint a' védmódok, — mellyek a' törvény szigorúságától megóvnák a' legjobb lelkü adóst is. Ha tehát majmolni akarjuk a' külföldet, fogjuk fel az eszközöket is, mellyek a' váltó kereskedés, 's törvényekkel szoros kapcsolatban állanak, De nem tagadhatjuk el, ez intézményünk létesítésében azon könnyelműséget is: miszerint minckelőtte törvényt, 's törvényszékeket alkotánk, egyszersmind azon körülményeket is megvizsgálni, és hazánk helyhezetéhez mérni elmulasztottuk; mellyek a' külföldben összefüggőleg a' váltókérdésekhez, 's váltótörvény következeseihez előbb idomítottak, minckelőtte a' váltótörvényt sikerbe léptették volna; nehogy a' hazának ártalmas legyen a' törvény azon körületes módok nélkül, mellyek a' váltó ügyekkel elkerülhetetlen kapcsolatban állanak!

Mindezek mellett a' vármegyéknél polgári 's fenyítő törvényszékek.

Szinte a' sz. kir. kiváltságos, és első hatósági bírósággal felruházott városok tanácsai magok körében szolgáltatók ki az igazságot.

Végre pedig a' földesurak önköltségeiken tartatni szokott úrszékekben igazítják el jobbjáaik, 's alattvalóik panaszait, jól értsük meg! uradalmi költségen! mellyért a' pór azon hálaadattalossággal fizet, hogy olykor a' legalacsonyabb vádakkal, hazug panaszokkal terheli a' megyei hatóságot, hogy ez költséges úrszék tartásra készítse a' földesurat boszus, de gonoszindulatból.

A' jász, kun, 's egyéb kerületek, magok kiváltságaik korlátozta hatóságaik alatt élvezik a' magyar alkotmány' jótékonyágát.

Mindezen itt feljebb elősorolt törvényszékek a' legfelsőbbtől a' legalsóbbig olly egybefüggésben vannak,

hogy azokban, rendre minden percket, 's kivált, mivel a' pór ügyei, ide nem értve némelly a' törvény által kivett, és csak birtokon kívül feljebb vihető eseteket, a' legalsóbbtól, a' legfelsőbbig feljebb vitethetvők, megvizsgálni kötelesek.

A' vármegyék hazánkban a' kormánynak legszigorubb ellenőrjei, a' politicalai dolgok folyamára nézve szemes felügyelők, a' hol minden nemes ugyanegy törvényt indítványozó személy. Itt munkáltatnak ki a' hozandó törvények, mint mondám egyes nemesi személyek által indítványoztatva; a' honnan ellehet mondani, hogy e szerencsés helyzettel egy ország sem dicsekedhetik. Nemes megyéinkben tovább bámulásig meglepő az önbecsén nyugvó nemesi büszkeség, innen valóban minden tulzópártlegyen pirulva léphet ki; mert füleivel halhatja, mint röködik a' nemes megye a' pór alattvalók felett, mint védi a' gyengébbet a' hatalmasabb ellen; megvallom, hogy csak akkor tündöklök a' magyar igazságszeretet tellyes fényében, midőn a' megyék közgyűléseiben hallhatja idegen is: hogy azon testület, melly egyről egyig nemesi rangjában lép elő szónoki székében, a' feljelentett pór elnyomatáson, mint indul fel nemesi büszkeséggel, 's mint siet elrendelni a' sérelem rögtöni orvoslását. Kérem most honfi társaimat; fordítsuk meg alkotmányunk' talpkövét, 's képzeljünk egy amerikai köztársasági — rendszert honunkban, fog-e' fényleni jobban a' szabad elv szónoka, mint megyénk közgyűlésein? én szabadabb nemzetet honomnál e' részben nemismerek. Csak egy nevezetes hijányt látok nemzetünk organumában, melly annyi zavart okozott haza és kormány között; és engedjétek meg honfitársaim! e' nagy hijány a' nevelés körül fordul meg: még nemigen képezteténk ki arra, hogy az angol parliementben tisztelettel megálhassunk; mert nálunk az ellenvélemények ugyan annyi személyes ellenségi kérdéseket fejtenek ki, és illykor megtörtént már azon botrány is, melly az igazság teremén kívül sem árulma el szólás szabádság felletti ör-

ködést. E' részben törvény hiányában vagyunk. A' szó-
 lás szabadság erős oszlopa a' nemzeti jólét kifejlődésé-
 nek, de azt ne bitorolja jogtalanul senki, a' féktelen if-
 juságnak rendre kell egyszer utasítatnia, hogy csendben
 halhassa az egymásellenében állított vélemények kifej-
 lését, 's a' józan bölcseséget, hogy egykor ő is, mit
 az öregebbektől tanult, a' hazának oltárára tehesse; ne-
 lgyje pedig ifju hazánkfia, hogy azon tisztos ősz, kit
 a' botrányos végtelen „halljuk“ lármájával lekárog, nem-
 mondhat olly tanulnivalót, mellyből magának egykor üd-
 vös példákat nem idézhetne elő.

A' felhozottakból mellyek az egész magyar alkot-
 mányos rendszernek, 's szerkezetnek kivonati rövid raj-
 zát tesszik, belátjuk; hogy honunk polgárainak szemé-
 lyes és vagyoni bátorsága, — nem különben, az or-
 szág függetlensége biztosítva van, — haj! de ezen egy-
 másba függő szerkezet láncza ellen harcolnak sok köd-
 be botorkázó eszmék, a' mellyek a' haza' erejét népszo-
 kaságban, nem pedig a' nemzet szellemi erejében is
 gyökerezni vélik. Sok tudákosok azt hiszik, hogy a' ma-
 gyarhon jelenállása minden gyülevészt úgy fogadhat ke-
 belébe, mint egykor latium a' földteke sepredékét, hogy
 annak nem csak közös hasznaiban, hanem közvetlen,
 törvényhozásában is teljes részt vehessen. Engedje-
 nek meg uraim! én az illy zászló alatt nem kívánok har-
 czolni! mert meggyőződtem tökéletesen azon csalhatlan
 elvről: hogy a' népcsoport köztársasági eszméket, a'
 nemzet pedig alkotmányos rendszert fejt ki; következé-
 képpen e' kétfelkezet között lényeges különbséget talál-
 lok. Szinte belátom azt is, hazánkra alkalmazva okfői-
 met: hogy ha a' nemesirend jogaiban eredeti characteré-
 ben, és szokásaiban meggyengül, a' különszenvű pórla-
 kosság' korlátlan hatalma tulnyomóságot vívand ki magá-
 nak, 's az alkotmányt, hazát, thrónt megdöntve nem-
 zetünket a' semmiség örvénynebe baktathatja. Mélyebb
 belátás után tehát igaznak kell hinnünk azon csalhatat-
 lan állítást, hogy mivel alkotmányunk meg nem szenved

az egyarányosság szellemét, úgy az is igaz: hogy a korszellem túlzóinak, a' népjogok egyenlősége feletti eszméi szerint, a' jogok egyenlősége behozásával azonnal köztársasági rendszerre álltallépnünk kellene. Ekkor azonban megálhat-e e' hon függetlenségében, a' vagy lehet e' más védfal hazánk örök fenálhatására, mint jelen alkotmányunk? feleljetek meg tuzópártiak!

Ennyit röviden a' magyarvilági alkotmányos szabadságról, 's rendszerről. Miképp áll a' magyar constitutio a' r. cath. egyház jogaival elválhatlan kapcsolatban, s miképp biztosittatik az alkotmány a' r. cath. hitvallás által szinte röviden megérinteni felesleg nem lészen.

II-dik R É S Z.

A' magyar alkotmány a' r. Cath. egyház jogaival elválhatlan kapcsolatban állván, e' két alapjogok közül bár melyik semmisül meg, utánna megdől a' thrón, 's honi szabadság.

6. §.

Midőn europa statusai az önkény vasbilincseit leverve, az emberiséget természeti szabadságának méltóságára emelni törekeshnek, akkor egyik nemzet az ősi alkotványt, melly a' jelenszázad' szellemével ellenkezik, elveti; a' másik, ellenben azt követeli vissza, mellyben némi népszerűség mellett a' szabadság biztosb menedékét leli fel. E' gyakorta veszélyes törekvés olly nemzetnél, a' melly erkölcsi állását is megtartotta, bizonyos időpontig forrásba hozza ugyan a' népet, de végre mégis belátja azután: millyen alkotmány felel meg a' nép' szellemének; megalapítja országos rendszereit, 's béke áldása közt igazgattatja magát.

De százados évek folyamán megjegyzett történetek tanítanak bennünket egyszersmint arra is: hogy a' valóságos érzelm változatával mindig megrendül az országos alkotmány, és ekkor ha a' nemzet egész tömegéből az erényesség számkivetve nemvolt, az alkotmány is biztosb alapokra, 's távol minden egyes haszonkereső tervekűl, magára a' morális erőre lévén építve, csálhatat-

lanul ennek állandósága mindig tartósb, sőt szeretem állítani; hogy rendíthetetlen legyen.

Azt sem lehet e' képen kétségbe hozni, — hogy egy nemzet alkotmánya, minden vallásbeli és polgári forradalmak között is maga hatását, 's erejét csak akkor veszti el, szóval csak akkor dől meg egészen, ha a' nép erényes érzelme elfajulván, egyszersmind ez által sarkából fordul ki a' nemzetnek' szellemi gondolkozása; mert mint a' nemzet nagyobb részének erkölcsi helyzetét, 's ezáltal gondolkozás módját az idők viszotagságai változtatják, vagy más szomszéd nemzetektől beszivárgott újítás mótelye maga után ragadja, a' szerint szeretik a' nemzetek is alkotmányos helyzeteket idomitgatni.

Csak az itt a' nagy feladat: lehet-e nekünk magyaroknak a' kor szellemét alkotmányunk' feláldozása nélkül olly sebes léptekkel követnünk, mint azt sokan ohajtják? Én elvemet e' részben soha meg nem változtathatom, melly ebből áll „festina lente!”

Az előre bocsájtott elvekre visszalépve bizonyos; hogy honunk nyolczszázados alkotmánya sem lehetett ment az idő vaspálcájának csapásaitól, de ha alkotmányunk szellemét jól megvizsgáljuk; azonnal szembetűnő lesz: hogy az a' vallásos erénnyel ugy annyira szoros kapcsolatban álljon, miképen annak eddigi lényeges állandóságát a' vallásbeli szent kapcsolatban kelljen feltalálnunk. Ellenben azt is tapasztaljuk, hogy mióta a' nemzet vallásbeli surlódásai által erkölcsi szellemében csökkent, alkotmányunk is, mint ennek iker testvérje aránylag szenved; 's félni lehet, hogy amaz tengelyéből kifordulván, cmezt az örök enyészetnek homályába maga után ragadandja.

Mind ezt megfoghatlan lelki erővel belátta sok századok előtt nemzetünk kormánya, tudván egyszersmind azt is: hogy olly okos de nyugtalan teremtményt mint

az ember, egy kiterjedt hazában, társas életbe szövetkezve czélszerű hitvallás nélkül korlátok között tartani képes nem lehet — de az egyetlen hadurt ismerő magyarunk némi babonával elegyült vallása — czélszerűtlenségét is figyelmes szemekkel kísérné, a' kornak akkori szellemében, mely a' keresztény kat. hitvallás legczélszerűbb tanját üdvözlé, ugyan e' kath. hitvallás szent ihletétől meglepetve első dicsőült királyunk sz. *István* ezt kizárólag mint egyedül üdvözítőt alkotmányosan fogadá el.

a) Azonban azt is belátta e' böles fejedelem, hogy bármilly óriási hatalmu a' szövetséges társulat, egy látható főnök nélkül állandó, 's elégerős nem lehet, a' magyar nemzetnek alkotmányos rendszerivel össze ütközésbe nem jön, a' r. cath. egyház főnökét a' Pápát ismeré el a' hitvallás látható fejének; és azon egyszerű talpra esett igazsággal; mert a' keresztény hitvallás alapítója Krisztus főnökségében mindég e' jelen napig, — és pedig szakadatlanul egymást követve I. Pétertől fogva a' római székét üdvezelték a' keresztény catholicus nemzetek a' hitvallás egyetlen, 's főkörmányzójának, és így mindenkor azon egyházi főnököt a' legjózanabb elv mellett; mert a' hitvallás tanjának elfogadásával a' r. catholicus főnöknek a' hitdolgában való rendelkezéseit is, ha egyéb okból nem, de csak azért elkelle fogadni; mivel ugyan egy hitvallásnak, terjedjen bár az üdvözítő hirdetése szerint egészvilágra el, egyetlen fő körmányánál több nemlehet; ha csak azt nem akarjuk hinni, hogy a' nagy Megváltó az erény útjára vezetni kívánt emberiséget azon tévedésbe, mellyből kiragadá, egy bizonyos pásztor hiányában elszéledve visszatántorodni engedje; vagy legalább annyi bizonyos, hogy egy főpásztor nélkül, különben egyvallásba szerkezett emberiség, a' hit ágazatokra nézve egymástól igen könnyen elszakadhat, 's lényeges különsgbe fajulhat. Innen van, hogy a' r. cath. egyház annyi századoktól különböző viszontagságok között, már ellenvallásu, már

a) Lásd Sz. Istvan I. Könyv. I. Fejezet

ön kebeléből keletkezett, már kisebb, már ismét világot hódító hatalmasb ellenségek által megtámadtatva, azon egy középponton a' rómaiszek főnökében ismét össze vergődve, előbbeni bámulatos erejében, sőt mondom erősb, 's hatalmasb pontra lépett a' nélkül, hogy megtámadó eszközt, vagy fegyveres hódító rendszert használni lett volna kénytelen. Ellenben a' főnélküli hitvallás követői, (igaz, hogy egyszermind a' korlátlanabb szabadság, 's egyszerűbb szertartás melletti lágyabb kormányzás keesei által számtalan szakadásokra, 's vallás felekezetre oszlottak; kitudja az indifferentismus hódító szelleme szárnyán mi változás érheti a' fő aklon kívül e' sok lágy pásztorok alatt szédelgő nyáját?

Ezen erős alapelveknél fogva honunk hitvallása a' r. cath lett, 's minden további intézkedések ennek szellemében történtek, volt az fejedelmi vagy országos intézmény, ugyan is sz. István király mint első fejedelem, a' római főnökkel egyet értve, 's a' szentszékkal öszvefüggőleg elrendelé a' hitvallásnak belső országos kormányát, melyet főleg magyarország primássára, érsekekre, 's püspökökre bízott. Ezen egyházi kormányzók a' többi kisebb rangú képviselőkkel együttvéve úgy öszvesen, mint fejenkint a' haza legérdemesb első statusának országosan, 's alkotmányosan nevezettek, megalapítottak. Lásd sz. István I. k. 3. fej. I. r. 2 1608. 1. II. 40. s. a. t. czikk. következőleg a' r. cath. egyházi hierarchiának képviselői olly törvényhozói alkotmányos testület hazámban, melly nélkül itt alkotmányos országgyűlést, annál inkább bár milly törvényt alakítani képesség volna.

Ellenvetné valaki, hogy az egyházi rend befolyása nélkül, midőn az 1790¹/₄ esz. 26-dik t. cz. alkotott már tartatott országgyűlés, mellyben noha a' papirend a' meghívott törvényben bé nem egyezvén, ellen mondott, még is fejedelmi jóváhagyást nyert a' létesült törvény. De valamint a' fejedelem jónak látta a' nemzet sürgelésére

a' kérdéses törvényt olly szempontból elfogadni, hogy mivel a' magyar clerus ugyanazon országgyűlésen törvényt szerinti szavazási joggal jelenvolt, 's ámbár a' kérdéses törvény feletti vitában kevesbségben maradt, még is az ország, mind 4. státussának tanácskozásai gyűmölcsének keljen tekinteni a' létesült törvényt; ugy ellenben a' clerus azon eszme mellett, hogy a' hozandó törvényben mind 4. statusnak bekeljen egyezni, csak az ország e' 4 statusai egyetértve hozhatnak alkotmányosan törvényt a' fejedelem jóváhagyása alá terjesztendőt, — a' kérdéses törvényt ellenmondásával megóvni, 's alkotmányos jogát ezzel a' késő maradéknak fentartani jónak látta. És valóban nyomos vita keletkezhetik a' felett, valljon az ellenmondás, mellyet az egyházi rend az ország rendei elébe terjesztett, 's mellynek „*contradictione cleri non obstante*“ szavak erejénél fogva törvénykönyvünkbe is nyoma lett, érvényes-e vagysem? Én itt nyilatkozni a' felett feleslegnek tartom, mert ugy látom: nem messze azon idő, mellyben e' kérdés a' nemzet előtt vitatás alá kerülend, 's megfog valósulni, hogy a' világi törvényhozó testületnek ritkán lehet egyházi dolgokba egyeledni úgy, hogy bár mikor is zavarba ne jőjjön a' nemzeti, 's egyházi intézmény.

A' magyar clerus tehát I. r. 2. II. 11-dik és 1723. 69. t. cz. értelmében is valóságos nemesirend sorában áll, és így törvényes országgyűlési kiegészítő testületnek tekintetik. Sajnosan veszik ugyan a' protestans atyafiak, hogy papjaik superintendenseik e' fényes jogban nem részesülnek. Azonban ennek csak igen egyszerű okát abban látom, hogy a' a' midőn a' cath. hit alkotmányos hitvallása emeltetett, 's a' fejedelem ezen hitet mint utódira is által szállani kellőt elfogadta, valamint szinte a' midőn egyszersmind alkotmányos r. cath. hitvallásnak őrijei alkotmányosan emeltettek a' nemesi lovag rend közé — még akkor a' protestans atyafiak vallása nem vala világon, 's így annak hirdetői sem nyerhetnek illy fényes kiváltságban részt. Mi magyarok e' részben az an-

gol kormánnyal látszatunk öszvehangzásban lenni; mert valamint ország alkotmánya nem engedi meg, hogy más Canterbury érsek legyen az ország főpapi méltóságán, 's a' mineműségben más vegyen részt a' parlamentben, mint a' protestans canterbury érsek; úgy nálunk is csak egyetlen ország primássa a' r. cath. esztergomi érsek lehet a' mineműségben, kizárva minden superintendens főnököket. Így van alkotmányos intézménye sorsával minden állandó nemzet — az illetén alapos intézményt soha az anyahitvallástól elszakadott vallásfelekezetek kényének feláldozni nem lehet, ha csak ismét köztársasági szabad elvet megalapítani nem fogunk.

Továbbá sz. István apostoli fejedelem 's némelly törvényes utódi kir. adomány levelekkel a' honnak egyházi hatóságát nevezetes jószágokkal ajándékozáék meg örökösen, 's visszahivhatatlanul; de jól megértsük; az egyházi hatóságnak adományozák! melly javak valamint hogy az egyház céljaitól elvonhatatlanok, úgy, az 1791-dik ész. 23-ik cz. értelmében a' koronás fejedelem esküjénél fogva is mint ecclesiarum et iurium ecclesiae patronus, ezen adományos egyházi javakat saját rendeltetésekre nézve megvédeni köteles. Nem látszatnak tehát figyelemmel lenni némelly honfi társaim hazánk organisatiojának korszakára, kik azon törekvést fejtik ki, hogy cath. egyház javainak felesleg részét a' népnevelésre, mint status javakat fordítani kellessen, 's lehessen: mert ugyan azon javak úgy is a' népmívelődésére szánvák — A' r. cath. egyház javainak adomány leveleit de magát sz. István s. a. t. királyok törvényeit figyelmes szemekkel megvizsgálva kitetszik, hogy ezen javak egyedül az alkotmány alapjául felvett r. cath. hitvallás szellemében Isten dicsőítésére rendeltettek a) ha így van a' dolog, a' mit tagadni nem lehet; mint győzendik le az ellenvéleményüek azon hatalmas okfőt, hogy a' r. cath. apostoli fejedelem által r. cath. hitvallás, terjesztésére,

a) Sz. István I. K. I. és 2-dik Fej.

's fentartására kizárólag ajándékozott javakat, ha csak az adakozó fejedelem célját, 's intézetének lelkét nem forgatjuk más célokra fordítani törvényesen, 's lelkiismeretesen nemlehet? mert, ha az egyház' javait más célra, mint a' melly szellemben adattak elfordítani lehet, ugy csak hasonló elvből a' világi honfiak javainak felesleg része is mellyek szabadrendelkezésre, vagy ad splendorem, et conservationem familiae adományilag ajándékoztattak, a' népnevelésre elkoboztatnának; már ekkor herceg Esterházy ház leginkább érzené e' kornak törvénytét, mellytől aránylag szép birtok eshetnék el. De megvagyok győződve arról: hogy ez igen igen fiatal törvény javallat viszhangra nemfog találni 1-ör azért, mert magyarhonban eredetileg statusjavakat nemismerek, 's így a' status a' r. cath. egyháznak soha jószágokat nem osztott, mert a' magyar honnak Árpád általi vissza foglalása előtt olly törvényeket alkotának őseink, hogy a' mit közös erővel foglalnak közösen megfogják osztani, melly igazságos osztályt a' fő fejedelmi vezérre Árpádra bízák a) ekkor tehát ősatyáink magok között a' földet megosztván, a' fejedelmi vezérnek is kiadták a' maga illető részét — de nem mint status javakat, hanem mint ollyakat, mellyek a' közösen alkotott osztályos törvénytél fogva a' fejedelmi vezérnek, úgy mint egyébb vitéz' fegyveresnek diadalmas munkáik gyümölcséből jutott: következőleg a' fejedelmi fővezér Árpádnak birtokilletősége tulajdon szerzeménye volt, nem pedig a' status által alapított olly javak, — mellyek a' fejedelmi thron, 's közjó fentartására egyébb országokban rendeltetvék. — Ezen javak pedig tudjuk mint száltak, Zoltán, Toxus, Geiza, 's sz. István fejedelmekre örökség utján? 's mint volt joga ön örökségből a' javakban örökösödő fejedelemnek ollyatén intézkedést tenni, mellyet ő maga szive, esze, 's szelleme sugallata szerint ohajtott? olly javak tehát ezek, mint bármilly

a) Lásd Béla Névt. Jegyzőjének 5-dik es Fej. Kelem. 1-so K. 10. § a' ki a' királyi adományok eredetét innen származtatja.

magyar családnak majoratusa, vagy senioratusához tartozó jószágok; mellyek körüli intézkedés nem ország ügye, sem azoknak céljai változtatását törvényesen eszközölni nem lehet, nem, habár beneficium ecclesiasticumnak nevezzük is ez egyházi javakat, mint egy nemes megye elkobozhatónak e' nézetből itélé — mert akkor az adományt tetszés szerint visszavenni közvetlen lehetne, és mivel egyéb intézetbeli alapítványok a' részestettekre nézve beneficium, tehát az alapító esze rendelete ellenére bármel melyik alapítványt lerombolni, vagy meg hiusítani lehet; nem ok nélkül állítom tehát e' szerint 2-or azt: hogy az egyházirend, adományos javaira nézve azon jogok méltóságán áll, mellyen a' haza nemesi lovagrende, tekintve a' sarkalatos szabadságnak azon pontját, melly szerint ez adományos polgári jogaiban a' r. cath. clerust sem ő felsége, mint az ajándékozónak tettét helybe hagyó fejedelem, sem a' nemzet, mellynek e' javakhoz szólni eredetileg csak annyi joga van, a' mennyiben az ajándékozó fejedelem által kitűzött céltól a' javak elvonattatnának, — valamint bármel mely egyes polgárt meg nem zavarhatja, meg nem foszthatja. De 3-or ha csak ugyan a' r. cath. egyháznak adományos javait az alkotmány lerombolása nélkül elkobozni nem lehet, nem reményelem, hogy azon egyháznak más egyesek által végrendeletileg hagyott vagy ajándékozott javakat status javainak czime alá csigázni lehessen: mert ekkor e' mívelt század bitanglóbb lenne az első foglalók vas korszakánál; mert az olly pallérozott század szelleme, melly a' végrendeletek céljait egy pennavonással megsemmisíteni, 's az elhunyt rendelkezők csendes sirjait felzaklatni semminek tartja, az ármány inkább, mellyet üstökös öseink áldozatokkal üztenek el honunkból. Illy visszarettentő törvény megtanítna bennünket előre is, 's figyelmesekké tenne, mint fogja a' késő maradék zsarnok kezekkel széjjel rombolhatni végóránkban utolsó joggal tett intézkedésünket, mellyet még a' pogány Nerok, Solonok és Sokratesek is tiszteletben tartottak.

Mind a' mellett, hogy a' róm. catholic. egyházi-
 rendnek polgári jogait alkotmányos törvények az egész
 nemzet nemességének jogaival egysorsra léptették, 's
 némellyek koránt sem népnevelés eszközzésének anya-
 gi tekintetében, hanem az egész alkotmányos rendezést
 irigy szemmel tekintve önérdék kajánságának incselke-
 déséből a' papi javaknak általános elkobozását, 's a' val-
 lás örjeinek kész pénzre szorittását szorgalmazzák; csak
 abban nem tudnak még ekkoráig megállapodni, valjon
 az esetre, ha illy felkapott indiferenticus haladás szár-
 nyain azon pontra jutnak, midőn már sem egyház, sem
 pap, sem hitvallás, így majdan Isten sem kell, kikkel
 fognának a' konczon osztózni? Ezen liberalis felekezet-
 nek, melly olly szabadalmas bölcseséggel tudna a' má-
 séból rendelkezni, kivántam e' néhány sorokba foglalt rö-
 vid jegyzésemmel szolgálni. Minden köztársaságot, lé-
 gyen az bár milly kormányforma alatt, a' hitvallás szent-
 ségén kívül, annak méltósága teszi áthatatosan fennma-
 radhatóvá; mert jaj annak a' polgári társulatnak! a' hol
 a' vallásos részvét, 's így a' moralitás számkivetve van.
 A' melly hazában pedig nagyobb a' vallás tekintetbeni
 indiferens felekezet, ott igen hamar elenyészik a' vallá-
 sos buzgalom, 's így igen hamar megbukik a' hitvallás-
 sal együtt a' köztársaság szabadsága, boldogsága. Va-
 lóban! nincs is erősb hatása szellemnek, mint a' hitval-
 lási, főképp ha az, mint hazánkban a' nemzeti alaptör-
 vényvel rokonult, 's annak gyökerébe hatott. Ezen jó-
 zan elvből kiindulva bölcs első királyunk, hogy a' r.
 cath. hit, örök állandóságra tétessék, az egyház' örjei-
 nek minél nagyobb méltóságra emeltetését határozá el;
 sőt világi nagyáru javakkal árasztá el az egyházat, hogy
 annak hatalma minél nagyobb részben nem csak kegyes
 adakozásokkal, de egyszersmind szükséges erővel has-
 son a' haza minden rendű népére. A' nép látván a'
 nagy méltósággal fénylő egyházat, természetiösztön
 szerint annál sietőbben simult illy akolba, a' hol a' lelki
 örködés polgári jóléttel egybekapcsolva vagyton, a' hol
 a' sinlődő embe iség javára czélszerűen nyujtathatik se-

géd, és természetesen: mert végórája kondult az olly vallás felekezetnek, mellyben a' vallás örje a' porral egyállásra alacsonyult, a' hol az egyházi méltóság pusztá üreshang, 's tehetség hiányában a' jámbor akarat csak lassu fohászba nyomva, bilincsben tartatik. Maga a' reformált anglia ha bár a' római főnöktől elvált is, valásának örjeit gazdag javakkal árasztá el; mert be látta, hogy a' r. cath. hitpásztorinak bőkezűségét, a' szűkeblűség váltván fel reformja után, a' reformált vallás, csak hamar vissza idomul azon állásba, mellyből vérrel fertőzött kezekkel kiragadta; tudjuk azt is statistikai adatokból, hogy a' feleséges, gyermekes egyház örjei angolhonban nem képesek a' r. cath. hitfelekezetük szembetűnő nevedését gátlani, ki nem olvasta Cobbetből a' súlyos panaszt, mellyel a' nép a' kiirtott szerzetek adakozását, sírva zokogja, de hasztalan keresi, mert széjjel romboltattak az adakozás tárházi, és most a' szegény bill sem képes a' számtalan nyomorultakon segíteni? be is látta azt a' haza; mert valahányszor a' fejedelmi kormány szüksége a' papijavakra is kiterjeszkedett, sohasem mulasztákel illy intézkedés ellen hatalmasan felszóllalni, 's azt országos sérelemnek tekinteni. Im milly következetlenség! most már azon alkotmány, 's azon fejedelmi kormány 's azon törvények alatt tetszik némelly megyéknek azt mutatni meg, hogy a' mi tegnap alkotmányos sérelem volt, most nem az, sőt most már felkiáltának:

Krisztus, mond a' tulzópárt, nem földi világi javakról prédikált hiveinek, tanítványait pedig azokról való lemondásra inti!

Én is ezt tartom, 's így kell 's így is cselekszik tudtommal minden magyar pap, ki isméri felséges hivatását, mert honunkban a' r. cath. egyház örjei egy talpalatnyi földet sem birnak ön hasznokra, minden javaik az üdvezítő hitvallás körüli szükségekre, 's az egy-

ház méltóságának fentartására egyedül adatván kezeikbe. Nézd körül a' hazát, nem igazolja e azon állításon, hogy a' magyar clerus többet tett a' vallás fentartására, ön javaiból, mint aránylag az egész haza. *) Ne keress tehát korszellem tulzója! önzést ott, hol az egyházi kormány főnökének mint egyetlen embernek elég 3. singnyi föld, mellybe elhült teteme eltakaritassék; a' midőn angolhonnak főpapja, az egyház javaiból több vőket számtalan gyermekeit, 's unokáit kénytelen biztosítani. — Nem akarom a' magyar r. cath. egyházi birtokoknak egyes hasznait fejtegetni: mert minden hazafi tudja, mennyiben boldogabb az egyházi jószágok árendás lakosa, 's jobbágya a' világi gyengébb birtoku földes urakéinál, csak azt hozom fel, hogy az egyházi javakból kerültek ki a' megmérhetlen kincsű 's hatású alapítványok, egyházak, mindennemű tanuló intézetek, szegények, árvák, 's özvegyek táplálékát fedő pénztárok, tetemes mennyiségű nemes ifjak nevelését elősegítő stipendiumok. Villongó időkben pedig mikor nem találtuk fel a' készsegedelmet, az egyházi javak birtokosinál? mind e mellett a' tömérdek egyházi javak jövedelmei a' hazában fogyasztatnak, és ha a' politicalai tudománynak feladata szerint az érdemlő módok bizonyos rugói a' köztársaság allandóságának; ugy az egyházi birtokok épségben hagyása, a' kormánynak 's nemzetnek józan bölcseségéhez tartozik; mert tegyük fel számítást: hány fényes család nyer élelmet, irányt, 's foglalkozást az egyházi birtokok körül? ellenben vegyük el a' tuzópárt elvei szerint az egyháztól a' birtokokat, természetes rendeltetések szerint, minthogy feljebb megmutatám, hogy status javakat azokból szerkezni bármilly erőltetéssel sem lehet, sem osztályt intézni, azok eredeti kütfőjére a' királyi koronára vissza fognának szállani, 's innen adomány levelek mellett világi polgárok nyernek, de mivel a' 3. nemzedék kezében már számtalan

*) Ezen igazságra nézve Vallaszkinál 115-ik l. ajánlom, 's B. Inek „Igaz e' hogy mindenben hátra vagyunk?“ czimű munkájának 187. s a' t. lapjait.

darabokra olvadna széjjel örökösödés útján az illy nyereendő birtok, valljon a' tisztaitói czimmal de nem fizetéssel felruházott gazdatiszt, vagy faragó béresből alakított rovásos ispányon kívül, lesz e' szerencsés a' tudományos osztályból valaki, az illetén eldiribolt javakba juthatni? hozzá vetem, hogy pénztárnokról szó sem lehetne; mert világi birtokosaink — nagyrésze maga is elégséges megosztott birtokaik csekély jövedelmeit beszedni 's gőzhajók, 's kocsik sgedelmével sietve külföldön vagy meglehet hon megyei tisztválasztások alkalmával corteseik által megemészteni. Az is meglehet, hogy elzalogolások útján: vagy hiszen most annál hatalmasabb eszközünk is volna, váltójogilag minél több israel emberei biztosítatnának e' honban, mellyet előbb utóbb ezeknek fősvény körmeiből, csak az egyházi anyagi, 's szellemi erő fogja kiragadhatni.

Az is elve tovább a' jól rendelt polgári társaságnak, hogy a' haza földje igen eldarabolva, szaggatva ne legyen, mert a' megszakadozott erő nem képes olló hatalmat kifejteni, melly egy irigylett honi boldogság fentartására megkivántatik. Ismét a' világ bámulta angliát idézem elő, mellynek jelen sorsában huzomosb megálhatásáért senkinek jót állani nem mernék, csak némely szerzetesek javait koboza el, már is azon sok ezer emberek, kik a' szerzetek' javaiból éldegéltek, a' szegény bill mellett is a' kormánynak annyira félelmesek, hogy a' nyilvános nyomor szülte lázadások napirenden állanak. Egyébiránt, ha valamikor volt idő, mellyben az egyházi javaknak épségben tartása a' politcai józanabb elvekhez képest kívánatos volt; jelenkorunk eszforradalmában hanyatt homlok minden világi hazafiaknak pénzpazar divat szomja kötelezi minden messzibblátó honfiakat arra; hogy az egyház javainak jövedelmeihez senki az egyház honi kormányán kívül ne nyuljon. Mert látjuk miképp, egyfelől a' külföldi nagy lotteria játékok, vagyon 's életbiztosító kultársulatok, 's egyéb megneveztem külföldi egyesületi intézetek — másrésztől az egyes

világi status tagok különféle külhoni pazarlépései ellen álhatalan erővel özönlik ki a' pénzt honunkból, csak az egyházi javak jövedelmei forognak még tiszta kezeléssel e' pénzzel honban, 's ezen javak tartják még fel a' nemzet erejét, minden előadható veszélyesb esetekben. Legyünk tehát a' mellett hogy az igazság főszerepet játszik minden hozandó törvényben, 's egyszersmind józan előre látók, 's ne öljük meg a' bővséges forrást, mellynek töméntelen haszna az egyházen kívül a' haza egész organisatiojainak boldogságára ömlik, 's nefordítsuk a' forrás jótékonyosságát talán olly cél felé, melly azt e' hazának csak meggyengítésével, 's olly képzeletileg eszközölné, hogy ennél sokkal finomabb tapintatu czélt vesztené el velünk.

Illy képpen figyelmes szemre fogva az elsoroltakat könnyü felfogni, hogy a' r. cath. egyház fénye magyarhonban az alkotmány lelkével összevert sugárokkal hat az egész hazára nem csak erkölcsileg, de anyagilag is: mert magok a' r. cath. egyház örjei alkotmányos világi jogokat birván, tulajdon érdekekben áll sohasem engedni azt, hogy a' haza általános monarchiává alakuljon: innen van, hogy a' magyar clerus független nemzet kiegészítő része lévén, a' nemzetnek függetlensége mellett az egyház igazai, és jogai tekintetéből is hathatósan harczolni, önérdéke, gyökerezett kötelességeknek ismerik; a' mit tapasztalánk több zivataros időkben, jelesül pedig azon egyházi szónokoktól, kik az általános nemzeti függetlenség ügyében némelly fejedelmeink előtt hatalmasan felszóllani mertek; *) azért ha valaki szerencsés volt nemzetet örök évekig fenmaradható alkotvánnyal biztosítani, 's annak illy tartatós állandóságára nézve az alapot megvetni, az méltán egyetlen fejedelem di-

*) Olvasd Szelephényi György Esztergomi Érseknek rettentetlen bátorságu beszédét, 1-ső Leopoldnak a' Nádori hivatal eltörlése ellenébe mondott, és több egyháziaknak hasonló hazafiságú szavait Kovachichnál.

csöült I-ső István király volt, a' ki jól tudta mi boldog eredményt szűl az egyházi jogoknak nemzeti sarkalatos jogokkal kapcsolatba tétele. Bizton, és erőteljesen állítom tehát, hogy a' r. cath. egyház jogai annyira rokonszenvűek a' polgári magyar alkotmánnyal, hogy azokat hasztalan igyekszel túlzó barátom! megtámadni; mert az egész hazát forgatod fel, és semmisítéd meg előbb, minckelőtte kárpát bérezén túl századok óta reád fenekedő ellenséged megalázna, ha azon egyház méltóságát, mellyet alkotmányos törvénnyel első statusnak emelt fel nemzeted, koresul lealázni vágyasz; ha annak javait, mellyeket veled egy alkotmányos törvény mellett bír, elkobozni igyekszel. Te zavart sovárgó hőse a' vagyon tékozlotta csoportnak! ki pusztá önző árthatmas tulajdonid mellett sem a' világi, sem az egyházi szükségekre valamit áldozni képes nem vagy. Te! ki az Isteni titkos munkálódás' erejét felfogni nem bírva, a' mindent megemésztő indifferentismus kába lelkét fuvallod polgártársaid szivébe, az innen származandó erköltstelenség, és ebből ismét a' kész polgári zendületek szűlte meg lábolthatlan veszélyt mikép fogod lecsillapítani? ha a' társulati anyahitvallásnak méltóságát, ereét sőt magának a' nemzeti jóllétnek is ezen hatalmas rugóját, melly minden törvénytalkotó statusban lényegesen megkivántatik, és a' melly a' nemzetnek fenálhatását egyedül eszközölheti, árthatmas szellemeddel megöled. Értsen bár ki más oldalról, de én kereken kimondom; hogy messzeterjedő számításodat máskép felfogni nem bírom, — mint hogy a' zavarban való halászat után sovárogsz, melly ugyan sokaknak nyereséget, de értsdmeg azt is, hogy sokaknak halálos nyereséget okozott.

7. §.

Nem akarok azonban még a' papi status honi állapotján megállapodni; mert eddig csak a' nagyobb rangu clerus jogait érdeklém, 's a' kisebb clerushoz tartozó lelkipásztoroknak, plébánosoknak sorsáról külön levén

szükség szólni, kénytelen vagyok némi megjegyzéssel taglalni az illy lelkipásztoroknak élelmi szükségceik aránytalan, 's bizonytalan fedezését. Kellő méltánylással levén az érdemes hazafiak munkásságok, 's a' haza oltárára tenni szokott ön magok megtagadása melletti áldozatjaik iránt. — Hajh! mi sok oldalú, mi nagy fontosságú hivatás egy község lelkipásztorának lenni azt csak az érti, ki a' köznép belső litkaiba szerencsés lehetett bejuthatni. Én e' szerencsét birva kimondom; ha haladni akarunk, induljunk mindig az ösvényen, mellyen a' kornak békes szelleme vezet, mellyet maga a' körülmény mutatott ki követésre. A' külhon, nem mondanám mindenütt: mert a' római birodalomnak elég papja kuncsorig nyomasztó sorsban, most spanyol honnak elég éhbel küzdő lelkipásztorát táplálja széjjel a' világ, de az austriai császárságot tekintve, sokkal czélszerűbben fizeteti lelki pásztoraikat, plebábanosait, mert majd az ország pénztára, majd religio fundusa, majd ismét a' község pénzben gondoskodik a' plebánosokról. Nálunk különféle a' fizetésmód, de egyszem vezet azon czélra, mellyet a' hitvallás dicső hatásával elérni kíván a' haza. — Mert, vagy megyebeli kötés mellett párbér szédéssel természetben 's ezt (dioccesanus contractusnak nevezük) vagy ismét különös alku mellett kész pénzen a' vagy természetben, a' mint t. i. a' lelkipásztorral a' község megegyezett, fizettetik a' község' papja.

Ezen adózásra nézve, tekintve annak mennyiségét, ellenvetést, csak azon szivtelen görditne elő, a' ki nem képes felfogni azon nyugtalan életet, mellyel küzd egy szorgalmas, 's gondos lelkész, a' kinek éjjele, 's nap-pala hidegben melegben, porban, sárban, essőben, hóban egyiránt hiveinek áldozva van. Különben is a' dioccesanus kötés szerint egypár lélektől csak egy pozsonyi mérő buza, egy félpozsonyi mérő zab, és készpénzben 30-xár v. cz. illetik a' lelkészt, ha csak mint előre bocsájtám a' községgel másképp nem egyezett. Ez valóban mostoha intézkedés községink lelkészeire nézve,

ide értem a' protestans atyafiak lelkészeit is, mert a' lelki őrködés felségesb, hogy sem annak méltánylása köznép zugulódó önkényére bizattassék.

A' papi status fenséges rendeltetéséről, 's hatásáról előszavalt rövid értekezésemnek elején a' midőn a' papi jogokról szóllék azt mutatám meg, hogy a' haza közboldogságát, 's a' nemzet tartós fenállhatását csak a' religio becsében, és tiszteltetésében, 's így önkényt következve a' moralításban kereshetjük. Ha így van mint azt mindennapi példa mutatja, légyen a' községi lelkész, olly fényben, szentesített állásban, hogy ő elkülönöztetve a' köznéppeli polgári viszonyoktól, csak ott, hol példás buzgóság a' jóban, a' hol isteni, 's emberi törvények megtartása, 's felsőbbtség iránti engedelmesség életrajzait elő tüntetni, 's a' sors csapásaitól lesujtott embertársát lelkes férfias türelemre ösztönözni, 's a' halál végórájában a' sinlődő beteget lelki vigasztalással ápolni szükség jelenjen meg a' nép között; de nealacsonyuljon le soha háziköréhez tartozó élelemnek a' gyűlöletes párhér behajtásának, 's szedegetésének rangjához, 's papi méltóságához nemillő foglalatoskodását. Kerüljük el mind azon alkalmat, melly a' köznépet hitvallás tanítója, őrje iránt hideggé, annál inkább bosszussá tenné, mert a' pap elleni gyűlölség a' religióra hat, 's a' papságnak nem tiszteltetése, legbizonyosb élő jele az elégületlenség' szörnyetegének, polgári kitörésnek.

A' politicalai tudomány is rosszalja azon intézményt, melly a' papnak tartását párbérben, és házhely kimutatással határozza meg; mert a' papnak, a' ki a' néphez legközelebb áll, óvni kell magát minden kellemetlenségtől, melly népével őt összeütközésbe hozná; e' rosszat pedig milly magas fokra emeli a' párbérszedés, elég annak gyűlöletes nevét megemlíteni, mert vagy a' pap nagyobb vékája, vagy a' pór vadóczos szemetes gabonája ellen támadfel a' panasz, 's ekkor a' kölesönös bizodalom elenyészett. A' házhely munkáltatása kö-

rüli gazdaság sem egyezik meg a' községi lelkész hivatalával, mert a' mellett, hogy sokkal több gond, 's fáradság kívántatik egy illy házhelynek művelésére, mint az a' hivatalában serény, és tudományokban szükséges buvázkodást gyakorló paptól kitelhetnék, még azon bizonytalanságban helyezi a' lelkészt, hogy e' házhelyből reménylett élelmét az elemek kedvező hatásától várni kényteleníttessék.

Mint hogy tehát a' községi lelkészek fizetése egyedül csak tisztességes élelmeztetésekre szabott, 's a' háttartalan adakozásokra, 's jobbágyok felsegélésére, ha bár ezeket találunk e' példás erényben papjaink közt buzgani, nem czéltott itt a' gondos felsőbbség olly szellemben, valamint a' püspöki, 's káptalani javak alkalmas rendeltetésére nézve közre tettünk egy két szót; ha mondom a' községi lelkészek fizetéseit csupán házi szükségük fedezésére határozatvák, e' könnyű néptelher tekintetében miért szolgáltatunk botránkoztató okot a' köznépnél azon vastag véleményre: mintha papját szolgáljakint kellene tekinteni? mert azt ő fogadja, vele hérre alkuszik, 's a' nép kegyelméből veszi életét. Véleményem szerint kikell rántani lelkipásztorainkat a' bizonytalanság, 's alkudozás súlya alól, 's fizesse őket a' közpénztár (cassa publica) légyen ez kincstári, megyei, vagy religio fundus cassája mind egy; de szükségesnek látom azt: hogy a' köznépet ne ingerelje papja ellen a' fizetés követelésének kellemetlensége. Irattasanak össze országosan a' plebániák, mindenikhez hozzávetve a' fiók egyházakat, ezeknek körében álló népesség a' munkálkodási terhek — lelkészi rang; 's czímet — mutattassanak ki a' lelkésznek élelmezésére ajtatos hagyomány útján megalapított fundusok, 's így mindezeket öszve egyeztetve egyenkint rendezve (classificálva) hhatározatassék 3 rendű lelkészi fizetés a' rang, és czím a' népesség kiterjedése, és fiók egyházak okozta súlyosabb munkálkodás tekintetbe vételével s. a. t. a' megalapítandó évdij a' megyebeli adórovatokkal egyszert-

re kivételre szedessék bé az illető tisztviselői egyének által, 's a' megye pénztárába foljon bé e' járandóság is, a' honnan a' maga helyére akár kintstárba, akár pedig a' pol. fund. cassájába mindegy, mert csak biztosságról akarok gondoskodni, hogy a' papnak soha, de semmiféle esetben fertály évenként követendő fizetése vissza ne tartóztassék, ha csak annak egy része adóssági fizetésére kellőkép zár alá nem kerül. De uraim! ha már ennyibe bé kelle creszkednem, szűnjék meg a' rendes vagy szabad stola, szóval minden olly követelés, ha bár egy babértékű is, melyet eddig temetés, avatás, vagy más esetekben fizetni szokott a' nép, ha csak ön jószántából illy szolgálatért valaki papját megtisztelni nem akarná! — mert e' nem czélszerű életmód, viszatlasztó, bajt, gyűlölséget szerző eszköz a' pap és nép között; azért a' kivetendő lelkészi évdíjnak jól figyelve a' segédlelkészekre, káplányokra is, kik a' religiót tekintvén püspökeikkel testvérileg övedzve vannak, a' kiknek nyomorral küzdeni szinte nem szabad, 's kiknek öltözetek papiméltóságok egyik részéhez tartozik; azért ismétlem ezekre nézve is olly mennyiségűnek kell lenni, hogy minden e' részben kénytelenség szülte félre lépést papjainktól számkivessünk; a' nép pediglen ne lobbantassa papjának szemére, — hogy őt pénzért kereszteli, pénzért áldja meg, 's pénzért temeti el, szóval tartsuk fel az engedelmesség kötelékét a' pap, és nép között, ápoljuk a' szelid jámborságot ember társiránti szüntelen egyarányos jó indulatot a' papban, távoztassuk tőle a' haragot, és gyűlölséget, mert mindezeket a' papnak népe előtt hirdetni kell, pedig csak úgy állhat ki vídor, 's tiszta ábrázattal lelki nyája előtt, ha ember szemére illy vétket lobbantani nem képes, ha pap a' néptől kérni vagy követelni nem kénytelen, állhat csakfel egyedül lelki erejében azon hatalmas varázs erővel, mellyel birni kell minden lelkésznek méltóságos hivatásában a' népfölött.

Ennyi haladást ohajtok papjainkra nézve polgárilag, egyházi rendtartásokba nemavatkozom, adjon Istenünk egyházi bajnokainknak erőt, hogy a' föld népét szent hivatások szerint béke áldásában, és a' tulvilági lét boldog reménye alatt vezessék e' mulékony földpályán, hogy a' religio hatalmas keze, győzzön le mindent, mi gonosz, 's mit nem kedvel a' teremtés nagy Mestere! E' buzgó kívánatomhoz szükséges lelki tehetőség kellén — azért a' papban minden tudományokat központosítani szeretném, hogy a' nagymindenség hatalmának, e' földi hirdetője, minél közelebb álljon a' tökély pontjához; hogy ezt elérhessük, mivel az egyházi nevelés megadja alapját a' mivelődhetésnek; 's a' megnyert tudományos alapra állítandó további kifejlődés biztos reménye, csak a' házi szükségek bizonyos kipótlása, 's fedezése által érthetik el, tehát mentsük meg papjainkat a' házigond terheitől, hogy szentelhessék életük minden percét dicső hivatásaiknál fogva, a' tudományok országának.

III^{dik} R E S Z.

Az egyházi, 's világi alkotmányos rendszer jótékonyasága alatt a' magyar pór kényelemig csakély árú bérnöke a' földesúri javaknak, 's gazdagabb lehetne bármilly republicai, 's egyéb országslás [forma alatti] pórnál, ha a' nevelés elhanyagolása őt lomha tnyaságba nem dönti.

8. §.

Minden osztálynak megadák alaptörvényeink tulajdon jogait, 's így a' pór sem vala végképp elhagyatva, csak hogy a' néptörzsök gyámság alatt vélte jobbnak tartani a' pórt, és mivel a' hajdankor alattvalója iránt kegyes-séget, ez ismét földesurától nyert javakért háláadatos-ságot gyakorlott, sok ideig nem kelle határozni törvényel mi a' földesúr, 's a' pór közötti viszonyos köve telés? hozzá vetem azt is: hogy a' magyar földesúr nem levén annyi szükségéktől izgatva jobbágyát sem zaklatta szerfelett, sőt inkább ha látta erejében fogyni, kölcsönnel segíté hanyatló jobbágyát; később azután a' magyar egyszerűség külföld divatával felváltva, részint belső zavarok szülte szükségétől nyomatva, a' földesuraságot zaklató divatszomj, 's tetemes szükség, a' jobbágyok terheivé is kezdenek lenni, 's így a' zsarlás dózsa világot alkotott, a) de hálá a' józan előhaladás, bölcs kormány hasznos törvények üdvének! már a' pór biztositva

a) 1514-ik Eszt- II-ik Ulászló Király alatt.

van annyira, hogy ámbár a' fellengősdiek céljokat egészen nem érték el, 's a' magyar pór még most nem egész földesuri jogokkal bír, annyit lehet még is a' világelébe terjeszteni: „hogy a' magyar pór kényelemig csekély áru bérnöke a' földesuri javaknak, 's gazdagabb lehetne bármily republicai, 's egyéb országlás forma alatti pórnál, ha a' nevelés elhanyaglása őt lomha tunyaságba nemdönti; mivel akár a' régi dicsőült M. Theresia által alakított k. úrbéri rendeleteket, akár az — 133 $\frac{2}{6}$ és 40. úrbéri t. cikkelyeket vizsgáljuk is: illendően van ellátva a' pór, és csak jóakarát, 's szorgalom kell arra, hogy némely kisebb birtoku földesurnál boldogabb sorsba légyen helyeztetve; mert a' fen érintett törv. cikk. szerint a' magyar pór, érték itt, egy egész helyes gazdát, már most joggal követelheti földesuraitól.

I. Az ő belsőtelkét, mellyen házat építheti egy pozsonyi mérő gabonát magában foglaló mennyiségben, mellytől semmi dézmát adni nem köteles.

II. Külső telkeket szántóföldeknek egy egész házhelyet 16-24 holdig 1200. 1600. 's néhol 2000 □ ö-livel számítva.

III. A' hol erdő van a' törvény értelmében ölfát, néhol a' jobbágnak tulajdon erdeje is van, a' hol pedig nincs, a' földesur maga határbeli erdejéből szolgáltatja ki a' szükségére megkivántató szálfákat ingyen. Ezen jótételnyért azonban a' házhelyes jobbágy egy ölfát az erdőből bizonyos meghatározott messzeségű helyre hordani, marha nélküli jobbágyok pedig félfél ölet vágni, 's öszverakni tartoznak. E' mellett a' földesuraság alattvalójának legalább egyhétben kétszer a' gally szedést megengedi. Mit tessz a' pór ekkor? hallgatok, úgy is érzi minden elnemfogult kebel, hogy parasztjainkban a' háladatlanság szennye nevelést kíván.

IV. Köteles az uraság jobbágyának az 183 $\frac{3}{4}$ eszt. 6-dik törv. czikk. megalapított mennyiségű elégséges legelőt adni.

V. A' házhelyhez megkivántató rétet ugyanezen törvényben megalapított mennyiségben; vagyha ez elégséges nem lenne akkor hasonértékű földekben nyer pótlást, mellyekből dézmát adni nem köteles.

VI. Makkoltatást, a' tulajdon erdejekben ingyen, ha pedig cz nem volna, az uraság erdejében a' fentebbi törvényben megalapított jutalmas, és mindég csekély áron nyer a' jobbágy.

VII. Bizonyos, és az 183 $\frac{3}{4}$ eszt. 6. t. cz. megalapított időkben, 's módon szabad bormérést. Ezen törvénytett jogaiban belévén igtatva a' jobbágy.

VIII. Ha, ellenség által elszélesztetnék a' földesur, az 1723. est. 18. cz. értelmében az idő-múlás esetét kivéve, büntetés alatt köteles a' földesúr jobbágyát házhelyébe vissza bocsájtani.

IX. Minden jobbágyjavak, és személyek körül előforduló panaszokat az uraság maga költségén tartandó úrszéken elintézni köteles, melly biráskodást a' korszellemi tulzók féktelen ellenvetésekkel gáncsolnak; holott a' terhet, melly az uradalmaknak ezzel okoztatik, felfogni nem képesek, sem azt: hogy az uriszékektől a' feljebb vitel utján, minden jobbágy, és földes ur közti kérdések nem csak a' vármegye polgári törvényszékén, hanem a' m. kir. helytartó tanács, 's udvari cancellaria utján is szigorun megrostáltatnak.

X. Minden földes ur III. r. 31-dik czikkely szerint maga jobbágyát mások ellen védelmezni, 's pártolni köteles.

XI. A' jobbágy árvái, 's özvegyeire való gondok törvényesen, és pedig felelet terhe alatt a' földes ur vállait nyomják, sőt gyámot rendelni köteles, melly

gyámságban eljárás a' megyének különös felügyelési köréhez is tartozik.

Mellőzve több a' jobbágyokra nézve hasznos viszonyokat, a' hazai törvényekben járatlan idegeneknek tudomásul csak ennyit sorolék elő; lássák, milly atyáskodó renddel intézék ős atyáink el, most pedig törvénnyel is biztosíták a' magyar jobbágyság sorsát, melly sok ingyen javakért a' fentebb érintett tartozásokon kívül, csak azon kötelesség illeti a' jobbágyot: hogy minden háztól füstpénz fejében egy forintot fizessen földes urának. Egy ház helytől, így aránylag a' birtokhoz képest egyhétben egy szekeres, vagy e' helett két gyalog napot urának szolgáljon, — hosszú fuhar váltásért két szekeres vadászatra három gyalog napokat, 's ezeket egyedül vadászatra használandókat áldozfel urának. Azonban ezen vétkes naplopást mellyet jobbágy az uridologban elkövet, 1840. évi 4. törv. cz. által korlátozni kelle, de mind e' mellett szabadságában áll minden jobbágynek magát örökösen megváltani, a) továbbá ezen jobbágyi terheken kívül egy egész helyes gazda a' vármegyéknek hadi, és házi pénztárába; 's minden feljebb említett uradalmi készpénzbeli adófejében, ha csak rendkívül sok barmai, 's egyéb ingatlan javai az úrbéri illetőségen kívül nem voltak az 1840. esz. adó kivetés szerint alig fizetett többet 24 pforintoknál, 's aránylag a' többi jobbágyok. Melly számítás igazoltára nézve, a) betű alatt nemes Heves megyében keblezett Pata városa' lakosinak adó rovását mellékelem ide, mellyből az is kitetszik; milly könnyű adó alatt élnek honunkban a' kézművesek, és mester emberek is, kiknek emelkedése, kereskedés, 's kézművek virágzása körül haladását sem a' hazai alkotmányos rendszer, sem egyes törvények, sem végre a' földes uri jogok nem gátolják. Innen látni lehet tovább, — hogy a' magyar

a) Az 1840dik évi VII. t. cz. 9-ik §. értelmében.

pór honunkban terhelve nincs, mert a' külföld' lakosi, a' kik a' különféle adók nemén kívül egy illy házhelytől, mint honunkbeli jobbágy telkeink bizonyjára négy annyi adót fizetnének, — igaz; hogy a' külhon lakosa közutak csinálására, 's egyéb megyebeli munkákra sem hajtatik, azonban jegyezzük meg: hogy az illetén munkák külföldön készpénzre levén szoritva, — ha mi jobbágyainktól a' kézimunkát, 's dézmát szinte készpénzre vonnók, pénzellen, kereskedésre alkalmas módok nélkül szükölködő honunkban, a' pór lomha, 's tunyaságát tekintetbe véve, illetőségét készpénzrel leróvni képtelen volna.

Szabad legyen tehát kérdeni; hol van itt a' despotikai bánásmód a' pórral? a' kinek boldogítására minden oldalról, 's körülmények tekintetbe vétele mellett annyi hatóságok gondoskodnak? azért talán: hogy a' földes ur jobbágyának készgazdagsági hasznos földet, 's hozzá megkívántató illetőségeket csak nem ingyen bocsájt használata alá? melly után csekély adója mellett urának egy hétben kétnap dolgozik? hiszen ezen ég, és föld előtt természetes igazság nem lehet a' pórnak nyomatása? mert ingyen épenséggel a' római katonák megváltónkat sem őrizték. Azon birtok, mellyet a' jobbágy használat alá vészen, árenda képpen levén bírása alatt valamit csak fizetni kelletik, úgy is a' tömérdek uriszékek okozta teherrel, 's egyéb áldozatokkal a' jobbágy ezen csekély haszonbérét urának zsebjéből néhol kétszeresen is kihúzza, úgy annyira: hogy a' jobbágy birtoknak már jelenkorunkban semmi lecese 's tekintete nincs.

Végképp felkell szabaditanunk a' pórt a' földesuri hatalom alól! felkiált a' korszellemi tulzó, 's fizessen készpénzben mindent. Am de az illy rossz financiai számoló nem mérte ki azon állás pontot, hogy honunkban nincs, uemis lehet kereskedés azért, 's ismét azért is; hogy többen vagynak kik pénzünket kiviszik, mint a' kik

behozzák; több intézetek szinte olyak, melyeknek mozgonyai pénzeink kevesbitését eszközlik, természetnyeineknek ára pedig éppen bizonytalan, és ezek mind okok arra, — hogy pénzünk nem lehet; jobbágyainktól e' képp pénzben adót venni bajos, helyesebbis, ha bár tölök minden adót természetben vennénk be, kéziműben, vagy munkák fejében; mert gabonája bora, 's anyagi ereje a' mennyiben még a' sok zsidó haszonbérölök főzte pálinka ezt is jobbágyainkból kinem sajtolja, nékik elég van, azt kell tehát elvenni jobbágyainktól, adófejében, a' mivel bővelkednek, mert a' mit most könnyűszerrel lerév a' pór, készpénzül erőhatalommal sem lehetünk képesek behajtani. Különben is meglátjuk valjon az 1840. évi 7. tör. cziknek milly foganatja lesz? hány egész községet fogunk látni, melly magát, urától megváltotta, ha csak olyanokat, mellyek a' nevelés, 's így az ipar jótékonyága alatt boldogabb sorsba nem jutottak. Haladnunk kell e' tekintetben is, de halkkal, jobbnak vélem, a' képp: hogy az erkölcsi előhaladásra figyelve, tegyünk biztos lépéseket; mivel elferdíthetlen lett dologból vett tapasztalás az: hogy a' nemzeti erő megnyerését nem egyedül a' néptömegben érzük el. Ezt bizonyítják az enyészet országába lesüllyedt görög, 's latin' nemzetek, ezt szemlélteti velünk a' maroknyi telepítvényekből óriási erőre kapott nemzeteknek emelkedése. Azonban honunk liberalisabb része, minden környületes tekintetek mellözésével általános elvet öltfel, 's azt kívánja meg mutatni: hogy a' népet hová előbb egyenlő jogok elvezetére kell állítani. E' részben honunk atyjai mint fentebb érintém az 183 $\frac{1}{2}$ esztendei úrbéri törvények által megindulni látszattak a' józan 's szemes előhaladás ösvényén, 's a' pórnak, némű jogokat engedének; azonban ezt a' tulzópárt nem elégli, 's ohajtáná, hogy a' jobbágy egészen elkülönöztessek urától, sőt a' jobbágy telkek utánjáró 9-ed és 10-ed megszünjék, 's a' pór érezze: hogy emberi szabadságában, vagyonát tekintve, földesurával közös jogot gyakorol, 's remuéyeket állit fel a' korszellemlen tulzó az utóvilágnak,

's hizeleg, hogy e' szerint a' pór nép a' nemzeti erőt szorosb kapcsolatnál fogva emelni fogja. Legalább én úgy vélekedem: hogy hazánkban a' népnek földbirtoki általános jogba való helyezése, népnevelés, és alkotmányunk ehunyta nélkül nemlehet eszközölhető.

Senki tagadni nem fogja, ki törvényeinket ismeri, hogy alkotmányunk lelke jogot ad minden nemes hazafinak, földbirtokát szabadon használhatni; abban senki őt nem zavarhatja, a' nemes birtokosnak tehát azon törvényes joga ellenében, hogy ő javait a' sarkalatos szabadság megsértésével másnak által engedje, törvényt szabni annyit tész: mint az alkotmányt sarkából fordítani ki; a' mit azért sem lehet reményleni, mert illy alkotmányt megrendítő kérdés országosan sem lehet tárgyalatható, a) kérdem azonban czélt érne e' a' nemzet azzal, ha a' földes úr a' 9-det a' clerus a' 10-det a' népnek által engedni kénytelen lenne? eszközölne e illy törvény, a' nemesi rend, és alsóbb nép osztály között szorosb kapcsolatot? én nemmel felelek; mert e' nagy változás a' nevelés szellemét nem zárta magába, illy nagyszerű engedmény, egy még igen miveletlen néptömegnek adatnék, melly azzal mégmost könnyen vissza élhetnc. A' dologtalan nép osztályt soha a' könnyebbített életmód szorgalomra vezetni nemfogja, annál kevesbbé az erény útjára. Látjuk hogy a' földes ur iránt különben — mély tisztelettel viseltetett jobbágy az 183 $\frac{1}{2}$ cz. urbéri törvények alkatása után fejét felemelve többet követel, 's szerencsés azon földes ur, kinek illetőségét jobbágya felsőbb parancs nélkül kiadja; szerencsés, kinek jobbágya földes ura előtt főrevalóját újával megbillenti; ha azonban a' 9-ed és 10-zed illetőségre valamit tenni kellene, e' részbeni haladásunknak is a' nép jelleme, 's szelleméhez kelleik alkalmaztatnia. De e' tárgybani eszmék különbfélék; némellyek a' 9-ed és 10-ed illetőséget készpénzre kívánnák változtatni;

a) 1715. 3. 1741. 8. s. a. t. t. cz.

azonban e' változtatás módjában a' már elésorolt oknál fogva pénzellen hazában, pénzellen jobbágytól, kész pénzbeni tartozás megvétele által financialis bottlást tenének, hozzá vetve azt, is; hogy a' 9-ed és 10-zed illetőségnek természetbe szedése a' szigorubb időkben, 's sors csapásaiban a' jobbágynek szolgálhat egyedül javára; mert a' termény mennyiségéhez képest adja ki illető dézmáját, a' pénzbeli fizetés egyarányossága ellenben illetén mostoha idők alatt könnyen lesujthatja a' jobbágyot. Mások ismét helyesebb célból kiakarnák hasítani, a' 9-ed és 10-ed illetőséget földrészen egyszerűre, 's változatlanul. Ez eszmére nézve könnyen elfogadó kezet nyujtanék, ha megvolnék győződve abban: hogy már a' pillanat itt van melly a' jobbágy földnek az úribefolyástól felszabadítását jó sikerrel koronázná; ha meggyőződném azon; hogy jobbágyainknak szabad szárnyra bocsájtását nevelés, és gazdagsági iskolai kiképezés nélkül is törvényesíthetjük, — annyi bizonyos: hogy véleményem jelen eszmével rokonszenven áll, ha célszerű gaadagsági falusi iskoláink elkészítették a' pórt a' jótékony engedményre, de adná is az ég, hogy e' pályát jobbágy gyermekeink megfutva, 's a' nagy eszme fontosságát felfogva, háláadatosan ismernék meg a' szabad gazdálkodás' áldásait.

Innen elveim kifejtik: hogy a' népnevelés mint a' jobbágyi engedmények alapja főszerepet viszen az ország fenállhatásában; és pedig úgy; hogy a' religio első helyet foglaljon a' nevelés tudományában. Ne légyen terhére hazám bölcseinek, ha vissza vezetem sokaktól gyűlölt hajdani századinkra, nem azon célból, hogy ott örökké vesztegeljünk; hanem azért; hogy példára emlékezve a' jövődő haladásban biztosb lépéseket tessünk. Történeli év könyveink, 's a' jobbágy néposztálynak tulajdon jelleme tanusítják: hogy midőn a' földes ur harcok viharaitól felriasztva jobbágyai köréből a' csata mezőre sietett, hiv jobbágyai, az ősi alkotmány sulyától nemlankadva, könnyes szemekkel kövc-

ték jó urokat, a' helység határán ki, áldást, 's szerencsét kívánva uroknak: sőt a' mi tőlök telhetett urok terhes utjára összeszedvén örömmel nyújtottak segéd kezeket a' haza oltalmában fáradozónak. Ha pedig a' zajcsendesült, 's urok győzedelem biborában vissza tért jobbágyaihoz, ott a' kisdéd, 's párta leánya virágkoszorukat fűzve siettek kegyes urok elejébe, — áldást és égi kegyet ohajtvá, éneklének szüzek, asszonyok, vénnek, gyermekek. Boldogabb időket szült e azon közönséges törekvés, hogy a' jobbágy urához hová közelébb álljon? azon arany időknél, midőn a' földesur atya, a' jobbágy fiu nevezetét édesen hallá ember fülei körül zengeni? midőn a' jobbágy földes urát személyesen ismeré, és jobbágyát nevéen kérdve hallgatá ki, mi súlya nyomja őt az örökös világi bajoknak? Erősebb kapcsolat-e az, melly a' földesurnak jogait elnyerő jobbágyot idő előtt henye életében felfuvalkodóvá teszi, 's le nézi azt, kinek kegyeit éli a' nélkül, hogy felfogni képes volna? tartozik-e hálával annak, a' ki őt szabadabb emberi helyzetbe tevé? erősebb kapcsolat-e annál, melly a' vallásos erényben nevelt jobbágyinak megadni kellő adója által naponkint emlékezteti azon helyzetre, hogy ő urának alattvalója, 's haszonbérelője a' tulajdonosi javaknak, mellyeket egyedül a' földesur kegyelméből bir? Én ez utóbbit tartom még elvemnek jelen korunkban; mert népünk nincs még azon remény alatt is, hogy a' fentebbi mivelődés jótékony iskolája elérkezendik. Népet nem koraszabadság emelfel, hanem erkölcsi mivelődés! Ne vonjuk meg ezt tőle, a' másik természetes következése a' józan erkölcsiségnak. Neveljünk tehát előbb polgárokat, kiket szabadokká tehetünk. Eljő úgy is az idő, midőn a' nép mivelődése a' törvényszerű engedményeket követelni fogja, eljő az idő, midőn a' népet hasznos engedményeink éideletében biztosb szárnyra bocsájthatjuk.

Addig is keressük fel egyenesen okát annak miért hogy jobbágyaink minden kedvezések felügyelések, 's

szép gazdaságaik mellett is szegények anyagilag, szellemileg? azonnal reá akadunk a' képtelen bűnre, t. i. arra: hogy a' földművelésbeli tudomány kerülése, 's így a' tudatlanság, — a' rosz gondolkodásban való megátalkodás, lomha, henye élet, — és gazdálkodásban való általánosság „ha az Isten akarja úgymond a' vetett zab is buzává lehet“ előítéletek vetik jobbágyaink nagyrészét a' nyomorúság örvényébe; mert a' magyar paraszt egygyedül az isteni gondviselésre bizván gazdaságát, a' mint földjét trágyázatlan amugy földszint legfelsőbb kétszer megszántotta, beveti, mivel ősatya is úgy cselekedett, többet tenni nem bátorkodik. Továbbá a' magyar pór nagy része téli időben dologtalanul tölti napjait, 's befészkelvén magát nagy apjáról reá maradott bundájába, házának azon részén, hová a' nap melegen megszegeggel, össze gyülekszik a' bundás sereg, holmi tulságos eszmékkel telve, az ország politicalai ügyét veszik tanácskozáskozás alá; 's az illy dologtalan politicusok tömege azután egy körükbe férkezhető rosz akaratú idegen által milly gonosz eszmék mezejére csábíthatatik, elég a' példa. Etléven pedig a' szép reggeli nap csupán hasztalan szóvitákkal, megérkezik az ebéd, mellyhez hatalmas házfőnöki, inkább zsarnoki göggel leül a' gazdasági bundás kormányzó, megtölti gyomrát, azután egy verset aluszik, 's három óra tájban ismét a' melegnapra gyülekezett csoporthoz tart, 's már azután vidorabb gyomorral a' helybeli pap, vagy pedig tiszt jött rágalmozó nyelvre; kivetköztelik ekkor minden vele született becsületéből, még az estve beköszön, 's ki ki a' falu korcsmáját veszi nyakába. Ha akarod a' honni pórt ismerni, illykor ereszkedjél vele szóba, felfoghatod hány századdal vagyon ez hátra azon rettentő időszaktól, mellyet egykor elfog érni nemzetünk, azon időt értem, midőn a' föld általános felszabadítása a' republicai véres zászlót kitűzendi, azon időt t. i. melyben a' pór alkalmas lenne republicanus névvel neveztetni. — Elballagott tehát a' mi jámbor, és lassú életű pórunktól a' dologtalan tél; mellyben jól megértsük! a' nyáron be-

szerzett főzelék, zsiradék, hús szalonna szerencsésen de érdemtelenül elfogyott, ama régi monda kint: elég lesz lakarmányunk erzsi! „még az idő kinyilik, akkor úgy is minden bokor szállást ad! a' kikelet, és nyár alatt ön tapasztalásomból szólva az üres tarisznyába darab tégla tétetett, hogy látszassék kenyeret vinni dologra: azonban megjön a' dél, 's félre huzódva éhen aluszik, még a' többi készpénzen vett kenyerét falatolja. A' házi kamarából még az egerek is kitakarodtak, minden a' hétivásárból váratik, még az áldott aratás, és szüret megérkezik; ekkor zaklatja a' mesterembert, 's kalmárt, hogy a' nála bitangban inkább, mint haszonbérben levő földjeiből a' fele részt, ha még valami volna adja ki; vajha a' jó szellem megszánná e' gondatlan néposzlályt, 's honni német, és sváb lakosinktól véve példát, az igyekezet, 's munka áldott gyümölcsét kellő mértékben szedhetnék azon annyira kürtölve elnyomatott jobbágyok, a' kiket én nem az urbér terhe alatt, hanem tulajdon restségek, 's neveletlenségök mellett ismerék nyomorogni.

Az elő adottak szerint tehát, ha csakugyan alap-törvényeink a' haza népének tartozásait olly mérsékelve, és pedig a' körülményekhez képest országgyűlésen világos törvényel határozzák meg, és pedig egy országgyűlésétől a' másikig minden három évben — úgy nem lehet féltetni, hogy a' törvény, és alkotmány szoros megtartása mellett, a' magyar pór kény szerint sarczoltathassék. Kihágás volt, 's lesz is, bünhödjék a' törvényt sértő vétkes, — de egyes kihágás ne rója meg hazánk intézményeit. Egyébb iránt is ha constitutionk az irigy ellenség szemeiben olly szuró szálkaként fekszik, vagy jobbágyaink iránt való szánakozásból azt despoticus elveken alapultnak hirdeti, — ne restelje legsilányabb részén hazánkknak megtelepült (és mivel ismirem a' hon szülöttnek édes hazája iránt a' legnyomasztóbb inségben is lángoló szeretetét) azért nem éppen hon szülött de legszegényebb jövevény lakosá!

más kormány forma alá édesgetni, milyen feltételek alatt tudná elkábitani olly hazából, a' hol a' jobbágy minden adózás mellett annyi heverni való napokat áldoz le, és mégis szegény billre eddig hálá Istenünknek! szükségünk nem vala. Vagy lássuk az 183 $\frac{1}{2}$ eszt. 4. t. cz. engedelmevel hány jobbágy élt ekkoráig? legalább a' jobbágy költözésnek nálunk igen kevés példája vagyon; hogy pedig a' magyar pór kényelmes, de inkább henye életfolyamat eleven példában fesse, ajánlom vegye szemügyre a' jobbágyi panaszokat, mellyek töbnyire uriszékre adnak alkalmat, azok majd nem mindenütt a' legelő szűke miatt soroltatnak el. Innen látnivaló, hogy a' magyar pór eredetiségében megszokván a' pásztor életet, ő inkább barom tenyésztést vadon, tágas pusztá vidékekben, mint istállózás mellett kívánja gyakorolni, 's a' temérdek áldott föld hasztalanul, 's miveletlenül hever; következésképpen belátom hogy jobbágyainkat a' rendesb 's czélszerűbb gazdálkodásra csak az országnak nagyobb népesedése, és így a' nyomasztó szükség, melly a' lomhábbakat éhséggel fenyegeti, fogja kényszeríteni, ha csak felnem ébredünk, 's a' czélirányos iskolai nevelés által e' sanyaru módot meg nem előzzük. Ne mondja azért senki misera plebsnek a' magyarpórt olly értelemben: hogy ő testi szegénységben sinlődő, 's elnyomatott jobbágy magyarhonban, az illy kifejezés évkönyvünkben is botrányt szült sok külhoni utazók' szemeiben, — lelkiszegénységben él nálunk a' pór uraim! 's ezen igyekezzünk segélleni; mert e' nyomor tulajdon vétkünk ké öregbedik, 's minden óráért, 's pillanatért Isten, ember előtt felelősek vagyunk, irás számolás, olvasás, földleírás, és gazdasági rendszer tudományát adjuk az isteni tanítás rendszeréhez iskoláinkban, de ne többet, 's megnyertünk mindent, mit a' pórban vészni látunk.

Végig tekintve mind az által hazánkban a' tömjentelen, miveletlen földre, azon könnyű teherrel élődő csekély népességre, és így felfogva józanul azt, hogy illy

helyzetben a' czélszerű haladás minden nap minden órára jobb sorsot eszközölhetne, a' midőn más felesleg népességű hazában az élet terhei mind inkább szaporodván a' kormányzás is súlyosbodik: meggyőződom azon csalhatatlan valóságról: hogy ha bár egész europa pallérozott okoskodásával alkotmányos szerkezetét forgasza fel, rettegtesse a' villogó fegyver nemzeteket, a' szabadság kivivásának színe alatt, hozza be a' jogok egyarányosságát, 's terjessze ki a' szabadság álmait közvetlen mindenkire; megvagyok győződve: hogy hazámat sem ezeknek magok kárán ismért példái, sem, országunk csendét irigylő békétlen tulzók nyugodtságában megzavarhatni nem fogják; ha más nemzeteknél a' pallérozódás, és felvilágosodás izgatja a' földnépet önmagá által letiprott jogainak visszaszerzésére, megnyugszom azon erős hiedelmemben: hogy hazánkban a' további pallérozódás, és felvilágosodás hová tovább megfogja győzni a' pórt abban: hogy a' magyar arany szabadság mellett hacsak középszerű ipart ölt is fel, könnyű teherrel viszi mind hazájának mind földes urának tartozását, 's felvilágosodott ésszel, befogja látni; hogy e' honban sem lehetvén egyenlőséget eszközölhetni, a' józan igazság nem engedheti meg azon hibát, hogy haszonbérli kiűthesse a' tulajdonost törvényes birtokából, — befogja pórunk látni; hogy nálunk a' nemes birtokok őseik fegyvere, 's érdemei által megszerzettve nem azért bozsájtattak a' késő maradék kezeire, hogy ez a' majmolás mételye, 's divatfény dühe által elkapatva könnyelműen pazárolja el a' bizonytalan értékű váltó levelekért ősi birtokait, 's azon jogait, mellyekről csak egy bár legutolsó sarjadék is a' lehető utódnak azokról számolni köteles. Ha mondom selfog világosíttatni a' pór, megelégedve ön sorsával, más igazait nem kívánva, kaczagni fogja a' külnemzeteknek kártékony revolutioit, mellyek még eddig ha europa nemzetei között történtek, az ohajtott, 's czélzott foganatot az egész nemzet ritkán, vagy sohasem nyerte meg, a' föld népe pedig soha egyebet nem, mint a' fegyveres zivatarban

a' képtelen nyomorgatást, javainak, 's házi népének elpusztulását, azután pedig elszegényedett sorsban az adónak természetesen felemelt, 's elviselhetlen súlyát, melly még rettenetesb felkelésre ingerel; de bezzeg a' szegény nép osztály milly részt veend az illy utolsó inség szülte vetemedésből? szóljon spanyolhon! mert nemcsak Farkas' éjszak amerikai utazását kell tuzóparti honosinknak figyelemre méltatni! Ne ingereljük tehát a' pórt, hanem oktassuk a' reánk következő nagy crisisig készítsük őt előre, hogy a' jövődő nagy napot, mcllyen e' hazának is égykor keresztül 'esnie kell erős, lélekkel, 's rendithetlen jellemmel kiálhassa.

IV^{-ik} R É S Z.

Az előadott három részekben felhozottaknak összefüggése a' józan, és szemes haladás tekintetében tulajdon észrevételeimmel.

10. §.

Változni kell mindennek mi csak a' tereméssel egyben függésben áll, hazánk sorsa is melly a' mohácsi vész napon alá süllyedett, 's honunkat akkor majd majd gyógyíthatlan állapotba helyezé gyógyító szerck működései által maga crisisét elérendi, de ne higyjük; hogy e' crisis olly könnyen az eredetiség férfü korára emelendi e' ki-lábolt hont, én a' felhozott vélemény szerint honunkat elért öregségében csak lábra kapott ősz anyakint tekintendem; évszakonkint fogyván életerének rugékonysága, melly egykor izgani megfog szünni, nem mondom azonban örökre; mert más jellemben ismét felrázhatja őt a' természet nagy munkája, és ha igaz az: hogy minden teremtmény, mint mondám fokonkint futja meg a' rendeltetés pálya körét; elérve azt, lassan vissza esik, 's hihetön átalakulás törvényét szenvedni kénytelen. Hazánk jelen állása éppen megtanít e' kézzel fogható igazságra; mert látjuk miképp a' hajdan eredeti nemzet elaljasodott, 's elveszté az eredeti sajátságot, csak nem magát a' jellemet is, minélfogva bátran allithatom: hogy e' hon jellemére nézve nem az többé, mellynek hajdan dicső népét Almos egykor Kaukaszus bércei mellől kive-

zello. Nem értem törvényes, és polgári állását a' nemzetnek, csak egyetlen legnemesebb jellemét a' közjó iránti egy szív, egy lélek lángolta érzést, 's nemesi büszkeséget. Gondoljátok honfi társaim, hogy űsatyáink vissza foglalták volna e' nagy hazát, ha hű kebeleken az egyetértés nemes tüze nem lángolt, és az önzés rémitő szörnyetege társulati válatából kiküszöbölve nincs? a' rendithetlen egyetértés, egyszív egylélek volt valódi célra vezető jelleme űs atyáinknak — most engedjétek, meg honfitársaim 4-dik Béla borzasztó idő szakától számittanom a' különféle értelmek fellobbanását, nem de folyton nőtt a' visszalkodás nemzetünk társas életviszonyai között? és a' sok századok viharától öszve vegyült nemzetünknek természetét eredeti sajátágát megromgálván, által változni metamorphosist szenvedni készűl, melly onnan is kitetszik, hogy a' közjó iránti egyes akaratot érzelmet, törekedést egy pontról, egy célra vezetni többé nem vagyunk képesek; és a' közmondássá vált, „valahány ház, annyi szokás,“ áljellemet közűlünk nem birjuk kiirtani; pedig annak oka a' megvegyült nemzetnek különsvényűsége, 's magától következő különvéleményűsége; azért, ha kültekintetre üdül is e' haza, soha többé illy uton az eredeti nemzet lábra kapni nem képes. Látjuk e' szembetűnő általváltozást minden tetteinkben; csak egy megye organumait szerkezzük, és hány a' pártfelekezet annak megalapításában? 's majd mindenik, ki munkás részt vészen a' mozgony szerkezetében, önérdékét tűzi ki melleleg művének céljául, és akkor a' közjó hányszor vesz el egyesek önhaszonlesése áldozataul? Majd minden intézkedéseink önzést árulnak el, pedig ez a' hajdani nemzet egyszerűségét, nem tünteti elő újra mondom: hijában erőlködünk az eredeti — nemzetet többé lábra állítani, mert annak ugy anyagi, mint szellemi lényege külhonnal elegyülve által változott egy álnemzet ivadéokra, mellyet most gyökeres orvos-szer örökre elaltathat, a' külápoló szerek pedig éltét csak hosszabbítani fogják addig is, míg a' valódi átalakulás végnapján

keresztül esend azon crisisen, melly őt által változott természeti minémiségében, ha erőltetés, zaklatás, 's belső életerői izgalás változási stadiumában háborgatni nem fogja, egy új de nem az eredeti nemzetté teremtheti.

Az illy több vörrel elegyedett nemzet azonban mégmost egyébb fő munkái között kénytelen eredeti nemzet jellemére törekedni, hogy hirtelen egy vagy más ahhoz járult idegen jellemet követve, a' többiek ellen forradalomba ne vezettessék. Innen mérem ki a' lépcsőket is, mellyekkel a' haladásban az eredeti nemzet sajátjától, ha már eltérnünk kellene is, bizonyos tekintetben, hirtelenele tántorodjunk; mert ha való az, a' mit könnyen fel fogok, hogy minden haladás az eredeti jellemtől való némü eltérést jegyzi, úgy jaj azon nemzetnek, melly ezt vakon felkapva magát az átalakulás nagy crisisén erőtetve, 's hirtelen keresztül rántatni engedi — az illy nemzet azonnal elveszté eredetiségét, 's ön állását is, és meg gyengítve magát külerőt kénytelen koldulni, 's elfogadni — már ekkor pedig alkotmánya sem lehet egészben ön jelleméhez mért minéműségű; melly alatt addig tespedez, míg elaltatja őt azon idegen erő, melly vele nagyobb közösülésbe, érintkezésbe jöhetett. Tart-suk csak szemmel az ozmán birodalom metamorphosisát, mint változik által e' hajdan erős jellemű nemzet lépcsőnkint sajátját characterét lassan lassan lehéjzgatva magáról. E' mellett szerentsétlenségére Mahmud Sultánja is erőteté a' haladás lépcsőit, 's meggyengítvén a' változás crisisének csak nem utolsó stadiumában sinlődő nemzetet, külhatalmak kezdenek belső organumába hatni, és im, már is munkálódik a' hatalom, melly a' nemzet üterejében egyeledni tudott, 's meglátjuk, jelen fel fogott politica mellett, mint változik által azon nemzet jellemévé, mellyel közelebről, 's mélyebben közösülnie kénytelenítették?

Ellenben lássuk azon nemzeteket, mellyek ön természeti, 's jellemi minéműségükben nemesithették ön fa-

jokat, és nélkülözhetlék a' különszenvű embereknek az ők testi, és lelki organumaikba való behatásait. Mint vesszük észre az angol nemzeti jelleméből, ha bár talán francia nyelven beszélne ősei mester műveinek — egykori egyszerűségét, 's most világ bámulta tökéletességét; mert elárulja őt jellem vonása, angol hidegvérűsége, büszkesége s. a. t. Már e' nemzetre nézve áll azon elv, hogy a' gyermekből rettenthetlen bajnok férfiú válik. Haj! de ennek is egykor, eljön a' csecsemőhöz hasonlítható öregségnek korszaka. Az illy nemzeti jellem 's eredeti véralkat fentartására törekedő népfelkezet között leginkább tűnik fel a' jelen században a' rácznép, melly honunknak nem kevés számmal éldeli javát, e' népfelkezeti egyének ritkaság, ha más vallású, 's nemzeti jellemű néppel keletkeznének házasságra. Vagynak némboreik között kik cath. vagy evang. honosink közül választottak férjet, de magok a' férfiak igen ritkán visznek hitsorsosai közé cath. vagy evang. nőt. Ezen mély politicának valószínűen ott fenekszik gyöke, hogy a' rácznép vallását, 's sajátági jellemét a' különszenvű nemzedékkeli vegyülés által gyengíteni nem akarja; azt is gyanitom, hogy e' nép az orosz iránt hajlandóbb, 's rokonszenvűbb ha ez őt megveti, 's lenézi is, mint sem hogy másnép felekezettel való egyeledés miatt annyi századoktól táplált egyesülhetési reményét veszélyeztetni kívánná. Tovább megyek, a' zsidó, és cigány nép jellemét csak azért tarthatja fel mind ekkorig; mert maga felekezetével egyesül, 's fajzik. E' politicai kilátás erős hiedelmet öltött fel az orosz nemzetnél is; és egy nemzetsem olly szerencsés e' kilátásban mint az orosz, — ez most gyermeki korból emelkedik, és eredeti telivérűségében éppen akkor lépend férfiú korára, midőn anglia arról lelépve, mint egy ért ősz hajadásának legfensőbb fokáról lerohanni kénytelenítettik. Éppen akkor mondom az erős colossus vaskeze körül fogandja a' volt nagy britt hazát, 's ennek legyőzött hajóival 's népével zabolázandja meg franczhont, hogy a' félholdú stambulba hármassal kereszttel állíthasson fel; addig meg elégszik az-

zal, ha a' nemzetek nyelvébe, 's vallásos érzelmeibe hatva, lassan készülhet a' csalhatlan jövendőnek gyümölcssei élvezhetésére.

Ne kaczagjatok honnosim! ha mondom, hogy mi magyarok teli vérűek lenni megszűntünk századok óta, reánk nézve a' haladás korszaka más pályára nyílt meg. Ne higyük azért, hogy radical systema által eredeti nemzetiségünk férfikorára fogunk vergődni, mert a' crisis reánk nézve messze vagyon, 's annál bizonytalanabb mi fajnak lehet reánk nézve nagyobb behatása; azért ha nemzetünk eredeti jellemét valaha, bár századok múlva is talán vissza nyerni ohajtjuk, erőködünk mindenképp eredetiségünket öregbiteni, ősi jellemét atyáinknak ivadékaikban a' lehetőségig fentartani, azokban t. i. kik még szerencsések lehettek a' külnemzetekkel való erősb elegyedésbe való keveredéstől óvakodni, mert ez a' valódi néptörzsök nemzet színe, ereje, 's lelke. Sőt ha kinyomozhatjuk a' pórban az ősi atyák vérért, érzelmét, ősi jellemét, mert hajh! de sok pórban buzog Árpád atyánk vére, és ezeket a' sors vas keze földhöz sújtá, csak, egy, 's más alkalom tünteti elő mi nemes vér lappang a' pórt fedő suba alatt; siessünk ilyeneket oda művelni, hogy vissza nyerhessék őseink bennük elvesztett kiváltságait, — nemesítsünk eredeti fajt minél többet, ezek lassan nevelendik a' nemzet eredeti jellemének visszanyeréséhez szükséges erőt, a' többi álfajbeliek nemzetisedésének elérésére; és ha létszen illy haza, mellyben a' néptörzsök véreelfolyta fajja honosokból, van össze alakítva, 's egyvérré nemesítve, akkor reménylem, ha az által-változandó nemzet, minekelőtte a' metamorphosis szülte nyavalyák minden stadiumán keresztül esve, idegen szenvre változnék által, a' tökéletesedés lehetőségének mester műve által, egy újra szülés napjára viradandhat, melly gyermek korát még egyszeri rendithetlen, 's győzhetlen férfiú korrá teremteni. De engedjete meg honfítársaim! egy nemzetet nagyjá teremteni nem egycenesen azon út vezet, mel-

lyet ti annyi erőködéssel futtok meg. Az ideigleni jólét, mellyet hitel, ősiség eltörlesztése, 's zsidók honosítása által kívántok elérni, nem alkathatja nemzetünket eredeti jellemére vissza. — Ezen eszközök álnemei a' beteg, 's metamorphosis crise alatt sinlődő nemzet gyógymódjának. Meg engedem, hogy ezen nemes törekedés is megfogja szűlni maga idejében kívánt sikerét, de még most véleményem szerint ezen hazában, hol egy nemzetnek eredeti véreben idegen vér különszenv dúl, 's erőködik elnyomni a' törzsök vért, a' föld általános felszabadítását eszközölni annyit tenne, mint a' tüdőgyuladást hevesítő itallal gyógyítani. — Ne legyen túlság hasonlításom világossága okáért — a' jelen haladásnak fonalát annyiba venni, mint ha valaki erdély nemesfajú paripáit világszerte nagy hírűvé kívánván tenni, cseh ménnel vegyitné, 's mégis azt ohajtaná, hogy az eredeti vér maradjon meg, — az illy vegyülék fajnak lassan előbbeni eredetiségére leendő vissza állítására pedig ismét nem az erdélyi mént, hanem ismét angol fajt vegyitne össze. Higyjük el az emberekre nézve is áll ezen hasonlítás; mert azon nemzet, melly úgy is alljasodni kezd, sohasem vergődik nemzetiségének tökélye felé, más nemzetbeli néppel való újjabb, 's újjabb összevegyülés által, hanem azon systema vezetheti őt hajdani vér alkatására, 's jellemére vissza, ha a' nemzet a' mennyire csak lehet magába nemzé, 's nemesíti magát, 's az idegennel csak a' szükséghez képest alkalmas időben szellemileg érintkezik. Altaljában tehát mihelyt nemzetről van a' szó, és arról, hogy egy, vagy más sors által leveretett, 's megvegyült nemzet magát erőre emelni törekszik, akkor zárjon ki minden olly módokat, mellyek őt népcsoporttá alacsonyíthatják, hanem egyéb halladási lépéseit mindig nemzeti jólét, — nem pedig az egyes népcsoport boldogítása céljára intezze; mert a' népcsoport egyes tagjainak jóléte — nem lehet tartós, mihelyt az értelem, 's véralkatás — szülte különszenvőség zaklatja a' nép mozgonyát, — és az illy organumban nem a' fő rugó körül izognak a' műszerek,

hanem kiki magának a' főrugótól elválva, minek követke-
 zése az: hogy az egész alkotmányi mozgony, vagy
 műszer, ha nem mindjárt is, de előbb utóbb megbom-
 lik, 's semmivé lészen. Innen józanon következik; hogy
 az egyes akarat, egy sziv, egy lélek nemzetet értve csak
 egyvér alkatású, 's fajú népből szerkezet nemzetben ta-
 láltathatik fel. Mi ellen munkálódó elvek tehát azok,
 mellyek a' már is megvegyült népnek zavaros eszméit
 más különszenvű véralkatu néppel való össze vegyülés
 által, még ennél is zavartabb ellentétbe hozzák? vagy
 ellenvetitek Éjszakamericát? melly a' világ minden ré-
 szeiből keletkezett népet fogadván kebelébe, még is an-
 glia ellenében egy sziv, lélek 's egyes akarattal leverő
 jármát. E' példa nem győzi le véleményemet; mert az elnyo-
 matás szülte nyomor gyakorta közös erőt ezd öszve, de
 a' kivivott czélután kétlem állandó lesz e azon egység,
 melly a' nyomorban uralkodott? maga az idő folyama ta-
 nít hány szabad status viv most már egymás ellen,
 melly egykor a' közös harcban egy zászló alatt sietett
 ontani vért. Vagy lesz-e nyolcz százados e' szabad stá-
 tusok alkotmánya? még mind kérdések kérdése. Azután
 alkotmányos nemzet, és köztársaság országlás formái
 között mi a' különség? megfejttem. Hát ha újjunkal
 homlokunkat, megbökve fontolgatjuk: hogy egy önál-
 lású más rokon nemzetekkel semmi köteles viszonyban
 nem álló nemzet, és ismét egy olly nemzet között te-
 szünk különséget, mellynek mint magyarhon, olly fe-
 jedelme van, kinek atyai kötelessége minden egyéb-
 b kormányra alatt élő népeknek, 's nemzeteknek boldog-
 ságát egyaránt, de czélszerűen munkálni, eszközölni.
 Hát illy állásban lévő nemzet mint mondám édes ho-
 nom gyermeki, követhetünk e' oly pályát futni mint an-
 glia, franczhon, vagy éjszakamerikai státusok? nem
 lesz-e pálya futásoknak, kivált ha a' külhoni vér tul-
 nyomólag munkálódik a' törzök vér felett — azon ter-
 mészetes következménye? hogy vagy honomfiait mago-
 kat, és így az egész nemzetet ragadandja el a' külerő,
 egy egészen ismeretlen, 's idegen iga alá; vagy pedig

a' kormányt magát, mellynek még most önfelállhatásunk mellett súlygyent adnak — olly zavarba hozzák, hogy azt is a' többi tartományokkal együtt lebuktatva elnem látható űrvénybe süllyesztheti. Itt kell tehát különséget tenni Corvinus Mátyás korszaka, 's jelenkorunk százada- közt ha józan elvet követni akarunk. Ott a' férfiúkort könnyen eléri e' hon, ha Mátyás élni nem szűnik. Itt az anyagilag, 's szellemileg által változásra indult nemzet űsz öregségbe lépve, csak akkor emelkedhetik sőrüi korra, ha előbb vissza változtatja magát eredeti törzsök jellemére, hogy onnan mint gyermek erősödve férfiúi korra üdülhessen.

Haladjunk e' képp, ha már a' korszellem után men- ni kell, nehogy kárunkkal hátra maradjunk, de szüntelen szemeink előtt forogjon az alkotvány, — ezzel rokonult hitvallás, — a' népnek jelleme, természete, és az ország topographiai állása — következőképpen a' a' haladás lépcsőit követve, és a' nemzetnek eredetisé- gét soha szemünk elől elnem veszítve, bizonyos syste- mát ragadjunk meg, 's ne kezdjük a' dolgot végén, ha- nem kitűzött renddel ott, hol a' kezdet jóvéggel bizto- sit. Ne éljünk gyermeki képzelődésben, mint ha honunk a' mivelődésnek azon fokán állana, mellyen anglia, franczhon, 's mintha mi azon lényeges változásokat, mellyeket arra megért nemzetek elszenvednek, enyészet nélkül kiálhatnak. — Egy gyermeknek erős szerrel éle- tét vehetjük, 's azon szer embert talpra állit. — Ha a' beteg hirtelen sokat evett, nyavalyájába vissza esik, le- hűny — az erősnek sok sem árt, ha az élet erő nincsen megzavarva. Így értem én hazám állását; azért engedjen meg a' hon, ha egy pár pillanatot vetek azon haladási erőműre, mellytől olly sokat vár a' hon. Sok tenni valónk van, azért tettünk is némű lépéseket, igaz, de fussuk végig szemeinkkel a' Haza jelen állapot- ját: mit tettünk eddig, 's megfogjuk látni, hogy nem tartottuk meg azon rendet a' hazára, 's annak lakosira kellő tekintettel, mellyel azoknak virágzása eszközölhető

lenne — haladtunk, azt tagadni nem lehet; de tettünk olly lépéseket is; mellyek a' józan haladást nem foglalják magokban.

Im az 1832⁶: 1840. évi törvények létre hozásával azoknak a' jobbágyokra nézve felfogható minden jótékonyága mellett is nem eszközlők a' nemes és pór osztály között ezzel czélba vett szorosb kapcsolatot, sőt a' földes ur, 's pór közti idegenkedés egy fokkal felljebb hágott, népnevelésnek kell tehát már jóval ez előtt az engedményeket megelőzni; mert a' dologtalan nép osztály könnyű adózás alatt kevés népességnél ösztön nélkül dologtalanabbá lesz. Nem kell erre példa: a' népnek sokféle szükségei hozzák surlódásba az észet, ébresztik fel az ipart, ha a' szükségeket a' sok papiros pénz el nem altatja, mind inkább kifejlik a' nemzet: nálunk azonban e' szigoru mód nélkül is segíthetünk adózó népünk sorsán, ha betaníthatjuk mint lehet a' kezébe adott temérdek áldott földet haszonra fordítani.

A' fentebb meghívott 1832⁶ esz. VII. törvény eltörle a' méh, bárány, kecske, vaj s. a. t. dézmát, a' 1840. esz. VII. törvény pedig a' füstpénzt ezüsb en fizetni rendelé. E' képp a' hegyes árva, lipó trencsin s. a. t. vidéki földes urak, a' kiknek jövedelmeik nagyobb részben méh, bárány, kecske, vaj dézmából állott, elültetve attól, lesújtattak: mert hegyibirtokaik a' földművelést nélkülözik; az alföld népesebb faluinak birtokosai pedig elvesztve a' bárány, kecske, csirke dézmát a' füstpénz adó felemelésével annyit nyertek, hogy az eltörölt dézsma veszteséget megsem érzik. E' mellett azonban a' jobbágyoknak az új törvények következtében támadt panaszait tagosztályokat, rendezéseket, s. a. t. elintéző úriszékeknek tetemes költségei — minden földbirtokost egyiránt sujtanak.

A' földes ur 1832⁶ esz. törvények által kiszabandó testi büntetésektől eltiltatik, a' földes, ur terhévé lett

fogházi büntetésre változtatván által a' fenytés neme — azonban a' szolgabírák, kik között néha az iskolai fenyték alól éppen egynappal az előtt szabadult ifjoncz lett szerencsés leborozott cortések által birói hatalmat foglalni nem korlátoztatván a' testi fenytékekre nézve, azoknak jó, vagy rossz kedvétől függ 20-at vagy olvasatlan 40-et veressen-e a' törvénnyel meg övt azon jobbágyra: kit a' földesuri atyáskodás csekély fenyték mellett is jobb rendben volt képes tártani, mint most; midőn egyfelől a' szolgabírói népszerűség, más felől a' fiatal gög gyakorlotta zaklatás a' tudatlan pórt féktelen állásba helyezi.

Ugyan azon törvények hozzák létre a' birtok összesítése nagy eszméjét is, igaz hogy azon egyetlen okfőben miszerint a' kisebb, és még is felesleg számu marhát tartó birtokos, a' nagyobb közbirtokos társának barmai előtt sohasem legeltetheté le igazsággal a' mezőt, 's azok kiknek birtokuk osztályok által már annyira megfogyott, hogy más telkére való hajtogatás nélkül megnom élhetnek, az összesítés terve szerint majd más életmódra fognak kényszeríttetni, nemiczélyszerűséget látok; de a' haladási lépésnek e' szép kiszámítása szinte hijányt árul el; mert e' gyakorlati jogfosztogatást megkellett volna előzni azon kereset, 's érdemlő módok törvényes megalapításának, mellyek e' most végső szükségre kényszerült apró birtoku népet foglalatoskodtathatnák. Előbb kelle a' gyároknak mesteri művek szabadabb, 's könnyebb árulhatása módjának, 's így a' kereskedési mozgonynak létesülnie, mert valamint a' sok mester ember nyomorult a' kézművek keletlensége miatt; úgy a' kereskedő szükségtelen ott, a' hol a' kereskedés nyugszik. Így hibás politicával kényszerítő eszközt ragadnánk meg, a' könnyen élő népfelkezetnek ipar mezőre lehető igazításában, nem adván nekie módot egyszersmind kezeibe, melly által ön, és a' státus javára foglalatoskodtathassa. Jelenleg hazánk nemesi 4 rendű életmódot ismernek, egyházi, katonai, orvosi, és ügyvédi pályát, 's mivel

a' három első nemű megszorításokkal jár, az utóbbi osztályt a' magyar föld táplálni alig képes, minek oka az: hogy hazámban az alaptörvény sarkalatos része, a' katonáskodási köteletség meghihibbant, a' földművelésen kívül pedig, melly bizonyos elv, 's politicalai kilátások nélkül elavult rendszeren tespedez, rendes foglalataskodtató intézeteink nincsenek. Fájdalom! polytechniai intézet létesítése még csak remény alatt sincs, pedig ez lenne minden életerő, melly a' nagy mozgónak rugót adna.

A' Budapesti lánczhyd kereskedés reménye fejében 183 $\frac{3}{4}$ esz. XXVI és 1840 XXXIX. t. cz. által a' nemzet alkotmányának olly dőfést adott, mellyet 87 esztendőig alig fog kiheverni, 's csak kis béketűres már is egy pék tanít meg bennünket, mint kelljen alkotmányos nemzetnek szabad hidat a' világ előtt ismeretes nemzeti büszkeségünk felállásával létre hozni.

A' váltó törvények súlyát már megérintém, idő előtti keletkezése mennyi áldozatba kerülend, meg fog tanítani az idő. Én ezeknek tiszteltetésére törvényesen vagyok kötelezve, de véleményemet szabad hazában kimondani tisztí köteleességem. A' váltó törvények úgy állnak ellenünkben, mintha azt határoztuk volna el országosan, hogy: a' népadónak minden neme tisztán készpénzben vélessék meg, és akkor tüstint törvényt alkattunk volna, hogy a' pénz veszedelmes természetéhez képest honunkból kiirtassék, és a' nép egymással cserék által közlekedjék. A' váltó törvény szigorúsága a' tüstinti fizetést meghatározta, de azzal elválhatatlan kapcsolatban álló nemzeti bank, 's kereskedhetésünkre, 's így pénz szerzésre szolgáló adatokról nem gondoskodánk, — még is azt kívánjuk; hogy a' föld kerektségén legpénzettelebb magyar 24-óra alatt fizesse ki azon váltói összevet, mellyet jólélekkel birtokának jó reménység fejében lehető czélszerűbb használata miatt gazdaságába vert: hozzá vetvén azon képtelenséget, hogy a' midőn a' váltó kötelezvény után 40 peentet fizetünk, akkor vért

izzadva sem birunk gazdaságunk után 3 pct. kisajtolni birtokunkból. Így kell megbukni a' néptörzsök színének; mivel a' pénzspeculatio olly kezekben van, mellyek a' nemzet meggyilkolására czélznak, mert jegyezzük meg jól, hogy a' váltótörvényszékek fennállása óta sem igen kölcsönöznek pénzeket zsidóbarátink busábban igen természetes, mivel ők örökös birtok szerzésre tartogatják kincseiket: — tudván milly közel azon dicső nyereségű vásár, mellyet számokra e' hazának birtoktalan fiai, a' birtokosok rovására kiváltságosítani, 's megnyitni kívánnak! Továbbá a' kereskedői tudományt sem tanuljuk rendes folyamban, pedig ez is kapcsolatban áll a' váltótörvényekkel, a' kereskedői tudományt, 's annak mély tacticáját külhonban kénytelenek tanulni ifjaink 's e' végtelen hibát nem látókbe, nem fontoltuk meg azt is valljon a' kereskedési tudomány, 's mód nélkül felállított váltó törvényszékek által nem adánk-e az uzorás népfelkezetnek egy erős gyilkot? melly által könnyelmű, 's néha legjobb indulatu honosinkat egyaránt leketlenül leterítve vagyonaiktól megfosszák. Hitelt 's könnyen pénzhez jutást akaránk váltóilag szerezni, hogy így annál könnyebb móddal irtassunk ki ősi birtokainkból, azért majdan, miután gőzkocsik segedelmével a' könnyen kölcsön nyert pénzünket külhonban elfogyasztók, igyekezzünk sebesb gőzkocsira kapni, hogy vissza érhessünk az időre, midőn a' rögtöni végrehajtás utján zsidó lepi meg birtokunkat. És így csak azt tartom: hogy e' részbeni ujtásunk sem eszközölt jobb létet, 's biztosb kereskedést, sőt kérdeni szabad legyen: nyertek-e terményeink magasb árt ennyi erőködésünk után is? több évektől fogva szőlő hegyeink termése árának megcsökkenése után leheténk-e szerencsésbek borainkat nagyobb áron eladhatni? hát juhaink hasznosabban szetik-e a' temérdek kárt vissza, melly a' kiirtatott sok erdők elpusztulása után a' késő maradékra váraokzik? de mint érintém, lehet-e csak 8. 10. pretre pénzt kölcsön nyerni penzt speculánsainktól azon törvény rovására, hogy már most váltó levelet fogadhatunk el? tudjátok ti ö-

rökkön örökké pénzszomjas magyar földbirtokosok; azért szóljatok, hány sensált kell jutalmaznotok mig azon reményt sugják füleitekbe, hogy egy rézben készpénzt, más részben veszendő kötelezvényeket, és ismét bort, gyapjút, s. a. t. geschäft alakban általatok 10 ezer helyett 20 ezerről elfogadandó váltóért lesz kegyes egy ismeretes israelita kezeitekbe szolgáltatni? Ha ti nem szóltok megjátszatott sorsosim! majd szólnak a' végre hajtásért megkeresett megyék, mellyek naponkint ellenetek hatalom kart kénytelenek elrendelni.

E' zavart intézkedést koronázzák gőzhajóink, mellyeket magunkéinak nem tarthatunk. Ezek külhonban alakított kiváltságos társulat hasznait, de nem a' magyar nemzetnek javát eszközlik. Szép jövedelmeket tudatnak velünk a' kiváltságosított társulati hirdetmények, de az egész hazára a' kivitel, és behozatali árból mi haszon háramlik, eddig egy betű sem világosít fel. Annyit biztosan mondhatok: hogy valamint a' gőzkocsik, úgy a' gőzhajók is honi kereskedésünket meggyengítik, pénzünket pedig annál sebesebb szárnyal hordják ki, minél erősb hatást nyer az erőmű gőze által. Okát belátja kiki jozanúl, ha megfontalja, hogy Serbia, Bosnyák, Bolgár 's a' t. szomszéd tartományok a' mellyek eddig Pesten vették, és által vették a' szükséges portékákat, most Béceset tűzvén ki magyarhon kizárásával a' kereskedő hely fő pontjának (mivel ott fabrica áron olcsóbban szerzi meg a' szükségeseket) gőzhajók, 's leendő gőzkocsik segedelmével honunk készítményeit, vagy inkább honi kereskedőinknek commissionswaaren czimmel nevezhető áruikat elkerüldik; mert hiszen sebesen végig futhatják a' hont a' nélkül, hogy csak egy fillérjeket hazánk valamelly részében költeni kénytelenek volnának. E' szerint belátom miképp hazánk a' kereskedésre nézve olly kellemetlen állásban vagyon, hogy a' mi más országoknak kiszámíthatlan gyümölcsöt hoz, az nekünk magyaroknak ártalmat szűl, nem is emlitem a' kényelmi utazások miatt honosaink által gőzhajókkal kihalmozott,

's a' leendő gőzkocsik segédelmével mind inkább kivi-
endő pénzek megmérhetetlen özvegét, hiszen a' gőz-
kocsi sebes futása a' külhon nagyobb várasait még a'
közép néposztálynak is közelebb fogja varázsolni. Ek-
kép ezen különben fenséges intézmény is idő előtt fo-
gyasztja azon erőt, melly hazánk jobblétte lényeges ész-
közeinek megszerzésére elkerülhetetlen szükséges. In-
kább ohajtottam volna létesíttetni, egy honi, tűz, víz,
kármentő társulatot, ne kellene külhonnak annyi millio-
kat adozni javaink biztosításáért, holott illy társulat ha-
zánk jobbirtokú गयाiból felesleg kikerülhetne.

Inkább értem volna meg előbb a' duna, és tizza fo-
lyók rendezését, ne siratná a' körülakó nép a' gyako-
ri vizár rohanását, ne éreznék a' honi, 's külföldi ha-
jók a' rendetlen duna járásnak temérdek akadályait, mel-
lyekkel magoknak a' külhoni társulati gőzösöknek is ve-
szélyel küzdeniök kellettik. Es mig e' nagy földadat lé-
tesülend, az alatt a' gőzösök pénzeinket egyaránt úsz-
tatják el, hogy végre e' nagy munkához erők is alig
légyen, — sőt fájdalmas szívvel érzem, hogy elébb
utóbb a' feldagadó iszap, melly a' felső vidékekről hal-
kal folyó dunánkárja miatt megtelepül, a' minden év-
ben feljebb emelkedő vizárnak egyetlen városunkat Pe-
stet kereskedési tekintelben mártalékává teendi, minék-
előtte az annyi évek óta tervezett, de sikeretlenül,
céliránytalanul méregetett dunánk regulatioja létesülne,
mellyet azonban sajnós! ha bár mikint igyekszünk is
kivívni jelen állásában elégtelennek látom e' hont ez
oriási mű kivitelére. Illy nagy vállolatnak sebes léptek-
kel szükséges előhaladni, ne hogy a' dunának szabá-
lyozott részét a' jégtömeg hordotta iszap befenekelje,
szigetelje, addig mig a' más résznek szabályozásáról
szükséges erőfelett tanakodunk. Már e' részben úgy vé-
lekedem, hogy a' kereskedői status ha Rhenust a' Du-
nával egyesíteni akarja, 's amerikával kereskedői kapcs-
olatot kivívni törekszik, egyesüljön házankkal, és illy
europailag összesítendő erő győzhetne, csak a' kevély

duna dagályai, 's rombolásai ellen. Ám de a' felszólítási kötelesség minket érdekel, mi tüntessünk ki akaratot, 's kész europa kezét nyújtani e' közös tervezet sikeresítésére.

Végzetre felkell hoznom haladási lépéseink között a' nemzeti színház ügyét is. Nekem szerencsém volt e' tárgyban a' m. t. társaságnak azon felszólítására, „mihépp létesülhetne Budapest között állandó nemzeti színház?” egy tervezetet bemutatni, melly azonban jutalomra nem méltatott, 's hihető a' többi vissza nem vett tervekkel együtt lángok mártalékja lett. Ezen javaslat ennyiből állott. Egyesüljünk Pest városa színházában a' német atyafiakkal, légyen egy nap magyar, más nap német színelőadás — e' gazdalkodási 's politicai terv megmenti 1-ór a' színház építésére szükséges alapos költségeket, 2-ór a' ruházatra, 3-ór muzsikai karra, 4-er szolgálkra kellő kiadásokat, következésképpen, ha honunk atyjai országos ajánlatot teendének, az légyen alapja nem a' színháznak, hanem a' kerülhetlen conservatoriumnak, mert a' conservatorium képes alkotni színházat, de a' nélkül ennek elenyésznie kell. Illy véleménybe fogott terv szerint, vételkednie kelle egy fedél alatt a' művészetnek, 's meg vagyok győződve, hogy a' honi művészet kevesebb idő alatt győz az idegen felett, 's Pest városa kénytelen honi, nem pedig idegen ajku színházat béreltetni hónapban, a' hol kiképeztetve művészeink, egykor a' nagyra emelkedő haza méltóságához illesztendő nemzeti színházban erősebb tehetséggel álhattak volna meg. Most hol állunk? erőtetett művvel kiemelők alkalmatlan helyen színházunkat, 's Budapest város lakosait két külön színházban, 's külön erőre szakadt színház terhei keletinél súlyosan nyomják, és hogy az erősebb mellett megálhasunk, temérdek erőt kell kifejtenünk az ellenünk természeti visszatartások között munkálódó idegen színház érdekei ellenében mégis kétség, megálhat-e a' honi művészet illy alakban? könnyen német mondhatunk, mert hasztalan, a' színház erkölcs iskolája nem lehet, —

abban tisztán morált tanítani kábaság — végre is nyerekedő intézetté kell alácsonyulnia, mivel a' hon, mellynek annyi kiadni való pénzre van szüksége, hogy színház fentartására alig juthat valami, végre is haszontérlők kezeire fogja azt bebocsájtani, 's akkor győzelme bizonyos e az idegen ajku, de alkalmasb helyen, 's illőbb csinnal felemelkedett színház ellenében? olly kétséges, mint tagadhatlan azon elv; hogy józan politikával haladni lassan biztosb, mint megvető göggel, de kicsi erővel, és sokkal gyengébb tehetséggel felzaklatni a' nálunknál hatalmasb, 's kebelünkben megfencült ellenfelet.

Igy haladunk tehát szeretett honosim! polgári életünk pályáján egyik következetlenségből a' másikba, mellőzve mindig a' célra vezető utat; és ha vallási haladásunkat is megbíráljuk, megkell ismernünk erre nézve is azon botlást, melly alig ha földre nem sujtja az alkotmányos hont: sietünk nyakra főre emberi szabadság korlátit széjjel rombolni, 's megmutatni azt, hogy a' társas körbe állott népnek emberi joga sérthellen, és e' hypothesist papjaink tekintetének, 's a' népre szükséges befolyásának megsemmisítésére alapítjuk. Nem kétlem én hogy az emberi jogok sérthetlenségnek, de azt sem kell tagadnunk, hogy a' társulati törvényeknek, az emberi szabadság, 's jog alá vetetvék. Itt hibáztak több honi testületek, mellyek a' vegyesházassági ügyekben az egyház hierarchiájának jogaira, 's így a' papi hatóságnak törvényességére, sérelmes kezeit kinyújtották — azon megyék, mellyek szolgabírák által hirdetéek a' népnek, hogy a' házasság szentségehez papi áldás nem szükséges! mintha mondani akarták volna; hogy ha papjaitok ennek ellenkezőjét hirdetnek az Isten házában, ne higyjetek nekik. Megvallom e' lépés haladásnak nem, hanem a' romlottságra, erénytelenségre 's népengedetlenségre vezető ingernek czimét viseli; mert tagadom, hogy a' világi törvény hathatósan munkálkodhassék ott, a' hol

a' papi status kormányja a' népben felizgatott hihetlenség, 's bizodalmatlanság áldozatjára lett; az olly haza, mellynek polgári hatósága a' hit dolgaiba kezde avatkozni, gyökerestül fordítá ki a' nép nyugalját, vele a' status jóllétét. Azért ne palástoljuk meggyőződésünket, én az emberben a' nyíltságot többre becsülöm a' szüntelen hajlongó, 's mindent igazoló politicianál, azért valjuk meg, hogy a' népet hitvallása iránti hidegségre kezdjük egy idő óta csábitgatni, hogy a' ezéltott gyökeres reform annál könnyebben érethessék el, pedig igen hibásan vélekednek azok, kik e' nagy tervet százados vérontás, 's nyomor nélkül kivivhatni reménylik, de azt is nyíltan tagadom, hogy nemzetem alkotmányja, 's ezzel rokonult r. cath. hitvallás a' népnek anyagi, 's szellemi kifejtődésére nézve lényeges változást kívánjon meg; mert virágozott hazám néhány század előtt, 's fentebb állott a' kézművesi ügyességet kivéve, mint anglia, franczhon, 's ugyan az vala alkotmányunk, 's az vala hitünk akkor is, sőt merészlem állítani, hogy hitvallásunk biztosítottabb, 's nyugodtabb a' tulzó párt ellenében, mint most. Nagy Lajos, és 1-ő Mátyás idősza nem volt e' a' haladás százada? 's ki merészlette volna a' constitutionalis hitvallásra, vagy annak tisztos őrjeire merész kezeit kinyújtani? és még is milly külön-ségekben szédeleg a' világ? a' hatalmas Mátyásnak, ki a' r. cath. hitért buzgó lelke hevéől elragadtatva mennyi vért ontott, azon nagy Mátyásnak, a' ki nem lévén indifferens hitvallása iránt, a' Huszitákat, Mahomedánusokat megzabolázta, most a' r. cath hitvallásnak nyomasztó századában oszlopot emelni akar; csak abban bicsaklott meg ismét, a' sokat ohajtó fiatal törekedés, hogy a' nemzet közérdeke körül nyert érdemek nemzeti hálát érdemelvén, nem bírták megválasztani a' módot, melly által a' nagy királynak érdemeit nemzeti országos hódolatban ismérték volna el. Haladásunk e' szerint minden tetteinkben előre látás, érett megfontolás nélkül, külhon szellemében, azok intézményeiből is bizonyos üdvös irányt veszítve el, ide, oda, kapkodva minden-

ből valamit, 's egészéből pedig éppen a' legroszabb ki-
látással választotta eszméken alapítatott, melly többnél
több zavart szürend; mert a' vég ritkán szokott jobb len-
ni kezdeténél.

A' haladásban bizonyos kitüzött rendszert kövessünk
tehát, mint a' népeket rettegető orosz, nem mondom ha-
sonlót, de bizonyos előre ható kiszámítással, 's józan
politicával. Lám ez körül keríti europát, a' nélkül, hogy
a' népnek minekelőtte azt körmei közé kaparitja alkot-
vánnyához, vallásához, vagy tulajdon körmánya alatt
létező pór jelleméhez nyulna, 's megfogja látni a' nem-
zet; hogy midőn a' nagy terv borzasztó napja elérke-
zend, 's a' magyart is megkinálandja hatalmas jobbja-
val — legfőbb törekedése leend igérettel biztosítani a'
nemzetet alkotmányra, 's vallásának szabad gyakorlása
iránt — de legfőbb törekedése leend azután csak hamar
a' eselbe fogott nemzetnek nyelvét, 's vallása jellemét
elkobozni, hogy az alkotmány e' két sajátságának vesz-
tével hová könnyebben bukni siessen. És mi nem fogjuk
fel a' napi rendü tényt, hanem sietünk nemzetünket i-
domítani azon iga alá, mellyet századok előtt e' collos-
sus készíte nyakunknak. Újra ismétlem tehát, hogy a'
haladásban javító, de ne gyökeréből kiirtó systemát kö-
vessünk.

Tartsuk fel az isteni, 's emberi jogok sértettségét
törvényesített határok között — amaz az ország alkotmá-
nyos rendezetébe beszótt hitvallásnak, 's a' körül örkö-
dő férfiak jogainak méltányos tiszteltetésében, emez az
ország fennálló alkotmányának épségben tartásában köz-
pontosul. Társas szövetségbe élni kötelezők magunkat,
patere legem quam tuleris ipse, a' millyen törvényeken
alapul a' status tagjainak kiszabott joga, azok a' szö-
vetség felbomlása nélkül nem töröltethetnek el, sőt il-
lő kimondani, hogy midőn egy veszélyes hatalom kan-
csal szeméből vesztünket sejtjük, olvadjon össze a' kis-
sebb felekezet a' nagyobbbal, 's ennek minden jellemét

ne légyen kifejezésemért lesujtva fejem — magát vallását is, ha igaz az hogy a' hon fentartására nézve célhoz vezet, karolja fel, hogy az egy szív, lélek, jellem konnyebben egy célra munkáljon.

Ezért szükség, hogy az alkotmányos r. cath. hit papjai méltóságát tekintetét ne csipkedjük, mert ennek honunk biztos fennállására nézve hatalmas befolyása van. Ne avassuk magunkat a' hit kormányába, mert az nem egyedül magyar honra, de egész világra veti sugárait, 's ezzel ne okozzunk ingerültséget éppen akkor: midőn sok tenni valónk van ön polgári körönkhez illő, 's szükséges ügyellett. Hagyjuk a' hitvallásnak kormányát annak a' kezében, a' kit vezetésére törvényesítettünk; mert más jogába vágván törvényteleniséget követünk el. Ne legyünk szinte indifferensek hitvallásunk iránt, mert e' mótely a' rosz szellemek közül tűnt felénk; ha gyermekeinkre száll e' gonosz előlheti polgári alkotmányunkat is. Ne figyeljünk azon divat gyermekeire, a' kik szüntelen vallás sérelmeket kürtölnek, pedig alig tudnák megmondani mi hitők: vagy milly hitfelekezethez tartoznak.

Igyekezzünk alkotmányos országunkban a' föld népének utat mutatni arra: hogy a' kiváltságos jogokra érdem, erény, ipar kívántatik, állítsuk fel a' népnevelés hatalmas eszméjét, mert a' korábbi jutalmaztatás ha főképpen a' jutalom értékét, 's érdemét felfogni képesek nem vagyunk, ellenkező szere a' józan haladásnak.

A' józan haladás systemája nem tűri el hogy a' fen álló jogok egytől elkoboztassanak, 's másnak adassanak: hanem ellenkezőleg annak kinek még joga nincs, érdem erény szorgalom után adjunk, 's engedjünk magunkéhoz hasonló egyes kiváltságos jogokat a' nélkül, hogy az alkotmányos rendszer, szabadság elve meghibbanjon, vagy más jogait sértsük. De soha a' kiváltságo-

sított, statut, egyesek haszonleső érdekének fel ne aldozzuk. Ez alkotmányunk' valódi szelleme.

A' nép neveléssel rokonszenvű a' nép foglalatoskodtatás, melly egyszersemind a' nép között a' pénzt forgásba teszi, de mind illetőn foglalatoskodtató intézeteket a' honnak birtokosi, 's honlakosi alapítsák. Az illy intézeteket a' mennyire csak lehet kizárólag mások iránt ne jogosítsuk, mert a' köztársulat közhasznait joggal egy testület, vagy egyes polgár sem bitorolhatja. Az országosan össze vetett vállakkal kivívt műnek sikere országos, és az egész status közhaszna lévén, mind inkább össze odzi a' sziveket a' közjában, de nem az egyes testületeknek ön magányos nyerekedése azon statuson, mellynek illy ténnyel egyszersemind alaptörvényeit is megrengeti. Nem értem itt az egyes polgároknak az egész haza közjávára is ható magányos működéseit; mert belátom; hogy hazánkat a' gyároknak czélszerű alkalmazása teheti jobb állásba. Illy czélra egyesüljenek föld birtokosok, ország nagyainak sem vonna el méltóságából, e' hasznos válatat, csak egy betűt sem, nálók az erő. — Allítsanak posztó, kartony s. a. t. gyárat. Ne ügyeljünk azon kába pénz pazarokra, a' kik minden gyárat a' zsidók, 's idegenek által eszközölnének, a' nemes birtokost pedig meleg kályha mellé pipa társulataba alkalmaznák. Ne azon uracsokra, a' kik ez intézetek jótékonyágát fel sem fogva inkább a' vas utaknak örülnek, hogy őseik birtokait zsidainknak örök áron eladva, pazérolva, kényelmesebben repülhessenek külhonba pénzeiknek nyakára hágni, minekelőtte eszközlenék azt: hogy a' vas utakon czélszerű művek, 's tökéletes termények, jártas, tudós, 's becsületes producens hazafiak által vitethetnének ki honunkból. Allítsanak egyszersemind gazdasági intézeteket, iskolákat, hogy a' honi nyelvet éghajlatot, földet nem ismerő idegenekre ne szoruljunk, ne rongáljanak bennünket gazdasági igazgatói czimmal azok, kik ön honjokban ön magoknak sem voltak képesek gazdálkodni. Lássá a' magyar földbirtokos mi kincset bír-

ha földjét hon gyermeke megismérni tanulva, rendszeres gazdálkodást vezetend. Erre Udvardy bennünket eléggé tanítgat *a*) ne kövessük azon rosszakarók ártalmas tanácsát, a' kik minden földet felszabadítani törekeshnek, hogy vagy magok birtokait elpazarolhassák, vagy azoknak már úgy is végére járva, azon örvendhessenek, miképp az egész nemzet hasonló voszélybe süllyed, pedig megsem fontolták, vallyon a' néptörzsök, melly magát a' nemzetet képozi, megőrizheti-e ön erejét pénz aristocratia alatt az ingatlan birtokokat elfoglaló, de nemzetiség nélküli idegenek ellen? azért vigyázva az ujtással, de hatalmas erővel áljunk ellene azoknak merész igyekezete ellenébe, kik ez alkotmányos nemzetet embercsoporttá aljasítani törekszenek. Legyünk takarékos szerzők mint ős apáink, legyünk ősiségünkben ősök, jellemünkben szilárdak, a' kölesönt környületes tekintettel fogadjuk el, hogy a' visszafizetés nemesi parolája ne szenvedjen, neveljük a' népet, 's ezzel a' nép halomását gátolhatjuk, így lessz egy erős lelkü népesség hazánkban, melly a' belső fogyasztás, és ipar által a' belhoni kereskedést előmozdítani fogja. Mig pediglen külhonban kereskedési jobblét iránt nem biztosittatunk, annak reménylett rovására vissza szerezhetlen ősi birtokainkat elne pazaroljuk, lám az indus feketék birtokaiikat pénzért adák el az angoloknak, most már fegyverrel üzetnek ki századoktól birt honjokból. És így szüntelen szemeink előtt forogjon azon csalhatlan olv, hogy a' magyar haza, csak a' maga alkotványára, topographiai állására, nemzeti jellemére, és éghajlatára tekintve fogadhat el némű változtatásokat. *)

Az alkotmányos nemzet, 's a' népesoport között lényeges különség levén, nemzetünknek nem szabad fő

a) Lásd Elet czimű munkáját.

* Ez igazságra megtanított a' behozott váltó törvény azért, ennek iker testvére a' Nemzeti Bank felállítására nézve, külön értekezésben adandou elé véleményemet.

rugó elvétől távozni; mert minden haladása, 's javításai kivánt sikert csak akkor szülhetnek, ha azok a' főrugóhoz, az az magához az alkotmányos alapokhoz idomítottak. A' magyar haza tehát központosítva anyagi, 's szellemi ön erejét, öltön fel erős akaratot, 's álhatatosságot, tegyen halkkal előre mindenkor egy biztos lépést, de soha vissza egyet sem, mint eddig történt, 's ki van viva félszázad alatt azon alap, mellyen haladva e' hazának virulni kell, a' nélkül, hogy alkotmányos létét a' fellengős tulzó párt szenvedelyeinek felkellene áldoznia. Szóval kitűzve a' béke, egyetértés, 's vallás türelem hatalmas zászlóját, emeljünk gátot minden fattyu eszméjü radicalok ármányjának, 's harcunkban Isten mindenható keze vezéreljen, ki a' kül, 's bel viharok között ősz alkotmányunkat 8 század óta szerencsésen megőrzötte. Jelszavunk az alkotmányos hitvallás! és minekutánna bölcs fejedelmi kormányunk a' vezér, győzedelmünk nem lehet kétes. Mutassuk meg a' radicaloknak, hogy honunk jelen kormány forma alatt a' kornak békeszellemevel ugyan, de nem vakon, velek rendre, de nem az alkotmány hitvallás és népnegyugalom felforgatásával képes haladni sikeresen!!

DE BALLAGI GÉZA.

Gyöngyös - Pata

Mezővárossa jobbágy lakosaira birtokhoz képest 1840/1-ik évre kivetett adó minémiségének, 's mennyiségének személyenkénti kimutatása.

Egy egész ház helyes jobbágy

I-ö Clas. 26. II. 28. III-ik 30 III-ik 32 hold föld 1200 □ ölével nem különben 8. 10. egész 12 kaszás rét után fizet váltó czédulában.

Fejétől	3 ft. — kr.
1 Testvérítől	1 - 30 —
4 Jármos Ökrétől	6 - — —
1 Medő Tehéntől	— - 50 —
1 Sertvéstől	— - 29 —
Sertvés, és Juhok legeltetésétől	— - 9 —
Házától	— - 18 —
1 Egész házhelytől	15 - 8 —
Kapás szőllejétől	3 - — —
Uraságnak füstpénz fejében	2 - 30 —

Öszvessen 32 ft. 54 kr. vált.

Fél házhelyes a' fent - ebbiekhez aránylag.

Fejétől, mint özvegy senmit.

1 Fiától	1 ft. 10 kr.
2 Jármos ökör	2 - 40 —
1 Fejős Tehéntől	1 - 10 —

3 Szarvas marha, ló, 's juhok legelő	— ft.	21 kr.
Házától	—	18 —
Egy fél házhelyétől	1	34 —
4 Kapás szőlőjétől	3	— —
Uraságnak füst pénz	2	30 —
Öszvessen	18 ft.	43 kr. vált.

Fertály házhelyes.

Fejétől	3	— —
1 Fiától	1	10 —
2 Jármos ökrétől	3	— —
1 Fejős tehéntől	1	10 —
3 Szarval marha 's juh legelő ..	—	14 —
1/4 Házhelytől	3	47 —
5 Kapás szőlőjétől	3	45 —
Uraságnak füst pénz	2	30 —
Öszvessen	18 ft.	36 kr.

Házasszéllér.

Fejétől.. .. .	3 ft.	20 kr.
Házától	—	54 —
1 Kapás szőlőjétől	—	50 —
Kézi munkájától	—	54 —
1 Tehentől	1	10 —
Uraságnak füst pénz	2	30 —
Öszvessen.. .. .	9 ft.	38 — vált.

Kereskedő.

Fejétől	3 ft.	— kr.
Kereskedés.	8	20 —
Házától	—	18 —
4 Kapás szőlőjétől	3	— —
Uraság adója	2	30 —
Öszvessen	16 ft.	8 kr. vált.

Mesterember.

Fejétől	3 ft.	— kr.
Mesterségtől	7 -	20 —
Házától	— -	18 —
4 Kapás szőlőjétől.. .. .	3 -	— —
Uraság adója	2 -	30 —
<hr/>		
Öszvessen	16 ft.	8 kr. vált.

Ezen adómenység a' megycileg meg alapított kules szerint fogy, vagy nevededik, mint azt, a' jobbágyok birtokának mennyisége emeli, vagy leszállítja.

Nyomtatási nagyobb hibák.

A' 15-ik lapon	9-ik sorban	kivül	<i>helyett olvasd</i>	nélkül.
— — — 14-ik —	— — — —	járulta	— — —	járulás.
— 24-ik — 16-ik —	— — — —	ki	— — —	kegyes,
— — — 77-ik —	— — — —	e	— — —	a'
— 26-ik — 1-ső —	— — — —	legfélelmesb után	<i>add hozzá</i>	ellenség.
— — — 25-ik —	— — — —	elvből	— — —	hogy.
— 43-ik — 11-ik —	— — — —	társainkra	— — —	is.
— 49-ik — 16-ik —	— — — —	rőkődik	<i>helyett olvasd</i>	örkődik.
— 54-ik — 12-ik —	— — — —	nem lehet	<i>után add hozzá</i>	a' menyiben.
— 64-ik — 34-ik * alatt	— — — —	beszédek	— — —	mellyet.
— 76-ik — 38-ik —	— — — —	remneytket	<i>helyett olvasd</i>	reményeket.
— 78-ik — 17-ik —	— — — —	gazdagsági	— — —	gazdasági.
— 78-ik — 20-ik —	— — — —	gazdagsági	— — —	gazdasági.
— 88-ik — 2-ik —	— — — —	ók	— — —	ó.
— 96-ik — 37-ik —	— — — —	pénzt	— — —	pénz.

